

กระบวนการการฟื้นฟูและประยุกต์มรดกทางวัฒนธรรม
ในการดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น
: กรณีศึกษาชุมชนมอญ ตำบลสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

สิริพร สมบูรณ์บุรณะ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๔

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัย เรื่อง "กระบวนการการฟื้นฟูและประยุกต์มรดกทางวัฒนธรรมในการดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนมอญ ตำบลสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามรดกวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น กระบวนการฟื้นฟูและการประยุกต์มรดกวัฒนธรรมใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตประจำวันของชุมชนท้องถิ่น ศึกษาแนวทางและการจัดการแหล่งการเรียนรู้รวมทั้งองค์กรชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการและบริหารมรดกวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น โดยใช้กรอบการศึกษาวงจรของวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนท้องถิ่นนั้นมีความสัมพันธ์กันไม่ว่า การผลิต การบริโภค การกำหนดกฎเกณฑ์ การนำเสนอ และความเป็นเอกลักษณ์ จนกลายเป็นสิ่งที่ผลิตและกระบวนการทางวัฒนธรรมที่เป็นตัวสร้างระบบความหมาย ของแต่ละชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งต้องทำความเข้าใจถึงสิ่งที่เป็นการก่อเกิดการลดความเป็นประเพณีดั้งเดิม (Detraditionalization) ซึ่งเป็นที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นต้องหันกลับมาพิจารณาถึงการสร้างและฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมใหม่ และที่สำคัญต้องประยุกต์และปรับให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงของสังคมและการดำเนินวิถีชีวิตในปัจจุบันให้ได้

จากประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยศึกษาชุมชนมอญ ที่ตำบลสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี สืบเนื่องจาก "สามโคก" เป็นชุมชนที่ถูกกล่าวถึงในแง่ของชุมชนท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ "มอญ" ที่เก่าแก่ และเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญของประเทศไทยแห่งหนึ่ง จากหลักฐานที่ค้นพบ ไม่ว่าจะเป็น วัด เตาโอง่าง เครื่องปั้นดินเผา เช่น ตุ่มสามโคก หม้อข้าวแช่ และอิฐมอญ ซึ่งเชื่อว่าเป็นแหล่งอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญแหล่งหนึ่ง รวมทั้งประเพณีที่หลงเหลืออยู่ เช่น การทำข้าวแช่ การกวนข้าวทิพย์ เป็นต้น

ร่องรอยของมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นสามโคกสะท้อนถึงประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของคนมอญย่านนี้ นับตั้งแต่อพยพมาในอดีต มรดกวัฒนธรรมจึงมีทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ยังปรากฏร่องรอยให้ศึกษาและสืบทอดกันมา ซึ่งการดึงภาพมรดกทางวัฒนธรรมของมอญสามโคกมีทั้งวัตถุและความเชื่อ ที่ยังคงสืบทอดต่อกันมาและสูญหายไปแต่ยังคงเหลือร่องรอยทางวัฒนธรรมมอญอยู่ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดการตระหนักและมีความประสงค์ที่จะรื้อฟื้นหรือฟื้นฟูสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาใหม่ ภายใต้บริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่กำลังเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะมอญในแถบนี้อาจกล่าวได้ว่า เอกลักษณ์ของความเป็นมอญ หรือความรู้สึกของความเป็นมอญแทบจะไม่มีเหลือหรือถ้ามีก็น้อยเต็มที แต่ในการรื้อฟื้นหรือฟื้นฟูขึ้นมาใหม่นี้ เกิดขึ้นได้เพราะแรงผลักดันของหน่วยงานของรัฐเป็นสำคัญ นั่นคือ "กระทรวงศึกษาธิการ" ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และให้คนในท้องถิ่นได้ตระหนักในภูมิปัญญา วัฒนธรรมของตนเอง จึงทำให้บทบาทสำคัญอยู่ที่ "สภาวัฒนธรรมจังหวัด อำเภอ และตำบล"

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จของรายงานวิจัยนี้ ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ถ้าปราศจากทุนสนับสนุนจาก "สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ" ผู้ให้โอกาส สนับสนุนและเล็งเห็นถึงความสำคัญ การศึกษาวิจัยทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนเล็ก ๆ ในสังคม

ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณ คุณลุงวิเชียร พะลาเยะสุด ผู้เป็นลุงที่แสนดี เป็นเสมือนพ่อที่ช่วย อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้ และเป็นเสมือนผู้ช่วยวิจัยท้องถิ่นที่สำคัญ อีกทั้งชาวชุมชนสาม โศกที่ให้เวลาในการพูดคุย ชักถาม

นอกจากนี้ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณเพื่อน ๆ ทุก ๆ คนที่ให้อำนาจในการทำงาน และการต่อสู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งความคิดและการแตกหน่อทางวิชาการ โดยเฉพาะ คุณวิริยะ สว่างโชติ

สิริพร สมบูรณ์บุรณะ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	๑
กิตติกรรมประกาศ	๒
สารบัญ	๓
สารบัญแผนที่	๔
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 แนวความคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้อง	5
บทที่ 3 มอญสามโคก	15
บทที่ 4 มรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นสามโคก	26
บทที่ 5 กระบวนการฟื้นฟูและประยุกต์มรดกวัฒนธรรมชุมชนมอญ	49
บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	63
ภาคผนวก	67
บรรณานุกรม	103

สารบัญแผ่นที่

	เรื่อง	หน้า
แผ่นที่ ที่ 1	แสดงอำเภอสามโคก	22
แผ่นที่ ที่ 2	แสดงเส้นทางน้ำและชุมชนสองฝั่งลำน้ำเจ้าพระยา	23
แผ่นที่ ที่ 3	แสดงแม่น้ำเจ้าพระยาจากปากแม่น้ำถึงกรุงศรีอยุธยา สมัยพระนารายณ์	24
แผ่นที่ ที่ 4	แสดงที่ตั้งชุมชนสามโคก	25

บทที่ 1

บทนำ

แผนงานหลักที่ 8 การเชิดชูคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม เป็นแนวทางหลักในการวิจัย
เน้นการศึกษา พัฒนารูปแบบและกระบวนการในการเชิดชูมรดกทางวัฒนธรรม ใน
ประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. คุณค่าของวัฒนธรรมที่มีนัยแห่งความยั่งยืนแม้ว่าสภาพสังคมและเศรษฐกิจจะเปลี่ยนแปลงไป
2. การนำคุณค่าวัฒนธรรมบรรจุไว้เป็นสาระหลักในการเรียนรู้ทุกระดับการศึกษา
3. มรดกวัฒนธรรมที่สำคัญและคุณค่ารวมทั้งวิถีชีวิตวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ
4. การประยุกต์ใช้คุณค่ามรดกวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณค่า
5. การนำเสนอและดำเนินการให้เกิดการเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมของชุมชน
6. การจัดการของแหล่งการเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมของชุมชน

ปัจจุบันเราจะพบว่า กระแสและการก่อเกิดของวัฒนธรรมมีการไหลลื่น เปลี่ยนไปตาม
กระแสอย่างไร้ขอบเขต แต่สิ่งที่ทำให้เกิดการเชื่อมต่อภาพของวัฒนธรรมต่าง ๆ ในสังคม และกาล
เวลาได้ คือ “มรดกทางวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถเชื่อมต่อระหว่างภาพในอดีต ปัจจุบัน
และอนาคตได้ โดยเฉพาะความเข้าใจประวัติศาสตร์และรากเหง้าของพื้นที่ของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ
แต่ก็พบว่าปัญหาของมรดกทางวัฒนธรรมถูกลดคุณค่า หรือขาดตอนหายไป ทั้งนี้อาจเกิดขึ้นจาก
การละเลยหรือการเปลี่ยนแปลงของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นนั้น อย่างไรก็ตามชุมชนท้องถิ่นเองก็มี
ความพยายามที่จะสร้างความหมายและเอกลักษณ์ของชุมชนของตน เพื่อนำเสนอภาพของเอก
ลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ดังนั้นชุมชนท้องถิ่นเองก็ต้องปรับตัวและกระแสความคิดให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน นั่นคือ
การผลิตวัฒนธรรม (Production of Culture) และประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน โดย
กระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Re-Traditionalization) และมรดกทางวัฒนธรรม
(Cultural Heritage) ที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

ในการศึกษาวิจัย เราต้องทำความเข้าใจถึงวงจรของวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนท้องถิ่น
นั้นมีความสัมพันธ์กันไม่ว่า การผลิต การบริโภค การกำหนดกฎเกณฑ์ การนำเสนอ และความ
เป็นเอกลักษณ์ จนกลายเป็นสิ่งที่ผลิตและกระบวนการทางวัฒนธรรมที่เป็นตัวสร้างระบบความ
หมาย ของแต่ละชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งต้องทำความเข้าใจถึงสิ่งที่เป็นกระบวนการให้เกิดการลด
ความเป็นประเพณีดั้งเดิม (Detraditionalization) ซึ่งเป็นที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นต้องหันกลับมา

พิจารณาถึงการสร้างและฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมใหม่ และที่สำคัญต้องประยุกต์และปรับให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงของสังคมและการดำเนินวิถีชีวิตในปัจจุบันให้ได้

จากประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยศึกษาชุมชนมอญ ที่ตำบลสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี สืบเนื่องจาก “สามโคก” เป็นชุมชนที่ถูกกล่าวถึงในแง่ของชุมชนท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ “มอญ” ที่เก่าแก่ และเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญของประเทศไทยแห่งหนึ่ง จากหลักฐานที่ค้นพบ ไม่ว่าจะเป็น วัด เต่าโอง่าง เครื่องปั้นดินเผา เช่น ตุ่มสามโคก หม้อข้าวแช่ และอิฐมอญ ซึ่งเชื่อว่าเป็นแหล่งอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญแหล่งหนึ่ง รวมทั้งประเพณีที่หลงเหลืออยู่ เช่น การทำข้าวแช่ การกวาดข้าวทิพย์ เป็นต้น

แม้ว่าภาพดังกล่าวอาจถูกหลงลืมไปบ้าง หรือลดน้อยลง ชาวชุมชนเองก็พยายามร่วมมือกับรัฐเพื่อเข้ามาจัดการและบริหารมรดกทางวัฒนธรรมที่เหลืออยู่ และที่สำคัญตระหนักถึงการนำมาประยุกต์ให้เหมาะกับสภาพสังคมปัจจุบัน เน้นการประกอบอาชีพเพื่อสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ และแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อเสริมระบบการศึกษา ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การปั้นและแกะสลักโอง่าง , การสอนดนตรีไทยและมอญ , การส่งเสริมการเป็นมัคคุเทศก์วัฒนธรรม เป็นต้น

แต่กระบวนการฟื้นฟูและการประยุกต์มรดกวัฒนธรรมให้เข้ากับการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น (สามโคก) ยังประสบกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ โดยเฉพาะชาวชุมชนเองยังขาดความเข้าใจในการดำเนินงานและการจัดการทางวัฒนธรรม และที่สำคัญยังขาดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและบริหาร เพราะการดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นของกลุ่มข้าราชการประจำและข้าราชการการเมืองเท่านั้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษามรดกวัฒนธรรมและวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนในชุมชนท้องถิ่น (สามโคก)
2. เพื่อศึกษากระบวนการฟื้นฟูและการประยุกต์มรดกวัฒนธรรมใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตประจำวันของชุมชนท้องถิ่น (สามโคก)
3. เพื่อศึกษาแนวทางและการจัดการแหล่งการเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น
4. เพื่อศึกษาขององค์กรชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการและบริหารมรดกวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดความเข้าใจในวงกว้างมากขึ้นเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมและการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน
2. เกิดความตระหนักในเรื่องของการฟื้นฟูและการประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับสภาพการณ์ในสังคมปัจจุบันและการเปลี่ยนแปลงในอนาคต
3. เกิดความเข้าใจและการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงภายในชุมชนท้องถิ่นในการบริหารและจัดการมรดกวัฒนธรรมของตน
4. การจัดสร้างศูนย์กลางวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

สถานที่ทำการวิจัย / เก็บข้อมูล

หมู่ 1, 2, 3 และ 4 เขตตำบลสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

ระเบียบวิธีการวิจัย

ในการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (ทางมานุษยวิทยา) วิธีการเก็บข้อมูลเป็นการเก็บข้อมูลเอกสาร การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยเองได้มีโอกาสและมีส่วนร่วมในการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ นับตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2542 การเข้าไปครั้งแรกนั้นในฐานะญาติของคนในชุมชนทำให้ได้มีโอกาสมีส่วนร่วมและรับทราบประเด็นปัญหาต่าง ๆ ของกระบวนการต่าง ๆ ทำให้เกิดประเด็นต่าง ๆ น่าสนใจโดยเฉพาะ "ความเป็นมอญ" ของคนในชุมชนที่ยังคงเหลืออยู่ แม้ไม่มากนักไม่ว่าในชีวิตประจำวัน ประเพณีความเชื่อ และที่สำคัญคือ หลักฐานทางโบราณคดีที่ทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ของอดีต แต่ขณะเดียวกันสิ่งที่น่าสนใจคือ ความเข้าใจและการรับรู้เกี่ยวกับ "ความเป็นมอญ" และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควรจากคนรุ่นใหม่ ด้วยเหตุนี้การวิจัยนี้จึงเกิดประเด็นการทดลองในเชิงปฏิบัติการร่วมของชุมชน โดยการจัดอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง "การสร้างกระบวนการวัฒนธรรมการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน" ณ ศาลาวัดสะแก วันที่ 1-3 พฤษภาคม 2544 จากผลการทดลองเชิงปฏิบัตินี้ทำให้เข้าใจความหมายของการมีส่วนร่วมและความเข้าใจในกระบวนการจัดการทางวัฒนธรรมมากขึ้น ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของแนวความคิดของกระบวนการลดความเป็นประเพณีดั้งเดิม และกระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านมากขึ้น

การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลในเบื้องต้น ผู้วิจัยเน้นการทำความเข้าใจในมุมมองของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นมากกว่า การอธิบายจากมุมมองของคนนอกหรือนักวิชาการ และเมื่อเข้าใจประเด็นดังกล่าวอย่างเป็นองค์รวมแล้ว นำไปสู่ขั้นตอนของการวิเคราะห์ในเชิงวิชาการ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษา กระบวนการการฟื้นฟูและประยุกต์มรดกทางวัฒนธรรมในการดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนมอญ ตำบลสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ซึ่งชุมชนท้องถิ่นเองก็ต้องปรับตัวและกระแสดความคิดให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน นั่นคือ การผลิตวัฒนธรรม (Production of Culture) และประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน โดยการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Re-Traditionalization) และมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต (Everydaylife) ของคนในชุมชนท้องถิ่น (Local Community)

มรดกวัฒนธรรมในที่นี้แบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. โบราณคดี เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับตัวบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ ความเชื่อ อาหาร ยารักษาโรค นิทาน ภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณี
2. โบราณวัตถุ ได้แก่ เครื่องมือ เครื่องใช้และอื่น ๆ
3. โบราณสถาน เป็นแหล่งที่ตั้งสถานที่สำคัญ ๆ เป็นสถานที่บอกประวัติความเป็นมาของกลุ่มและชุมชนนั้น ๆ

ในการศึกษานี้พยายามที่จะพิจารณาถึงจัดการศึกษาและรวบรวมข้อมูลวิถีชีวิตของมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. โบราณคดี การจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษาและเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งในรูปของการเข้าไปในระบบโรงเรียน และการบรรยายต่าง ๆ
2. โบราณวัตถุ เป้าหมายของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์และศูนย์ข้อมูลพื้นบ้าน
3. โบราณสถาน การบูรณะหรือดูแลรักษาและการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ขอบเขตของการศึกษาจึงเน้นประเด็น มรดกวัฒนธรรมและวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนในชุมชนท้องถิ่น (สามโคก) กระบวนการฟื้นฟูและการประยุกต์มรดกวัฒนธรรมใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตประจำวันของชุมชนท้องถิ่น (สามโคก) แนวทางและการจัดการแหล่งการเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการและบริหารมรดกวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

บทที่ 2

ทบทวนแนวความคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

วัฒนธรรม

การศึกษาเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมและมรดกวัฒนธรรม ควรให้ความสำคัญกับเรื่องของสิ่งผลิตทางวัฒนธรรม (Cultural Production) คือ สิ่งผลิตทางวัฒนธรรมและกระบวนการที่เกี่ยวข้องในการก่อให้เกิดสิ่งผลิตมีส่วนในการสร้าง (Constitutive) กิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ ด้วย โดยที่สิ่งผลิตและกระบวนการทางวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นระบบการสร้างความหมาย (Signifying System) ซึ่งเป็นสื่อหรือช่องทางที่จะทำให้ระบบสังคมโดยรวมสามารถสื่อสารเป็นที่ยอมรับและสามารถสืบทอดไปยังสมาชิกรุ่นต่อไปได้ (ปริตตา , 2536 : 14)

ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล (2536 :13 - 14) อธิบาย การจัดกรอบการมอง "วัฒนธรรม" (Culture) ออกเป็น 2 กระแส คือ กระแสแรกมองว่า วัฒนธรรมเป็นหัวใจหรือเป็นจิตวิญญาณ (Informing Spirit) ที่เป็นเอกลักษณ์ของคนกลุ่มหนึ่ง ๆ กิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ จะมุ่งแสดงถึงจิตวิญญาณ เช่น ภาษา งานศิลปะ ส่วนกระแสที่สองเน้นวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นระเบียบของสังคมทั้งหมด (a whole social order) เป็นผลงานทางตรงและทางอ้อมที่มาจากกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ เช่น ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง

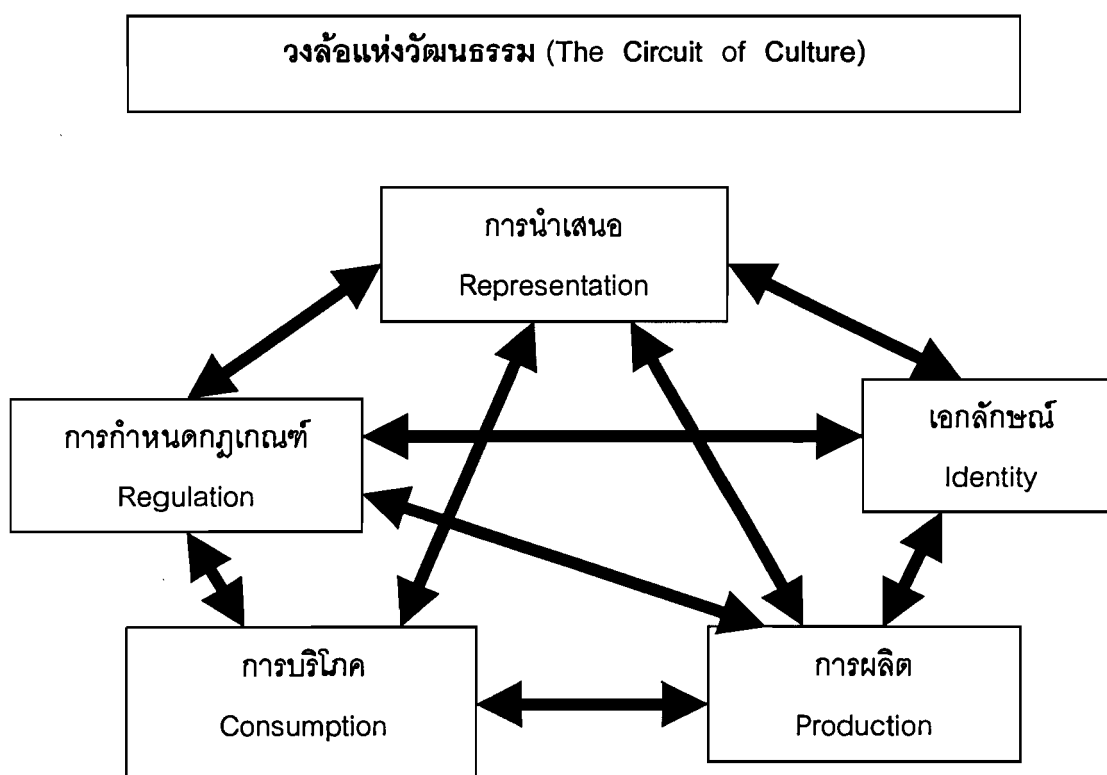
นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536 : (10) - (11)) แบ่งความหมายของวัฒนธรรม เป็น 2 ระดับ คือ ความหมายระดับบนของวัฒนธรรม หมายถึง ศิลปะ ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี และวิชาการ ซึ่งสังคมหนึ่ง ๆ สร้างสรรค์หรือปรับปรุงขึ้นให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตน และความหมายระดับรากฐาน หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของสังคม ซึ่งต้องอาศัยพฤติกรรมที่แสดงออกด้วยพิธีกรรมศาสนา ค่านิยม มารยาท ศิลปะ การปกครอง การผลิต ฯลฯ เป็นเครื่องบ่งชี้

ประเวศ วะสี (2537 : 30 - 31) วัฒนธรรมเป็นเรื่องของภูมิปัญญา หมายถึง ปัญญาของแผ่นดิน เป็นเรื่องที่สับสนสิ่งต่าง ๆ เข้ามาหากัน วัฒนธรรมจึงเป็นพลังอันสำคัญของประเทศในการพัฒนา โดยที่พลังจะเกิดก็ต่อเมื่อมีความเข้าใจว่าวัฒนธรรมคืออะไร เพราะที่แล้วมาเราเข้าใจเพียงส่วนเดียว ...

ศรีศักร วัลลิโภดม (2543 : 12 - 13) วัฒนธรรมหมายถึงวิถีชีวิตของคนที่อยู่ในสังคมเดียวกัน แต่วัฒนธรรมของคนแต่ละกลุ่มแต่ละสังคมต่างก็มีรูปแบบ และวิถีทางที่ไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายอย่างหลายประการ ลักษณะหนึ่งของวัฒนธรรมคือ "การมีประเพณี" หมายถึง การทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างสืบเนื่อง เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมเป็นเวลานานหลายชั่วคน มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังรุ่นต่อ ๆ มาได้ ถ้าหากผู้หนึ่งผู้ใดไม่เห็นด้วย หรือไม่ทำตามก็อาจถือได้ว่าทำผิดประเพณีอาจได้รับการติฉินนินทา หรือแม้กระทั่งถูกลงโทษได้ ...แต่ประเพณีก็

มีการเปลี่ยนแปลงและหมดสิ้นไปได้ หรือยืนยงอยู่ได้นานเท่าใด ขึ้นอยู่กับคนในสังคมที่เห็นและรู้ สึกว่ายังมีความหมายและความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันเป็นพวกเดียวกันหรือไม่ ถ้ายังมีอยู่ก็ดำรง อยู่ได้ แต่เมื่อหมดความสำคัญลงเมื่อใดก็อาจเปลี่ยนแปลงหรือสิ้นสุดลงได้ เกิดมีประเพณีใหม่ที่มีความหมายกว่าขึ้นมาแทนที่

Hall (1997 : 1) อธิบายกระบวนการเป็นวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มแต่ละสังคม รวมทั้งการ จัดการที่จะนำไปสู่ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตน เรียกว่า "วงล้อแห่งวัฒนธรรม" (The Circuit of Culture) ประกอบด้วย การผลิต (Production) การแสดงความหมายเอกลักษณ์ (Identity) การนำเสนอ (Representation) การกำหนดกฎเกณฑ์ (Regulation) และการบริโภค (Consumption) ซึ่งส่วนประกอบทั้ง 5 ส่วนนี้มีความสัมพันธ์กันทั้งสิ้น ดังแผนภาพ

งามพิศ สัตย์สงวน (2543) วัฒนธรรมในความหมายเชิงประวัติศาสตร์ (Historical) หมายถึง วัฒนธรรมเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นมรดกทางสังคมที่เกิดจากการเรียนรู้ และ ถ่ายทอดจากรุ่นปู่ตายายมาสู่รุ่นลูกหลานเหลนไปเรื่อย ๆ จึงควรจัดแสดงประวัติความเป็นมา ของท้องถิ่นต่าง ๆ ว่า ชุมชนนั้น ๆ มีประวัติความเป็นมาอย่างไร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแล้ว แสดงให้เห็นว่าประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ตกทอดมาเป็นมรดกทางสังคมได้อย่างไรบ้าง

นักมานุษยวิทยาให้ความหมายวัฒนธรรมหลายประการ เช่น ให้ความหมายวัฒนธรรมใน 'เชิงประวัติศาสตร์ (historical) ความหมายเชิงบรรทัดฐาน (normative) ความหมายเชิงจิตวิทยา

(psychological) ความหมายเชิงโครงสร้าง (structural) และความหมายเชิงประวัติความเป็นมา (genetic)

เมื่อกล่าวถึงวัฒนธรรมในความหมายเชิงประวัติศาสตร์ (historical) หมายถึงวัฒนธรรมเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นมรดกทางสังคมที่เกิดจากการเรียนรู้และถ่ายทอดจากรุ่นปู่ตายายมาสู่ลูกหลานเหลนไปเรื่อย ๆ

"วัฒนธรรม" ถือว่าเป็นปฏิบัติการทางสังคมทุกอย่าง โดยที่การปฏิบัติการเหล่านั้นก่อเกิดจากสภาพความเป็นจริงของแต่ละสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ตายแต่ยังคงมีร่องรอยหรือผู้คนในสังคมนั้น ๆ ยังปฏิบัติอยู่ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีความหมายและระบบคุณค่าที่ตกผลึกทางประสบการณ์ของผู้คนในสังคม จึงต้องให้ความสำคัญกับการศึกษากระบวนการผลิตวัฒนธรรม

โดยเฉพาะวัฒนธรรมพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ คุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านอยู่ที่คุณค่าทางจิตใจ ความรู้สึก หรือที่เรียกว่าพลังศีลธรรม วัฒนธรรมพื้นบ้านมีค่าทางศีลธรรม อันนำไปสู่เอกลักษณ์และการรวมกลุ่มที่มีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาประชาธิปไตย และความสำคัญของประชาชน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2537 : 7)

ดังนั้นการที่จะเข้าใจวิถีชีวิตของมนุษย์หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าวัฒนธรรม (culture) นั้น จึงต้องดูจากกระบวนการปรับตัวเองของมนุษย์เข้ากับสภาพแวดล้อมดังกล่าว ศักยภาพ และกระบวนการปรับตัวเองกับสภาพแวดล้อมนั้น ทำให้เกิดรูปแบบทางวัฒนธรรมแตกต่างไปจากท้องถิ่นอื่นที่มีสภาพแวดล้อมธรรมชาติแตกต่างกันออกไป ผู้ที่จะรู้เรื่องวัฒนธรรม ศักยภาพและการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมของผู้คนในชุมชนในแต่ละท้องถิ่นอย่างถูกต้องและลุ่มลึกนั้น คงไม่มีใครดีกว่าคนในท้องถิ่นเอง

...พื้นที่ทางวัฒนธรรม เรียกว่า ท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติในสังคมชาวมาสังคมแบบประเพณีที่มีมาแต่โบราณ (36) ...บริเวณที่เป็นสาธารณประโยชน์ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของคนในชุมชนในท้องถิ่นมีสิทธิใช้ร่วมกันซึ่งไม่กีดกันคนจากที่อื่นที่ห่างไกลมาใช้ร่วมด้วย แต่สำนึกในการเป็นเจ้าของและการดูแลรักษานั้นมักอยู่ในกลุ่มคนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ

การศึกษาเฉพาะวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเดียวนั้นไม่พอ เพราะสังคมแต่ละท้องถิ่นในประเทศไทยหาได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ หากมีมิติทางประวัติศาสตร์ที่มีการเชื่อมโยงและสังสรรค์กันทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างกันมาช้านานก่อนที่จะเกิดบูรณาการทางการเมืองเป็นรัฐชาติขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ดังมีหลักฐานทั้งที่ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นอย่างดี ทำให้แลเห็นว่าบรรดาชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ นั้น นอกจากมีความสัมพันธ์กันในปัจจุบันในฐานะที่อยู่ในรัฐชาติร่วมกันแล้ว ยังมีรากลึกในมิติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอีกด้วย ที่แลเห็นได้ชัด คือมีชุมชนท้องถิ่นทั้งในระดับบ้านและเมืองเป็นจำนวนมากในแต่ละภูมิภาคที่พัฒนาขึ้นในบริเวณที่เคยเป็นบ้านเป็นเมืองมาแล้ว แต่อดีตการเกิดขึ้นบนพื้นที่

ข้ากันั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าพื้นที่นั้นมีสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มีความเหมาะสม แต่ที่สำคัญก็คือ ผู้คนในชุมชนที่เข้ามาอยู่ในตอนหลังนั้นได้นำร่องรอยและหลักฐานในอดีตมาเชื่อมต่อกับชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมท้องถิ่นในปัจจุบัน

ดังเห็นได้จากการฟื้นฟูโบราณสถานให้เป็นศาสนสถานของท้องถิ่นในปัจจุบัน และมีการสร้างตำนาน (Myth) ขึ้นมาอธิบายเชื่อมโยงกับสังคมปัจจุบัน ในหลาย ๆ แห่งที่เดียวที่มีประเพณีพิธีกรรมเฉลิมฉลองเพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมให้แก่คนในท้องถิ่น...(44-45)

การอนุรักษ์ พัฒนาและฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น

ศรีศักร วัลลิโภดม (2543 : 45) กล่าวถึง มรดกทางวัฒนธรรม คือ สิ่งที่แสดงออกถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละภูมิภาคของประเทศ...

การสูญเสียมรดกทางวัฒนธรรมและการทำลายสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่แลเห็นกันอยู่เฉพาะหน้า คือความสิ้นหวังอย่างหนึ่งของประเทศชาติ แต่เป็นความสิ้นหวังที่ไม่เกิดปฏิกิริยาใด ๆ ที่รุนแรง เพราะบุคคลทุกผู้ทุกนามนั้นได้เห็นว่ามีเรื่องคอขาดบาดตาย อย่างมากก็ทะเลาะกันนิดหน่อยแล้วก็ยอม ๆ กันไป (60)

...การดำเนินการอนุรักษ์หรือพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะบรรดาสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประเทศไทยขณะนี้ ส่วนใหญ่เป็นการกระทำที่ทำลาย เพราะเป็นการมุ่งเฉพาะสิ่งที่เป็นรูปธรรม (form) เป็นสำคัญ การที่จะอนุรักษ์หรือพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมไทย ทำนองที่จะรักษาทั้งรูปแบบ (form) และความหมาย (meaning) หรืออีกนัยหนึ่งสิ่งที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมได้นั้น จะต้องยอมรับความจริงในเรื่องวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของมนุษย์ นั่นคือสังคมและวัฒนธรรมไม่มีสภาพที่หยุดนิ่ง หากมีการเปลี่ยนแปลงและผ่านขั้นตอนต่าง ๆ มาเป็น... ความสำคัญในการอนุรักษ์หรือพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม จึงอยู่ที่ต้องรักษาบรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของสังคมเกษตรกรรมที่สืบเนื่องกันมาของท้องถิ่นให้คง

พัทธา สายชู (2516) การรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณีต้องใช้ความพยายามเป็นพิเศษ เพราะเอกชนคนธรรมดาไม่ถือว่าเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองแต่ละคน ... ผู้รักษาและฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมประเพณี จะต้องเป็นผู้ที่มีหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม ของชุมชน ของประเทศชาติ ... รักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณีไว้ทำไม ? ...รักษาไว้เพราะ (1)เป็นมรดกที่บรรพบุรุษท่านสร้างสมเอาไว้ เปรียบเสมือนสมบัติเดิม (2)เป็นเครื่องหมายพื่อให้คนอื่นเขาเกรงใจนับถือได้ว่าเราไม่ใช่คนตัวเปล่าพอมีแว้วสามารถอยู่เหมือนกัน (3)เป็นประวัติให้รู้ความเป็นมา และรู้ค่าฝีมือ การก่อสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษ

ส่วนที่ว่าจะรักษาไว้ให้เป็นลักษณะชีวิตประจำวันนั้น เห็นจะไม่มีทางเป็นไปได้ การรักษา และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมประเพณีนั้น คงเป็นเพื่อไว้ดูและชื่นชมมากกว่าที่จะเอาไว้ใช้ได้ประโยชน์ โดยตรง ... ด้วยเหตุนี้การรักษาและฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมประเพณี จึงไม่หมายว่าเป็นการสร้าง ของใหม่ที่ไว้ใช้ประจำวันให้เหมือนแบบเดิมทุกอย่าง ศิลปะใหม่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของ การทำเลี่ยนของเก่า และการรักษาฟื้นฟูก็ไม่ใช่การทำเลี่ยนของเก่า และการรักษาฟื้นฟูก็ไม่ใช่ การตัดทอนแต่งเติมของเก่าให้กลายเป็นไป แต่ยังเรียกให้เป็นของเก่า ทำอย่างนี้เสมือนหลอกหลวง และในขณะที่เดียวกันก็ไม่ใช่การรักษาฟื้นฟูที่ถูกต้อง ที่จริงควรจะเป็นการทำให้ตรงตามแบบฉบับ ของเดิมที่กำหนดไว้ทุกอย่าง ...การรักษาและการรักษาฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมประเพณีต้องทำ ควบคู่ไปกับการศึกษาประวัติของสิ่งต่าง ๆ นั้นอย่างถูกต้อง ศิลปวัฒนธรรมประเพณีก็เปลี่ยนมา เป็นระยะ ๆ ตามยุคสมัย เพราะฉะนั้นแสดงให้ถูกต้องตามแบบฉบับของเดิมทุกประการให้สมกับ ที่เป็นของมีค่าแต่โบราณ จึงต้องระบุไว้ว่าเป็นแบบฉบับของสมัยใดสมที่ได้จากการกระทำเช่นนี้ คือการเสริมสร้างความรู้สึกรู้คุณค่าของประวัติศาสตร์ ซึ่งอดีตให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ปัจจุบัน และอนาคต การจะเอาศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่ไม่มีโอกาสใช้ในสภาพบรรยากาศแบบเดิมอย่าง แท้จริงได้อีกต่อไปแล้ว มารักษาฟื้นฟูในปัจจุบันต้องอาศัยความเข้าใจและยอมรับบทบาทใหม่ ให้ตรงกันเสียก่อนระหว่างผู้ให้และรับ (เทศาภิบาล 68 (12) ธันวาคม 2516)

ศรีศักร วัลลิโภดม (2543)การฟื้นฟูปรุงแต่งประเพณีพิธีกรรมในเมืองไทย มีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ คือ เพื่อให้มีรายได้จากการท่องเที่ยว โดยกรณีนี้การฟื้นฟูจึงเป็นสิ่งผิวเผิน ไม่ให้ความใส่ใจในความหมายความสำคัญที่เคยมีของประเพณี พิธีกรรมเหล่านั้นเท่าที่ควร แต่ กลายเป็นว่าจะทำอะไรก็ได้ให้ดูเป็นที่ตื่นตาตื่นใจแก่บรรดานักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

...ผลกระทบทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะการกระทบสถาบันที่ยังมี ความหมายสำคัญต่อความมั่นคงทางจิตใจและทางสังคมของคนทั้งชาติในสวนร่วม (24-25) ...แต่การปรุงแต่งหรือฟื้นฟูประเพณีเพื่อรับการท่องเที่ยววันนั้นเป็นสิ่งที่ส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่อง ความเพลิดเพลินทางโลกมากกว่าจะรักษาคุณภาพของการทำบุญและความเลื่อมใสในพระ ศาสนาให้ได้สัดส่วนกับการเสริมสร้าง ความสัมพันธ์ทางสังคมและการหย่อนใจของผู้คนในชุมชน (28)

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2543 : 333) ชาวบ้านจะไม่ตระหนักถึงคุณค่าดั้งเดิมนักใน ปัจจุบัน แต่คุณค่าเหล่านั้นก็ยังอยู่ในรูปของประเพณี และไม่ได้ถูกกลืนด้วยคุณค่าของรัฐและ ระบบทุนไปเสียทั้งหมด มีการแสวงหาค่าดั้งเดิมให้ได้และพยายามส่งเสริมขึ้นมาใหม่ เพราะ ชาวบ้านอาจหลงลืมไปบ้าง โดยการปลูกจิตสำนึกเพื่อต่อต้านสำนึกหลวงจากภายนอกอาจจะมี บางส่วนที่ผันแปรไปบ้าง

ศรีศักร วัลลิโภดม (2543) สิ่งที่ชุมชนทุกชุมชนในท้องถิ่นเดียวกันดูแลและใช้ประโยชน์ร่วมกัน จึงมีผลทำให้เกิดกฎเกณฑ์ ประเพณี หรือจารีตที่ป้องกันไม่ให้เกิดการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน รวมทั้งป้องกันการรุกรานจากกลุ่มบุคคลจากภายนอกด้วย การปรับตัวของคนในแต่ละชุมชนเข้ากับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น ตลอดจนการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกันนั้นทำให้เกิดรูปแบบในการดำรงชีวิตและวิถีชีวิตที่เหมือนกัน รูปแบบดังกล่าวนี้เรียกว่า **วัฒนธรรมท้องถิ่น** และสิ่งที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เด่นชัดก็คือ (1) บรรดาชนบประเพณี พิธีกรรม และจารีตที่คนในทุกชุมชนของท้องถิ่นมีเหมือนกัน (2) มีนิทาน นิยายท้องถิ่นรวมทั้งภาษาท้องถิ่นที่สื่อกันได้ (3) ในบริเวณพื้นที่สาธารณะมักจะมีการสร้างศาลเจ้า ศาลเจ้า หรือวัดให้ผู้คนในท้องถิ่นได้กราบไหว้และประกอบพิธีกรรมและดูแลร่วมกัน (4) ผู้คนในชุมชนต่าง ๆ ของท้องถิ่นมักมีประสบการณ์ร่วมกันในทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้เกิดสำนึกในความเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกันขึ้น

ท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นจะมีขนาดและความซับซ้อนทางสังคมและวัฒนธรรมไม่เท่ากัน เนื่องจากพัฒนาการของชุมชนในท้องถิ่น บางท้องถิ่นอาจประกอบด้วยชุมชนบ้าน (villages) เพียงไม่กี่ชุมชน ซึ่งก็มักเป็นท้องถิ่นที่ห่างไกลความเจริญของสังคมเมือง แต่บางท้องถิ่นก็มีขนาดใหญ่ มีทั้งชุมชนบ้าน (villages) และชุมชนเมือง (town) อยู่ด้วยกัน เพราะฉะนั้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (local history) จึงมีได้ทั้งในระดับชุมชนบ้านและชุมชนเมือง

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น : ศูนย์เรียนรู้มรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น

ดร.จิระโชค วีระสัย (2542) พิพิธภัณฑ์มีหลายรูปแบบและหลายประเภท แต่ทั้งหลายเหล่านี้ล้วนกำเนิดขึ้นมาเพื่อสนองตอบต่อความปรารถนาในจิตใจมนุษย์เพื่อการสะสม และรวบรวมสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะสิ่งที่เป็น

- 1) ของหายาก
- 2) ของแปลก
- 3) ของมีราคา และ
- 4) ของที่สวยงาม

พิพิธภัณฑ์ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน นับตั้งแต่ช่วงเวลาแห่งอารยธรรมอียิปต์ ประมาณ 5,000 ปีเศษมาแล้ว และยุคแห่ง "ความเรืองรองของอารยธรรมเฮเลนส์แห่งกรีกโบราณ" (The Glory that was Greece) จุดประสงค์ของการมีพิพิธภัณฑ์คือ ไม่เพียงแต่สะสม (collecting) อันเป็นอุปนิสัยของสัตว์โลกที่เรียกว่ามนุษย์ที่มี "ความอยาก" ได้ (acquisitiveness) หรือ "การเข้าถือสิทธิ" ซึ่งอาจเรียกว่าเป็น "ความโลภ" ก็ได้ แต่ยังมีจุดประสงค์ในการ

- 1) การเก็บรักษา
- 2) ศึกษาหาความรู้ และ

3) นิทรรศการวัตถุต่าง ๆ

ไม่ว่าจะมีวัตถุประสงคือย่างไร แต่บรรดาสรรพสิ่งที่เก็บรักษาไว้สะท้อนภาพแห่งชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในกาลเวลาและในสภาพนิเวศน์ต่าง ๆ กัน พิพิธภัณฑที่มีประโยชน์แม้กระทั่งต่อคนที่ไม่รู้หนังสือ เพราะสามารถมองเห็นเป็นรูปธรรม

ประโยชน์หน้าที่ของพิพิธภัณฑ

พิพิธภัณฑมีหน้าที่ประโยชน์ในทางสังคม การศึกษาและทางวัฒนธรรม การมีพิพิธภัณฑสะท้อนภาพให้เห็นถึงฐานะและความสนใจของรัฐ หรือของสังคมระดับชาติ รวมทั้งเป็นกระจกส่องความสนใจของผู้ตั้งและดำเนินการ พิพิธภัณฑแสดงให้เห็นถึงความมั่งคั่ง หรือ "ความพอมือจะกินและพออันจะเก็บ" รวมทั้ง "ความพอจะกระจาย" ให้คนอื่นได้รับรู้ และฐานะของสังคมของผู้ที่เก็บสะสม การมีพิพิธภัณฑอาจถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งของชุมชน ซึ่งเมื่อถึงระดับชาติย่อมมีพิพิธภัณฑแบบที่เป็นทางการ เมืองยุคใหม่มักจะให้มีพิพิธภัณฑขึ้นเพื่อเก็บรักษาหลายสิ่งหลายอย่าง รวมทั้งภาพเขียนและแผ่นบันทึกบทเพลง หรือบทกวี หรือสารคดีต่าง ๆ

ในอดีตพิพิธภัณฑมักจะเป็นสมบัติของคนที่มีฐานะดีและมีอำนาจ แต่ในช่วงระยะเวลาไม่นานมานี้เองในหลายประเทศ พิพิธภัณฑได้เข้าสู่ความเป็น "สมบัติของชุมชน" และมีบทบาททางด้านการศึกษาวรรณกรรมด้วยและได้มีการเก็บรักษาด้านชีววิทยา เช่น ซากสัตว์ หรือซากต้นไม้เก่าแก่ (fossil) อนึ่ง พึงทราบว่ภาวะแวดล้อมซึ่งมีมลภาวะ (pollution) ต่าง ๆ ได้ทำให้เกิดการเสื่อมสลายของวัตถุที่เก็บไว้ ดังนั้น หน้าที่ของพิพิธภัณฑจึงไม่เป็นเพียงแค่การเก็บรักษาหรือ อนุรักษ์ (conservation) แต่บางกรณีอาจรวมถึง การซ่อมแซม หรือการแก้ไขปรับปรุงเพื่อให้เข้าสู่สภาพที่น่าจะเป็น (restoration) ในกรณีดังกล่าวจึงย่อมเกี่ยวข้องกับ ความสามารถในการที่จะได้งบประมาณมาดำเนินงาน รวมทั้งการสะสม การเก็บรักษาการนิทรรศการและการดูแลไม่ให้เสียหาย และทำให้มีสภาพดีขึ้นด้วย ภารกิจในกรณีนี้ที่เป็น "พิพิธภัณฑท้องถิ่น" หรือ "พิพิธภัณฑพื้นบ้าน" (folk museum) จึงไม่ใช่ง่ายดังที่หลายคนจะคิดกัน อนึ่งพึงพิจารณาเรื่องราวทั้งหลายในบริบทแห่งการเปลี่ยนแปลง ในช่วงรอยต่อแห่งศตวรรษที่ 20 กับศตวรรษ 21 คือการเข้าสู่ยุคสารสนเทศ (IT, Information Technology) ซึ่งมี "พหุสื่อ" (multi-media) การ "ดู" หรือการ "มอง" แบบมีพลวัต (dynamic) จึงมีปฏิกิริยาโต้ตอบ (reactive) ด้วยนั้น พิพิธภัณฑและตำราจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงและแนะให้เข้ากับกระแสคิดในโลกยุคข้อมูลข่าวสารดังกล่าวไปสู่ยุค "โลกาภิวัตน์" (Globalization) อันมีสภาวะเป็น "โลกไร้พรมแดน" (borderless world) คือไม่มีการกีดกันเชิงภูมิศาสตร์ โลกเปรียบเหมือน "หมู่บ้านแห่งผืนพิภพ" (global village) และไม่มีอุปสรรคในเชิงกาลเวลา คือ สามารถดูรายการต่าง ๆ แม้กระทั่งพิพิธภัณฑได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นเข้ามิดตั้งแต่ตี 5 หรือเป็นเวลาค่าคืนเช่น 23.00 น. เป็นต้น

หากพิพิธภัณฑ์ได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนที่แท้จริง คนที่ไปจะไม่ใช่เป็น คนระดับเดียว แต่จะต้องมีตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ และไม่ใช่ไปกันเพียงครั้งเดียว แต่ไปกันหลาย ๆ ครั้ง เรียกว่า "พิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต" (Living museum)

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ศรีศักร วัลลิโภดม (2543) พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือสถานที่แสดงสิ่งของที่ทำให้คนในท้องถิ่น รู้จักถิ่นตนเองว่าอยู่ที่ไหน มีสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างไร มีหลักฐานความเก่าแก่ในการตั้งถิ่นฐานและปรับตัวเองเข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมาอย่างไร และในการปรับตัวดังกล่าวทำให้ต้องพัฒนาเทคโนโลยีอย่างใดขึ้นมาควบคุมเรื่อยลงมาถึงพัฒนาการทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจในท้องถิ่นที่จะทำให้เกิดเห็นการปรับปรุงทางวัฒนธรรม ในปัจจุบัน และอนาคตได้

การจัดพิพิธภัณฑ์ที่ทำให้คนได้เห็นจากสิ่งที่เป็นจริงใกล้ตัวดังกล่าวนี้ คือ ระบบการศึกษา ที่ทำให้คนได้เห็นและได้คิดซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การมีสติปัญญา และการมีความรู้ที่จะนำไปสู่การสร้างสรรค่านานาประการ

อาจกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษา นอกกรอบ ที่อาจสร้างดุลยภาพกับการศึกษาในระบบที่เน้น การเรียนรู้สิ่งไกลตัว เชื่อและท่องจำแบบคิดไม่เป็นที่มีอยู่ในขณะนี้ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นแลเห็นได้จากข้อมูลและหลักฐานที่นำมาแสดง ประกอบด้วยหลักฐานทางโบราณคดี (archaeological past) ที่เป็นที่มาของประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม (cultural history) และหลักฐานทางชาติพันธุ์ (ethnographical present) ซึ่งได้จากวัตถุสิ่งของและคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่น เป็นที่มาของประวัติศาสตร์ทางสังคม อีกทั้งเป็นสิ่งที่ถูกละเลยมากในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในขณะนี้ แม้ว่าบางแห่งจะพยายามนำมาเกี่ยวข้องกับด้าย ก็ยังขาดในเรื่องบริบทและการศึกษาวิจัยที่ถูกต้อง

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นของคนท้องถิ่น สิ่งที่จะนำมาแสดงก็คือ เนื้อหาที่เป็นวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น และเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วคนท้องถิ่นก็เป็นเจ้าของ ทำหน้าที่ดูแลกันเอง รวมทั้งการอธิบายและนำชม หากจะต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาในด้านประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคม และชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่หรือท้องถิ่นเดียวกัน ทั้งนี้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคมและชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นจะเป็นตัวตั้งหรือเป็นสิ่งกำหนดให้ว่า

- (1) จะเอาโบราณวัตถุอย่างไรมาแสดง แต่ถ้าไม่ก็จำเป็นต้องหามาด้วยวิธีอื่น อาจแสดงจากภาพถ่าย หุ่นจำลอง ภาพเขียน ฯลฯ
- (2) เป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางและหัวข้อในการจัดแสดง และ

(3) เป็นสิ่งที่แสดงลักษณะเฉพาะหรือที่เรียกกันว่า เอกลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งสิ่งที่จะนำไปสู่การแลเห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม ดังนั้นเมื่อมีการนำเอาเนื้อหาของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นแต่ละแห่งมาเปรียบเทียบกัน ก็จะแลเห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากความแตกต่างกันของท้องถิ่น

การศึกษาทางวัฒนธรรมที่ผ่านมานั้น มักเป็นเรื่องของคนภายนอกเข้าไปศึกษาให้กับคนภายในท้องถิ่น โดยการสัมภาษณ์ การเข้าไปสังเกต และคำบอกเล่าของคนภายในท้องถิ่นที่นำมาวิเคราะห์ตีความและเขียนเป็นเรื่องราวขึ้นมา เรื่องเช่นนี้ถ้าหากทำโดยการเข้าไปอยู่ในท้องถิ่นด้วยเวลาที่ยาวพอสมควรจนปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมได้ดี และเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่นเป็นอย่างดีแล้ว ก็อาจมีความเข้าใจอย่างลุ่มลึกได้ แต่เท่าที่ทำกันมานั้นส่วนใหญ่เป็นการรวบรวมข้อมูลอย่างผิวเผิน

แต่เมื่อมีมิติทางเวลาที่นักวิชาการหรือนักวิจัยจากภายนอกไม่อาจควบคุมได้ ก็ต้องหาทางเลือก คือ การให้เกียรติคนภายในเข้ามามีส่วนร่วม และต้องเป็นส่วนร่วมที่เสมอภาค เพราะที่แลมานั้นการมีส่วนร่วมของคนภายในเป็นไปแค่ถูกดึงให้เป็นคนนำทาง และให้ข้อมูล ช่วยเหลือในการติดต่อสอบถามกับชาวบ้านเท่านั้น แต่ถ้าจะให้เสมอภาค คนภายในควรมีฐานะเป็นนักวิจัยด้วย ซึ่งเรียกว่า นักวิจัยท้องถิ่น และปรับเปลี่ยนคำว่าวิจัยใหม่ว่าเป็น “กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน” ถ้าจัดการให้มีการร่วมมือระหว่างนักวิจัยภายในและภายนอกในลักษณะที่เสมอภาคแล้ว งานวิจัยก็จะออกมาอย่างลุ่มลึกและสมบูรณ์ด้วย

กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในกับคนนอกนี้ มีประโยชน์อยู่ 2 อย่าง *อย่างแรก* ทำให้ได้ความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงและลุ่มลึกอันอาจนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายด้าน *ส่วนอย่างที่สอง* คือ การพัฒนาคนท้องถิ่นให้รู้จักตัวเอง มีความรู้และมีความมั่นใจในตัวเอง เท่ากับเป็นการปูพื้นฐานการศึกษาที่จะรองรับการกระจายอำนาจในการปกครองมายังท้องถิ่น และที่สำคัญเกิดบุคคลที่เป็นผู้รู้ท้องถิ่นที่มีสติปัญญาสามารถเป็นแกนนำของท้องถิ่นในการประเมินการกระทำที่ไม่ชอบมาพากลของรัฐได้

พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นที่เน้นการแสดงโดยใช้เนื้อหาทางวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดนั้นจะมีลักษณะยั่งยืน เพราะเนื้อหาคือสิ่งที่ปลูกสำนึกคนให้ตื่น ให้ภาคภูมิใจในตัวเองและท้องถิ่นตลอดเวลา ทำให้พิพิธภัณฑท์เป็นของส่วนรวมของคนในชุมชนทุกรุ่นทุกสมัย

เพราะฉะนั้นเพื่อเข้าใจในเนื้อหาของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ในการดำเนินการเก็บข้อมูลจึงต้องอาศัยการออกไปสำรวจศึกษาตามชุมชนต่าง ๆ ของท้องถิ่น นอกเหนือไปจากชุมชนที่จะเป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นนั้น โดยทั่วไปและตามความเป็นจริงผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องแนวคิดทฤษฎีและวิธีการตลอดจนเทคนิคในการจัดพิพิธภัณฑท์นั้นไม่ใช่คนจากภายใน หากเป็นคนภายใน

นอกที่เป็นนักวิชาการ การวางแผนและการกำหนดวิธีการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล จึงเป็นเรื่องของคนภายนอก โดยมีขั้นตอนในการศึกษาดังต่อไปนี้

ข้อแรก เริ่มด้วยการประชุมกลุ่มผู้ทำงานที่ประกอบด้วยบุคคลจากภายในและภายนอก เพื่อให้รู้จักบทบาทและหน้าที่ของแต่ละคนแต่ละฝ่าย เพื่อให้เข้าใจแนวคิด วิธีการ รวมทั้งภาพรวมของท้องถิ่นร่วมกัน เมื่อเห็นภาพรวมร่วมกันจนเป็นที่เข้าใจแล้ว ก็กำหนดกรอบและเนื้อหาที่จะต้องศึกษาและรวบรวมเข้ามาทำการวิเคราะห์กำหนดเป็นหัวข้อในการจัดแสดง ซึ่งประกอบด้วย (1) พื้นที่ (space) หรือ "ท้องถิ่น" ว่ามีพัฒนาการทางวัฒนธรรมเป็นมาอย่างไร (2) กลุ่มคนในท้องถิ่นมาจากไหนและมีวิถีเป็นอย่างไร และ (3) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรม

ข้อที่สอง เป็นการเก็บข้อมูลทั้งด้านเอกสารและการสำรวจค้นคว้าหลักฐานทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น โดยพยายามให้ทราบว่าท้องถิ่นนี้มีกล่าวถึงในเอกสารทั้งโบราณและปัจจุบันอย่างไรบ้าง มีการสำรวจหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์-โบราณคดีมาวิเคราะห์ให้เห็นว่าในท้องถิ่นนี้มีร่องรอยของการมีคนเข้ามาอยู่อาศัยแต่โบราณ ก่อนที่จะเกิดชุมชนในปัจจุบันอย่างไร โดยเฉพาะหลักฐานทางโบราณคดีจะเป็นสิ่งที่มีความหมายมาก เพราะเป็นหลักฐานที่มีความแน่นอนว่าหลักฐานทางเอกสาร การศึกษาในข้อนี้อาจใช้วิธีการทางโบราณคดีได้ดี และนำหลักฐานมาวิเคราะห์ตีความเป็นเรื่องราวประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ผลของการศึกษาในขั้นนี้นอกจากจะรู้ว่าเคยมีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาแต่เมื่อใดแล้ว ยังทำให้ทราบได้ว่ามนุษย์ในสมัยโบราณของท้องถิ่นมีการปรับตัวเองเข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างไรบ้าง และเห็นได้จากอะไร

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนับเป็นสถานที่และแหล่งความรู้ทางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม รวมถึงแหล่งการฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชนที่เป็นของชุมชนในท้องถิ่นและต้องตระหนักถึงแก่นแท้

บทที่ 3 มอญสามโคก

สามโคกเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดปทุมธานี มีแม่น้ำเจ้าพระยาแบ่งพื้นที่อำเภอเป็น 2 ฝั่ง คือ ฝั่งตะวันออก และฝั่งตะวันตก รวมทั้งสิ้น 11 ตำบล (ดูแผนที่ ที่ 1)

ฝั่งตะวันออก ประกอบด้วย ตำบล 4 ตำบล คือ เชียงรากน้อย , บ้านจิว , บ้านปทุม และเชียงรากใหญ่

ฝั่งตะวันตก ประกอบด้วย ตำบล 7 ตำบล คือ บางโพธิ์เหนือ , กระแซง , สามโคก , บางเตย , คลองควาย , บางกระบือ และท้ายเกาะ

ปัจจุบันอำเภอสามโคกมีเนื้อที่ 94,967 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 59,062 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ อาณาเขตติดต่อ อำเภอบางไทร จ. พระนครศรีอยุธยา

ทิศใต้ อาณาเขตติดต่อ อำเภอเมืองปทุมธานี อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

ทิศตะวันออก อาณาเขตติดต่อ อำเภอเมืองปทุมธานี อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

ทิศตะวันตก อาณาเขตติดต่อ อำเภอลาดหลุมแก้ว

ขณะเดียวกันมีลำคลองแยกออกจากแม่น้ำเจ้าพระยาอีกหลายสายที่ส่งน้ำไปยังพื้นที่เกือบทั้งหมดของสามโคก

ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยามี คลองแม่น้ำอ้อม คลองบ้านพร้าว คลองวัดปทุม คลองคู คลองโคกตาเขียว คลองวัดพลับ คลองเชียงรากน้อย

ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา มี คลองบางโพธิ์เหนือ คลองใหญ่ คลองป่าฝ้าย คลองวัดแจ้ง คลองบ้านทาส คลองวัดสะแก คลองบางเตย คลองสระ คลองใหญ่ คลองบางนา คลองวิ คลองขนอน คลองวัดสิงห์ คลองเกาะปิ้ง คลองมอเตอร์ คลองควาย คลองวัว คลองยายหอม

สามโคก นับว่าเป็นเมืองเก่าแก่มีหลักฐานกล่าวถึงในอดีตที่เป็นลายลักษณ์อักษรพบในกฎหมายเก่าลักษณะพระธรรมนูญของไทย ว่าด้วยการใช้มาตราต่าง ๆ ปี พ.ศ. 2179 ในแผ่นดินพระเจ้าปราสาททองแห่งกรุงศรีอยุธยา ระบุว่า สามโคกเป็นฐานะเมือง ขึ้นกับกรมพระกลาโหม (อ้างในกษภรณ์ ตราโมท ,2544 :106)

จากหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ความเก่าแก่และความเป็นมาของอำเภอสามโคกพบว่า (ศรีศักร วัลลิโภดม 2540) บริเวณสามโคกตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่เป็นเส้นทาง

คมนาคมไปออกทะเลที่ปากน้ำ ย่อมมีคนสัญจรผ่านไปมานานแล้ว ทั้งเป็นที่ดอนเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย ในขณะที่บริเวณอื่นริมฝั่งน้ำเจ้าพระยาอยู่ในสภาพท้องทุ่งที่ลุ่มต้ำน้ำท่วมถึง เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะบริเวณสามโคกแต่เดิมมีการทับถมของโคลนตะกอนที่แม่น้ำพัดพามาสูง จนทำให้ลำน้ำไหลคดเคี้ยวไปมาในลักษณะที่เรียกว่า "แม่น้ำอ้อม" จนกล่าวได้ว่า เมื่อลำน้ำเจ้าพระยาไหลตรงจากบริเวณอำเภอบางไทรอันเป็นบริเวณที่มีแม่น้ำน้อยไหลมาบรรจบนั้น ได้ทำให้เกิดเป็นท้องน้ำกว้างใหญ่ที่เรียกว่า ลานเท ไหลผ่านศูนย์ศิลปาชีพ ผ่านเกาะใหญ่หรือเกาะราชคราม ลงมาจนถึง บ้านท้ายเกาะ และบ้านกร่าง ทางฝั่งตะวันตก บ้านโพธิ์แดงทางฝั่งตะวันออก เริ่มไหลคดเคี้ยวและเกิดเป็นบริเวณที่เรียกว่า แม่น้ำอ้อมหลายแห่ง มีไปจนกระทั่งถึงปากน้ำเจ้าพระยา ริมสองฝั่งน้ำเจ้าพระยาที่ไหลคดเคี้ยวจากบ้านท้ายเกาะและบ้านโพธิ์แดง เข้ามาในเขตอำเภอสสามโคก จนถึงอำเภอเมืองปทุมธานีในปัจจุบันนั้น เป็นบริเวณที่ชุมชนอยู่อย่างต่อเนื่อง และหนาแน่นกว่าบริเวณใกล้เคียง สังเกตได้จากการที่มีวัดจำนวนมาก

ทางฝั่งตะวันออกมีร่องรอยการตั้งถิ่นฐาน เห็นได้ชัดจากปากคลองเชียงรากน้อยมายังปากคลองเชียงราก คลองเชียงรากน้อยนั้นเป็นทางน้ำธรรมชาติที่แยกออกจากลำน้ำเจ้าพระยาไปลงสู่ที่ราบลุ่มทางตะวันออก แล้วสมทบกับคลองเปรมประชากรและคลองหนึ่ง ส่วนคลองเชียงรากนั้น คือลำแม่น้ำอ้อมของแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อลำน้ำเจ้าพระยาไหลลงมาถึงวัดแก้วทอง และวัดไก่อี๋ย ก็คดอ้อมออกไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ ผ่านวัดบ้านพร้าวในและบ้านพร้าวออกไปยังบ้านพร้าว บ้านบางพูด แล้ววกลงใต้ขนานลงมากับคลองเปรมประชากร ผ่านบ้านเชียงรากมายังวัดดาวเรือง วกลงมายังฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านบ้านเสด็จ บ้านบางสิงห์ บ้านทุ่งเกาะ และบ้านบางพูน จากบ้านบางพูนหักวกลงมาทางตะวันตก มายังบ้านมะขามและบ้านปากคลองเชียงราก ต่อจากนั้นก็ไหลวกลงทางใต้ผ่านบ้านคลองบางหลวง บ้านฉาง บ้านบางกระดี ลงมายังบ้านเทียนถวาย

ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม โปรดให้ขุดคลองลัดแม่น้ำอ้อม จากวัดไก่อี๋ยทำบ้านสามโคกมายังบ้านมะขามหน้าเมืองปทุมธานีในปัจจุบัน ตรงที่สบกันระหว่างลำแม่น้ำอ้อมกับคลองลัดที่ขุดคือ บริเวณบ้านปากคลองเชียงราก เมื่อกระแสน้ำได้ไหลตัดตรงจากบ้านสามโคกมายังบ้านปากคลองเชียงราก ก็ทำให้คลองลัดในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมกลายเป็นลำน้ำเจ้าพระยาไป ส่วนลำน้ำเดิมที่อ้อมนั้น เล็กกลงกลายเป็นคลองเชียงราก ปัจจุบันแม่น้ำอ้อมเป็นที่รู้จักกันเพียงว่า คลองบ้านพร้าว ตรงที่แยกออกจากคลองลัดที่บ้านไก่อี๋ย และกลายเป็นคลองเชียงราก เมื่อผ่านสถานีเชียงรากและบ้านเชียงรากมาจนถึงบริเวณที่สบกับคลองลัดหรือแม่น้ำเจ้าพระยาปัจจุบัน ที่หน้าจังหวัดปทุมธานี ณ บริเวณปากคลองมีชื่อว่า ปากคลองเชียงราก (ดูแผนที่ ที่ 2)

ชุมชนเดิมในบริเวณสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่ปากคลองเชียงรากที่บ้านพร้าวผ่าน บริเวณตำบลสามโคกขึ้นไปถึงปากคลองเชียงรากน้อย ความแตกต่างระหว่างบริเวณสองฝั่งแม่น้ำ ก็คือ ย่านที่เป็นชุมชนเมืองเก่านั้นอยู่ทางฝั่งตะวันออก เพราะพบร่องรอยวัดเก่าและโบราณวัตถุที่ มาแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ทั้งยังพบร่องรอยทางน้ำและลำคลองที่ขุดขึ้นเพื่อการตั้งถิ่นฐานเป็น บ้านเป็นเมืองอย่างชัดเจน

แต่ต่อมาในสมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ลงมา เมืองเชียงรากที่อยู่ทางฝั่งตะวันออก ของแม่น้ำเจ้าพระยาคลายความสำคัญลง ความหนาแน่นของชุมชนย้ายมาอยู่ทางฝั่งตะวันตกที่ ตำบลสามโคกแทน อันเนื่องมาจากทางราชการกำหนดให้เป็นที่อยู่อาศัยของพวกมอญอพยพ คน มอญที่เข้ามาได้ถูกกำหนดให้เป็น "ช่างปั้นหม้อ ทำไห" ทำให้ย่านนี้กลายเป็นแหล่งอุตสาหกรรม ดั้งเดิมได้จากโคกเนินที่เป็นแหล่งเตาเผาเครื่องปั้นดินเผาขนาดใหญ่ถึง 3 แห่ง ทำให้บริเวณนี้ กลายเป็น เมืองสามโคก และสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาก็กลายเป็นถิ่นฐานของคนมอญ มีการ ขยายตัวอย่างต่อเนื่องจากสามโคกมายังปทุมธานี ปากเกร็ด และนนทบุรีตามลำดับ (ดูแผนที่ ที่ 3)

อีกทั้งเป็นที่ดินของคนมอญที่มีการกล่าวขานในวรรณกรรม เพราะเป็นที่ตั้งอยู่บนเส้นทาง คมนาคมที่สำคัญของบ้านเมือง อาทิ นิราศพระบาท นิราศภูเขาทองสุนทรภู่

สมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้พระราชทานนามเมืองใหม่ว่า "เมืองปทุมธานี" เพราะชาวมอญที่เมืองได้เก็บดอกบัวที่ออกฝักในฤดูเดือน 11 มาถวายเป็นจำนวนมาก การ เปลี่ยนชื่อ เมืองสามโคกมาเป็นปทุมธานี มีปรากฏในนิราศสุนทรภู่ว่า

“ ถึงสามโคกโคกถวิลถึงปิ่นเกล้า พระเจ้าบำรุงซึ่งกรุงศรี
 ประทานนามสามโคกเป็นเมืองตรี ชื่อปทุมธานีเพราะมีบัว ”

และในนิราศวัดเจ้าฟ้า ยังกล่าวถึงความเก่าแก่ของท้องถื่นเมืองสามโคกว่า

“ พอเลยนาคบากข้ามสามโคก เป็นคำโลกสมมุติสุดสงสัย
 ถามบิดาว่าผู้เฒ่าท่านกล่าวไว้ ว่าท้าวไทพระอู่ทองเรือกองทรัพย์
 หวังว่าจะไว้ให้ประชาเป็นคำจ้าง ด้วยจะสร้างบ้านเมืองเครื่องประดับ
 พอท่ากินสินบุญไปสูญลับ ทองก็กลับกลายเป็นดินแดง
 จึงที่นี่มีนามชื่อสามโคก เป็นคำโลกสมมุติสุดแถลง
 ครั้งพระโกศโปรดปรานประทานแปลง ที่ตำแหน่งมอญมาสาวามีภักดี

ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานของ “มอญสามโคก”

ยุคสมัยที่ชนชาติมอญได้เข้าไปสู่ไทยมาตั้งบ้านเมืองอยู่ ณ เมืองสามโคกแยกเป็นยุคสมัย ดังนี้

1. สมัยกรุงศรีอยุธยา รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. 2203 สมิงปอร์กับพวก 2 มอญ 11 คนได้คุมขามอญเกาะตะมะจำนวน 5,000 คน จับมังเรนันทมิตรผู้เป็นอาของพระเจ้า 2 อังวะเป็นตัวประกัน แล้วพาครอบครัวมอญหนีมาพึ่งพระบรมโพธิ์

โดยสมเด็จพระนารายณ์ทรงแต่งตั้งมอญหัวหน้าทั้ง 11 คน ให้มียศศักดิ์และให้ควบคุมสมัครพรรคพวกที่เข้ามาด้วยกัน โดยให้ครอบครัวมอญที่อพยพเข้ามาครั้งนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสามโคกปลายเขตกรุงศรีอยุธยาต่อกับเมืองนนทบุรีบ้างซึ่งก็คือระหว่างวัดสะแกกับวัดตำหนัก ที่ริมวัดตองปุและแถวคลองคูหาในชานพระนครบ้าง(สุภรณ์ โอเจริญ มอญในเมืองไทย , 2541 :น. 60)

2. สมัยกรุงธนบุรี หัวหน้ามอญชื่อ พระยาแจ้ง ตระเลียง ตระเกลีบ พระยากลางเมือง ทนความกดขี่ข่มเหงของชาวพม่าไม่ไหวได้พาครอบครัวมอญเข้ามาในเมืองไทย พระเจ้ากรุงธนบุรีได้โปรดเกล้าฯให้ครอบครัวเหล่านั้นไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตลาดขวัญเมืองนนท์และที่เมืองสามโคก

ส่วนพระยามอญและพวกหัวหน้าได้ทรงตั้งให้มียศศักดิ์เป็นข้าราชการทุกคนในหนังสือพงศาวดาร โดยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (2505) กล่าวไว้ว่า ตระเกลีบได้เป็นพระยาราม และพระยาแจ้งผู้เป็นนายใหญ่อาจจะได้เป็นพระยาเกียรติ (อ้างแล้ว :หน้า 70)

3. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยพุทธศักราช 2358 สมัยรามัญเมืองเกาะตะมะกับพวกได้จับพม่าผู้รักษาเมืองฆ่าเสียแล้วพากันอพยพครอบครัวมอญเข้ามา 30,000 คน พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สามโคกบ้าง เมืองนนทบุรีบ้าง และเมืองนครเขื่อนขันธ์บ้าง

มอญที่อพยพเข้ามาคราวนี้มีจำนวนมากและมาด้วยกันหลายทาง คือ ทางด่านเมืองตาก ทางเมืองอุทัยธานี แต่ส่วนใหญ่จะมาจากด่านเจดีย์สามองค์เข้าแขวงเมืองกาญจนบุรี ครั้นเมื่อทราบข่าวคร่อมอญอพยพเข้ามาพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จขึ้นไปคอยรับคร่อมอญที่เมืองนนทบุรี ให้จัดจากและไม้สำหรับปลูกสร้างบ้านเรือนและนำเสบียงอาหารของพระราชทานขึ้นไปด้วย คร่อมอญที่อพยพครั้งนี้

และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งสมิงสอดดาบผู้เป็นหัวหน้าให้เป็นพระยารัตนจักร บวรดาบรามัญที่เป็นผู้ใหญ่และมียศอยู่ในเมืองเดิมก็โปรดเกล้าฯ ตั้งให้เป็นพระยาทุกคน (อ้างแล้ว: หน้า 73)

ในนิราศวัดเจ้าฟ้า บรรยายลักษณะคนมอญว่า

“ เห็นพวกชายฝ่ายมอญแต่ก่อนมา	ล้วนสักขาเขียนหมึกจารึกพุง
ฝ่ายสาวสาวเกล้ามวยสวยสะอาด	แต่ชยาดอยู่ว่านุ่งผ้าถุง
ทั้งตำหม่ตาทรีเหมือนสีรุ่ง	ทั้งผ้าถุงนั้นก็อ้อมลงกรอมอ้าน
เมื่อยยกเท้าก้าวอย่างสว่างแวบ	เหมือนฟ้าแลบแลผาดแทบขาดศีล
นี่หากเห็นเป็นเด็กแมนแจ็กจิ้น	เจียนจะป็นชุ่มซามไปตามนาง “

และในนิราศพระบาท ได้กล่าวถึงหญิงชาวมอญว่า

	ถึงสามโคกต้องแดดยิงแผดแสง
ให้ร่มร้อนอ่อนจิตระอิดแรง	เห็นมอญแต่งตัวเดินมาตามทาง
ตาโถงนุ่งอ้อมลงกรอมซ้น	เป็นแยบยลเมื่อยกยับทาง
เห็นชาชาววาวแวบอยู่หว่างกลาง	ใครยลนางก็เป็นน่าจะปราณี

ชาวมอญที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย มักจะอยู่รวมเป็นกลุ่มๆ ตามที่ทางราชการได้จัดสรรที่ไว้ให้ซึ่งส่วนใหญ่มักปลูกกริมน้ำ ไม่ว่าจะเป็นคลองหรือแม่น้ำ ด้วยเหตุนี้จึงมีข้อสังเกตว่าเรือนของชาวมอญมีลักษณะแตกต่างจากเรือนคนไทย คือ ลักษณะการปลูกเรือน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาตำราพระราชาคณะได้ทรงกล่าวไว้ในสาส์นสมเด็จพระเจ้า ได้ทรงพบการปลูกเรือนของชาวมอญแถบสามโคกเมื่อครั้งตามเสด็จไปบางปะอินทางเรือ (หน้า. 79)

“...มอญชอบปลูกเรือนขวางแม่น้ำ เอาช่อลงทางแม่น้ำจึงกล่าวกันว่ามอญขวาง แล้วคนจึงเอาไปประดิษฐ์พูดเป็นคำหยาบ มาคิดดูเห็นว่าพวกปลูกเรือนเช่นนั้นน่าประสงค์เอาด้านช่อรับแดด เพราะแม่น้ำยาวตามเหนือลงมาได้จึงเห็นขวางแม่น้ำ ปลูกเช่นนั้นหันหน้าเรือนไปทางทิศเหนือ มีพะไลหลังคายังลมหนาว ด้านใต้ฟ้าเรือนก็ไม่ถูกแดดเผาและรับลมทางใต้ดูก็เหมาะทั้งสี่ทิศ “

สภาพทางภูมิศาสตร์

ตำบลสามโคก ห่างจากอำเภอสามโคกไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 4.7 กิโลเมตร

มีพื้นที่ติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลบางเตย
ทิศใต้	“	ตำบลกระแชง
ทิศตะวันออก	“	แม่น้ำเจ้าพระยา และตำบลบ้านปทุม
ทิศตะวันตก	“	ตำบลกระแชง และตำบลบางโพธิ์เหนือ

มีเนื้อที่ประมาณ 4.73 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 2,959 ไร่ มีหมู่บ้านทั้งหมด 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1, 2, 3 และ 4

บริเวณตำบลสามโคกเป็นพื้นที่ราบลุ่มด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองต่างๆ แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาแต่ครอบคลุมพื้นที่ คือ คลองป่าฝ้าย คลองขนอน คลองวัดแจ้ง คลองวัดสิงห์ คลองบ้านทาส คลองเกาะบึง คลองวัดสะแก คลองวัดตำหนัก และคลองเกาะใหม่ ทำให้น้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก

ประชากร ทั้งหมด 4,039 คน ชาย 2,008 คน หญิง 2,031 คน

นับตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ลงมา ความหนาแน่นของชุมชนย้ายมาอยู่ทางฝั่งตะวันตกที่ตำบลสามโคกเนื่องจากทางการกำหนดให้เป็นที่อยู่อาศัยของพวกมอญอพยพ คนมอญที่เข้ามาได้ถูกกำหนดให้เป็นช่างปั้นหม้อ ทำให้ ย่านนี้กลายเป็นแหล่งอุตสาหกรรม จะเห็นได้จากมีโคกเนินที่เป็นแหล่งเตาเผาเครื่องปั้นดินเผาขนาดใหญ่ 3 แห่ง ทำให้บริเวณนี้กลายเป็นเมืองสามโคก และจากการพบแหล่งโบราณสถานที่สำคัญอยู่ที่ "บ้านสามโคก " มีโคกเนินสูงที่เคยเป็นแหล่งเตาที่เผาเครื่องปั้นดินเผา ทั้งหมด 3 โคก (ดูแผนที่ที่ 4)

โคกแรก : อยู่ใกล้กับลำคลอง แต่เมื่อมีสร้างถนนที่ผ่านหมู่บ้าน ได้ถูกทำลายไปแล้ว

โคกที่สอง : ยังเหลือให้เห็นหลักฐานที่มีอิฐอยู่เต็ม แต่มีบ้านเรือนคนและร้านขายของเล็กๆตั้งอยู่บนฐานนี้

โคกที่สาม : อยู่ต่ำลงมาในเขตวัดสิงห์ ยังเป็นโคกสูง สูงราว 4-5 เมตร มีก้อนอิฐแห่งโต กองเศษภาชนะดินเผาแบบแกร่งมากมาย บริเวณโคกนี้ยังสูงอยู่อีกทั้งมีต้นไม้สูงปกคลุม บนฐานโคกมีศาลเจ้าตั้งอยู่ ทำให้เป็นศาลที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่มีใครกล้ารื้อทำลาย

การพบโคกเนินที่แหล่งทำเครื่องปั้นดินเผาขนาดใหญ่เช่นนี้ แสดงว่าบ้านนี้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมอย่างไม่ต้องสงสัย ด้วยเหตุนี้ทำให้บริเวณนี้เรียกว่า " บ้านสามโคก "

อาชีพ

อาชีพสำคัญของชาวมอญ ได้แก่ การทำนาเช่นเดียวกับคนไทยและมีการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนประเภทเครื่องปั้นดินเผา ตุ่ม หม้อ ไห โอ่ง อิฐ กลายเป็นอาชีพหลัก จากงานของ Foster , Brian L. เรื่อง Ethnicity and Economy : The Case of the Mon in Thailand เมื่อปี พ.ศ. 2514 (อ้างในชภรณ์ ตราโมท : 108) กล่าวถึงอาชีพหลักของชาวมอญแถบจังหวัดนนทบุรีและปทุมธานี คือ อาชีพทำนา อาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา และอาชีพค้าขายทางเรือ การทำนายนับว่าเป็นอาชีพหลักของคนไทยและชาวมอญในพื้นที่เขตสามโคก เนื่องจากพื้นที่เป็นที่ลุ่มริมน้ำใกล้ทะเล มีสภาพที่เป็นพื้นดินแบบทะเลตม ทำให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวมาก คนมอญดั้งเดิมแบบทะเลตม ทำให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวมาก คนมอญดั้งเดิมนิยมอาชีพทำนา

เป็นหลัก การทำนํานั้นส่วนใหญ่มีปัญหาและอุปสรรคมาก คนมอญส่วนใหญ่จึงให้คนเช่าที่นาทำกินมากกว่าที่จะลงมือทำอาชีพนี้โดยตรง

คนมอญอพยพอยู่หนาแน่นบริเวณบ้านสามโคก มีอาชีพหรือทำหน้าที่ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้แก่ผู้คนในบ้านเมือง บริเวณนี้จึงเป็นแหล่งอุตสาหกรรมผลิตเครื่องปั้นดินเผาทั้งแบบเผาแกร่ง และแบบดินเผาธรรมดา

"ชาวบ้านนั้นปั้นอิฐใส่เพิงพะ
กระโดนกระทะอ่างโอง่างกระโถงกระถาง
เขาวานน่องร้องถามไปตามทาง
ว่าบางขวางหรือไม่ขวางที่นางมอญ

อาชีพของการทำเครื่องปั้นดินเผา สามโคกมีชื่อเสียง โดยเฉพาะ "ตุ่มสามโคก" เป็นตุ่มดินเผาที่ไม่เคลือบน้ำยา เนื้อดินค่อนข้างหนาสีอิฐหรือสีมันปู ปากโอง่างแคบ คอโอง่างติดกับไหล่ ส่วนกลางป่อง รูปทรงเตี้ยป้อม ปากโอง่างกับก้นโอง่างมีขนาดใกล้เคียงกัน จึงเกิดมีสำนวนเรียกคนที่รูปร่างอ้วนเตี้ยคอสั้นว่า อ้วนเหมือนตุ่มสามโคก โอง่างประเภทนี้มีความคงทนมาก อายุการใช้งานอยู่ได้เป็น 100 ปี

นอกจากนี้อาชีพการทำ "อิฐมอญ" แถบสามโคกในระยะแรกชาวมอญเป็นผู้ผูกขาดการทำอิฐชนิดนี้ แต่ปัจจุบันลดน้อยลง อิฐมอญใช้ดินจากแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณสามโคกนี้ ซึ่งเป็นดินเหนียวปนทราย เมื่อเผาเป็นอิฐแล้วจะมีคุณภาพแข็งแกร่งมาก เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้พวกมอญสามโคกไปทำอิฐก่อสร้างกำแพงเมือง ป้อมค่ายของเมืองปราจีนบุรี ริมฝั่งแม่น้ำคง แต่มาเสร็จสิ้นในปี พ.ศ.2415 สมัยรัชกาลที่ 5

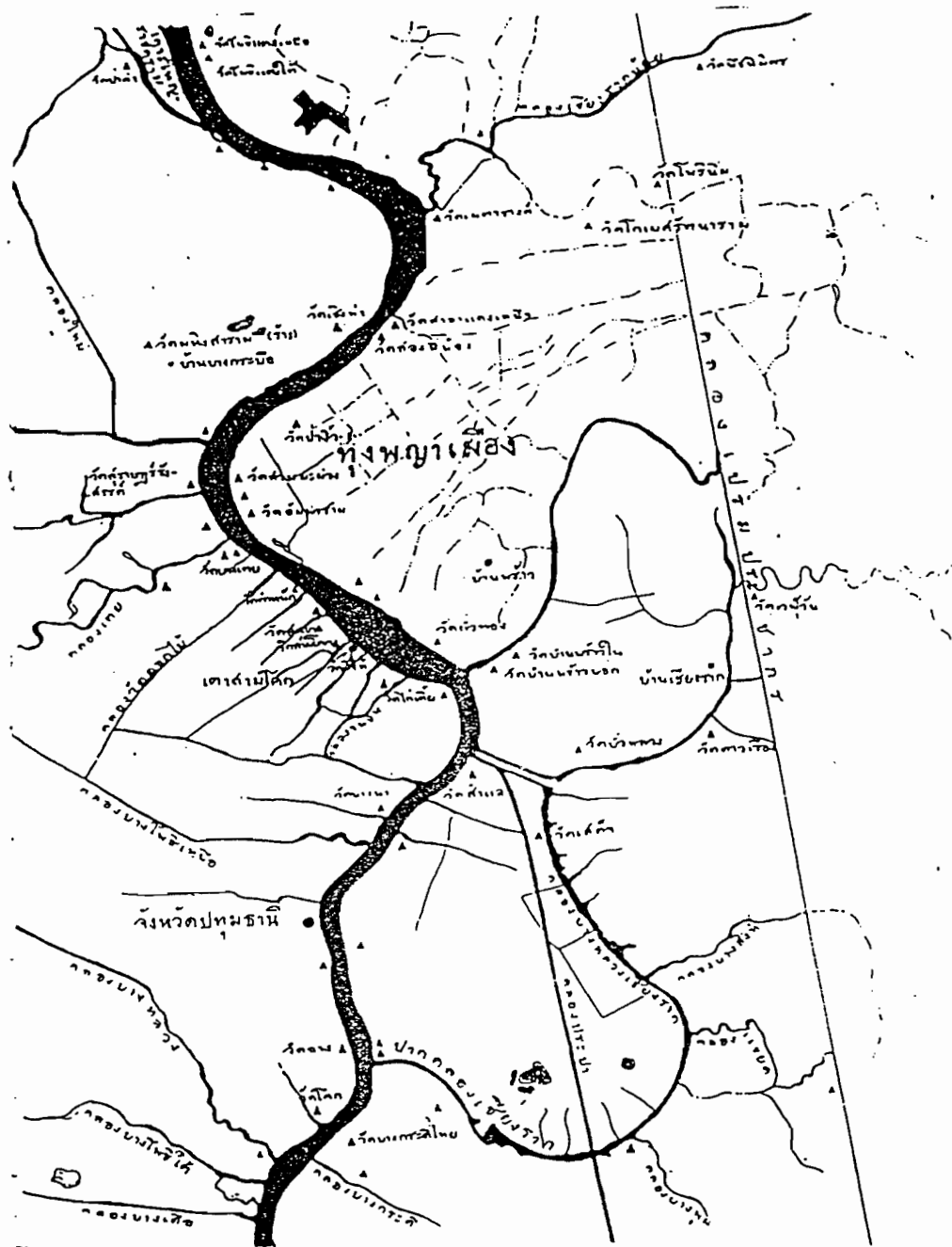
แต่มีบางพวกได้ยึดอาชีพการค้าทางเรือควบคู่ไปกับการต่อเรือ ดังนั้นที่สามโคก มอญชาวเรือนี้จะใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในเรือล่องไปตามลำน้ำเพื่อส่งสินค้าเช่น ไห โอง่าง จาก ดินทราย ฯลฯ ไปขายตามที่ต่างๆ ตามหัวเมือง¹ ก็มีการแลกเปลี่ยนสินค้าได้แก่ ข้าวเปลือก ของป่า ขี้ค้างคาว ฯลฯ มากกรุงเทพฯ ฯ คนมอญนับว่าเป็นผู้ผูกขาดการค้าเครื่องปั้นดินเผาและอิฐโดยทางเรือมาช้านาน

นอกจากนี้ยังมีอีกอาชีพหนึ่งคือ "รับราชการ" กรมกองต่างๆ (86)

¹ เส้นทางค้าขายของคนมอญ มีดังนี้

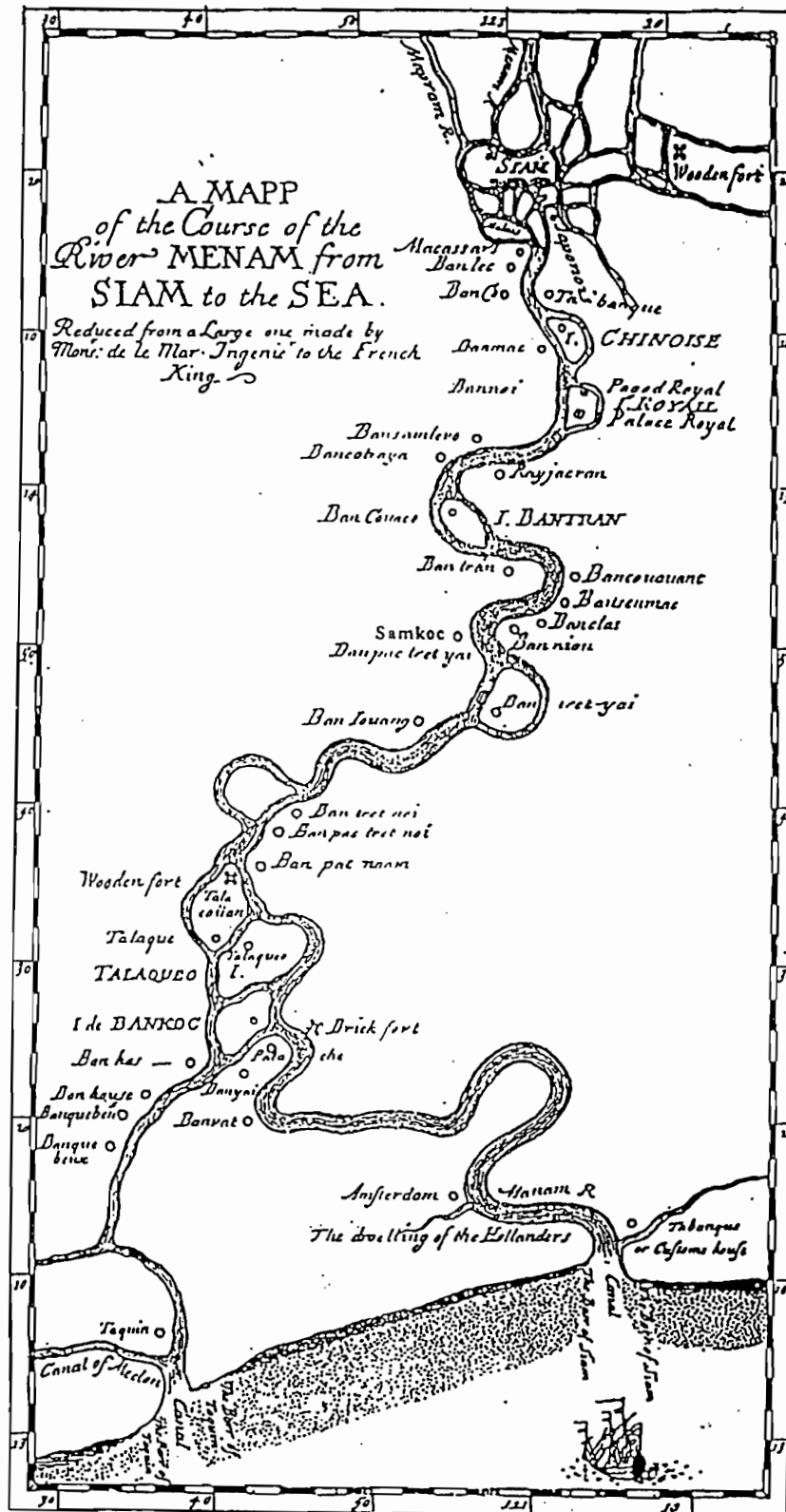
- 1 เส้นทางตอนเหนือ จากแม่น้ำเจ้าพระยาถึงนครสวรรค์ แล้วแยกออกไปทางแม่น้ำน่าน ไป พิษณุโลก และอุตรดิตถ์ ที่ท่าเสา
- 2 เส้นทางตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นเส้นทางตามลำน้ำป่าสัก ผ่านลพบุรี สระบุรี และเพชรบูรณ์
- 3 เส้นทางสายตะวันออก ผ่านคลองแสนแสบ คลองลำโพงเข้าสู่จังหวัดฉะเชิงเทรา
- 4 เส้นทางสายตะวันตก เส้นทางแม่น้ำท่าจีน แม่งลอง และคลองต่างๆ ได้แก่ คลองดำเนินสะดวก เพื่อเดินทางไปจังหวัดราชบุรี สมุทรสงคราม และสมุทรสาคร เป็นเส้นทางที่เรือมอญใช้ในการค้าขายขี้ค้างคาว และส่วนใหญ่เป็นการซื้อสินค้าเพื่อนำไปขายในแหล่งอื่น ๆ (กษกรรณ์ ช้างแล้ว : 126)

แผนที่ ที่ 2 แสดง เส้นทางน้ำและชุมชนสองฝั่งลำน้ำเจ้าพระยา

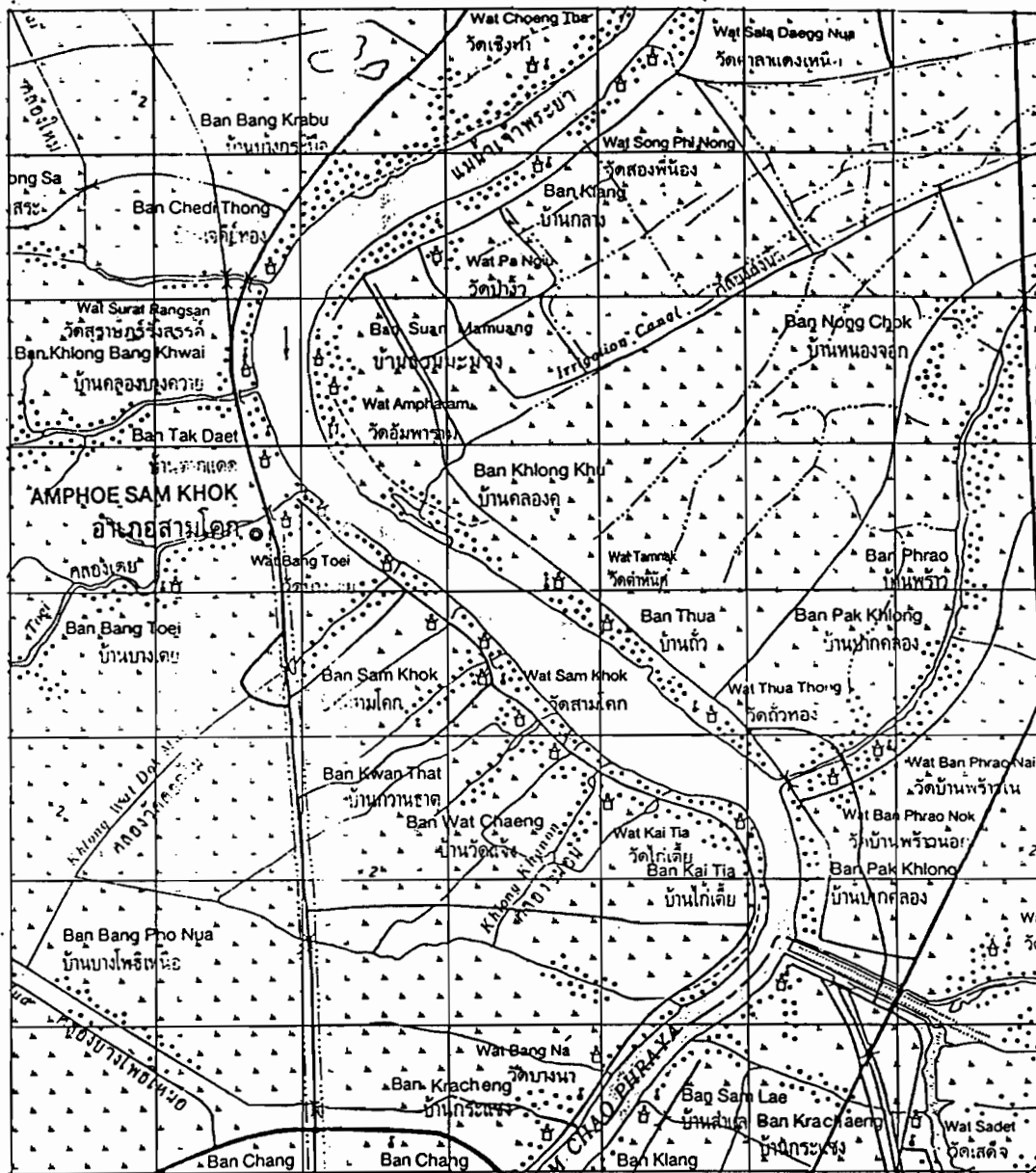
แผนที่แสดงเส้นทางน้ำและชุมชนสองฝั่งลำน้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่เกาะใหญ่ราชครามจนถึงปลายคลองบางหลวงเชิงรอกอัน เป็นลำน้ำอ้อม (เกร็ดใหญ่) ซึ่งจุดกัศมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ริมคลองโกสวัคเสด็จมีคูน้ำคันดินรูปสี่เหลี่ยมชัดเจน ส่วน บริเวณทุ่งพญาเมืองจนจรวัดศาลาแดงเหนือฝั่งตะวันตกมีคูน้ำคันดินชัดเจน รวมถึงโคกบ้านเก่าใกล้วัดหิงคารามทางฝั่ง ตะวันออก มีตำนานพระเจ้าอู่ทองเป็นพ่อค้าเกี่ยวขมาหักเกี่ยวขพื้นที่บริเวณนี้ทบใบเสมาหินทรายแดง พระพุทธรูปหิน ทราย ตลอดจนเศษภาชนะจำนวนมากที่มีอายุแรกเริ่มราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 อันเป็นช่วงก่อนหรือแรกเริ่มสถาปนากรุงศรี อุดรธา ส่วนบริเวณสามโคกอันเป็นชุมชนมอญซึ่งเริ่มอพยพมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ ทบหลักฐานทางศิลปกรรมที่ เป็นสมัยอุดรธาตอนปลายมากมาย รวมถึงเตาโถ่งอ่างใกล้วัดสิงห์ด้วย

**แผนที่ ที่ 3 แสดงแม่น้ำเจ้าพระยาจากปากแม่น้ำถึงกรุงศรีอยุธยา
สมัยพระนารายณ์ แสดงที่ตั้งชุมชนสามโคก**

แผนที่แม่น้ำเจ้าพระยาจากปากแม่น้ำถึงกรุงศรีอยุธยาสมัยพระนารายณ์แสดงที่ตั้งชุมชนสามโคก
(La Loubere, A New Historical Relation of the Kingdom of Siam ,1693)

แผนที่ ที่ 4 แสดงตำแหน่งที่ตั้งแหล่งเตาโอ่งอ่าง ตำบลสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งแหล่งเตาโอ่งอ่าง ตำบลสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี
ที่มา แผนที่ทางทหารมาตราส่วน 1:50,000 ราว 5137 III ลำดับชุด L 7017 พิมพ์ครั้งที่ 2 RTSD

บทที่ 4

มรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นสามโคก

"มรดกวัฒนธรรม" คือสิ่งแสดงถึงกระบวนการและผลผลิตทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนหนึ่งในสังคม ซึ่งแสดงความหมายและเอกลักษณ์ความเป็นตัวตนของกลุ่ม มรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ ประสบการณ์ ความจริงและปัจจุบันในรูปแบบที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม อีกทั้งเป็นทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้วและมีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและท้องถิ่น

จากหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ บ้านสามโคกอยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นชุมชนโบราณในอดีตมีโบราณสถานและโบราณวัตถุมากมาย สิ่งหนึ่งที่เป็นที่รู้จักกันดี คือ "ตุ่มสามโคก" ที่มีนิทานพื้นบ้านเล่าถึงชาวมอญสองพี่น้องที่มีโคกเตาเผาตุ่มคนละโคก ต่อมาน้องชายแย่งโคกของพี่ชายมาอีก พี่ชายจึงสร้างโคกเตาเผาใหม่ ทำให้มีสามโคก และปรากฏเป็นเรื่องราวเล่าต่อกันถึงที่มา หลักฐานที่สำคัญคือ แหล่งผลิตตุ่มสามโคก บริเวณวัดสิงห์ มีโคกเนินดินขนาดใหญ่ มีเศษเครื่องปั้นดินเผาแตกกระจายทั่วบริเวณ มีพื้นที่ประมาณ 150 ตารางวา

ส่วนโคกที่สองตั้งอยู่ห่างจากโคกหนึ่งประมาณ 30 เมตร มีโครงสร้างผนังเตาก่ออิฐเรียงซ้อนกันทั้งทลายลงมาปะปนกับเศษภาชนะเครื่องปั้นดินเผาอื่น ๆ มีพื้นที่ประมาณ 100 ตารางวา ส่วนโคกที่สามไม่มีร่องรอยสภาพเดิม เพราะถูกปรับพื้นที่เพื่อทำถนนผ่าน

ร่องรอยของมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นสามโคกสะท้อนถึงประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชนมอญย่านนี้ นับตั้งแต่อพยพมาในอดีต มรดกวัฒนธรรมจึงมีทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ยังปรากฏร่องรอยให้ศึกษาและสืบทอดกันมา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นวัฒนธรรมในความหมายเชิงประวัติศาสตร์ที่เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เป็นมรดกทางสังคมอันเกิดจากการเรียนรู้ และถ่ายทอดจากคนรุ่นปู่ย่าตายาย มาสู่รุ่นลูกหลานเหลนไปเรื่อย ๆ

มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของสามโคกจึงอาจจำแนกได้ดังนี้

1. โบราณวัตถุ หมายถึงเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ได้แก่ ตุ่มสามโคก อิฐมอญ หม้อข้าวแชน
2. โบราณสถาน หมายถึงแหล่งที่ตั้งสถานที่ต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ เตาเผาอิฐหรือเตาโถ่งอ่าง วัดต่าง ๆ
3. โบราณคดี หมายถึงประเพณีและความเชื่อวิถีชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ ความเชื่อ อาหาร ภาษา เป็นต้น

โบราณวัตถุ

ตุ่มสามโคก

หรือเรียกอีกชื่อว่า ตุ่มดินเผา ภาษามอญเรียกว่า "อีเลียง" ผลิตเป็นสินค้ามาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ่อค้าชาวมอญได้นำตุ่มสามโคกบรรทุกเรือไปขายเมืองบางกอก ตามคลองต่าง ๆ จนส่งผลให้กลายเป็นชื่อหมู่บ้าน ตลาด คู คลองตามสินค้าที่นำไปขาย เช่น คลองโองอ่าง และตลาดนางเลิ้ง ซึ่งชาวมอญเมืองสามโคกได้นำตุ่มสามโคกหรืออีเลียงไปวางขาย

"ตุ่มสามโคก" เป็นภาชนะสำหรับใส่น้ำดื่มมีลักษณะรูปทรงกลม ปากโองแคบ ขอบปากม้วนออกติดกับไหล่ กลางปล้องไหล่ผาย ตูดตุ่มรูปทรงกลมเตี้ย เนื้อภาชนะค่อนข้างหนา เนื้อดินสีแดงไม่เคลือบ มีน้ำหนักมาก มีหลายขนาด ขนาดใหญ่มักใช้ใส่น้ำดื่ม น้ำใช้ในครัวเรือน ขนาดกลางและขนาดเล็กใช้ใส่ข้าวสารและน้ำล้างเท้าตามบ้านเรือน

"ตุ่มสามโคก" เป็นที่รู้จักกันทั่วไปมีใช้กันทุกครัวเรือน ใช้เป็นตุ่มน้ำดื่ม น้ำใช้ ล้างขาม ล้างเท้า ใส่ข้าวสาร มีหลายขนาดให้เลือกใช้ตามความต้องการ ขนาดใหญ่ปากกว้าง 33 – 36 ซม. เส้นผ่าศูนย์กลาง 55 – 65 ซม. ก้นโอง 29 – 31 ซม. สูง 55 – 65 ซม. ขนาดกลางปากกว้าง 26 – 29 ซม. เส้นผ่าศูนย์กลาง 34 – 37 ซม. ก้นโอง 18 – 21 ซม. สูง 26 – 30 ซม. ตุ่มสามโคกนี้ชาวรามัญเรียกว่า "อีเลียง" มีลักษณะเนื้อดินสีแดงเหมือนสีอิฐหรือสีมันปู เนื้อภาชนะตุ่มค่อนข้างหนา รูปทรงปากโองแคบ คอโองจะติดกับไหล่ มีลายยี่ดเป็นเส้นคู่ตรงไหล่ กลางปล้องกลม รูปทรงเตี้ย บ่อม ปากและก้นโองมีขนาดใกล้เคียงกัน ดังมีสำนวนเปรียบเทียบกับคนที่มีร่างกายอ้วนท้วม สมบูรณ์ว่า อ้วนเหมือนตุ่มสามโคก ลักษณะพิเศษของตุ่มสามโคกคือเมื่อใส่น้ำไว้ดื่ม จะเก็บรักษาความเย็นของน้ำได้ดี เนื่องจากเนื้อดินเผาไม่เคลือบน้ำยา น้ำจึงซึมซับจับเนื้อดินไว้ดี เก็บความเย็นไว้ได้ดีเหมือนมีตู้เย็นไว้ใช้ในบ้าน ชาวมอญได้ทำการผลิตซื้อขายกันมาตั้งแต่แผ่นดินกรุงศรีอยุธยา ดังความปรากฏอยู่ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาที่เจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิจ พระเจ้าแผ่นดินองค์ที่ 33 ที่สละราชสมบัติออกบวชแล้วถูกกวาดต้อนไปเมืองพม่า ในปี พ.ศ. 2310 ได้พรรณาสภาพบ้านเมืองตลาดร้านค้าในกรุงศรีอยุธยาไว้ว่า ... "ถนนย่านสามม้าตั้งแต่ ตพานใน ไก่กระชั้น ออกไปจนถึงหัวมุมพระนครมีชื่อตำบลหัวสาระพานั้น จีนตั้งโรงทำเครื่องจันทนหม แห้งจีนต่างต่างหลายชนิดหลายอย่าง แลช่างจีนทำโต๊ะ เตียง ตู เก้าอี้น้อยใหญ่ด้านต่าง ๆ ขายต่อไป ช่างจีนทำถังไม้ใส่ปลอกไม้ แลปลอกเหล็ก ถังใหญ่ช้อยหลายชนิดขายชาวพระนครรับซื้อไปใช้ต่างอีเลียง และทำสรรพเครื่องเหล็กต่าง ๆ ขาย" ... จากข้อความในพงศาวดารที่กล่าวอ้างมานี้ แสดงให้เห็นว่าผู้คนในสมัยอยุธยานั้นใช้ตุ่มอีเลียง ใส่น้ำดื่ม น้ำใช้กันทั่วไป มีช่างชาวจีนได้ผลิตถังไม้ใส่น้ำขายแข่งกันอีเลียงของชาวมอญ แต่ไม่ได้รับความนิยมซึ่งจะเห็นได้จากการใช้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้

ในสมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325) ชาวมอญเมืองสามโคกได้นำอ่าง กระทะ เต่าอีเล็ง ต่อมสามโคก ล่องเรือไปขายยังเมืองบางกอก ตามคูคลองต่าง ๆ ส่งผลให้กลายเป็นหมู่บ้าน ตลาด และคูคลองตามสินค้าที่นำไปขาย เช่น คลองโง่งอ่าง ตลาดเล็ง ตั้งแต่นั้นสืบมา

เวลาล่วงเลยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แผ่นดินสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367-2394) “สุนทรภู่” จินตวิเอกของไทยท่านได้บวชเป็นพระภิกษุอยู่ที่วัดพระเชตุพนและได้ลงเรือล่องไปตามลำน้ำเจ้าพระยาไปอยุธยา มุ่งหมายจะไปวัดเจ้าฟ้าอากาศนาถนรินทร์ หวังจะไปแก้อาถรรพ์เพื่อจะได้ยาอายุวัฒนะมากินให้มีอายุยืน รูปสวย ไม่มีโรคภัย ล่องเรือมาตามลำน้ำเจ้าพระยาทั้งแจวทั้งพายมีตไหนนอนนั้น โดยมีลูกชายหนูปัดกับหนูตาบติดตามไปด้วย ผ่านมายังเมืองสามโคกท่านพรรณนาไว้ว่า

...	“เห็นพวกชายฝ้ายมอญแต่ก่อนมา	ล้วนสักขาเขียนหมึกจารึกพง
	ฝ้ายสาวสาวเกล้ามวยสวยสะอาด	แต่ชยาดอญว่านุ่งผ้าถุง
	ทั้งหมดผ้าตาถี่เหมือนสีรุ่ง	ทั้งผ้าถุงนั้นก็อ้อมลงกรอมตีน
	เมื่อยกเท้าก้าวอย่างสว่างแวบ	เหมือนฟ้าแลบแลพาดแทบขาดศีล
	นี่หากเป็นเด็กแมนแจ็กจิ้น	เจียนจะเป็นปิ่นชุ่มชามไปตามนาง
	ชาวบ้านปั้นอีเล็งใส่เพิงพะ	กระโดนกระทะอ่างโง่งกระโถงกระถาง
	เขาวาน้องร้องถามไปตามทาง	ว่าบางขวางหรือไม่ขวางพีนางมอญ
	เขาเบือนหน้าว่าไม่รู้ดูเกิดเจ้า	จงถามเขาคณข้างหลังที่นั่งสอน
	ไม่ตอบปากบากหน้าหนาวจร	คารมมอญมิใช่เบาเหมือนชาเมือง”...

ท่านสุนทรภู่ได้ระบุภาชนะเครื่องปั้นดินเผาจากเตาสามโคกที่ผลิตสืบต่อกันมาอย่างไม่ขาดสาย จากสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ก็คือ “อีเล็ง” ต่อมสามโคกตมดินเผา ซึ่งเป็นภาชนะบรรจุที่ใหญ่ที่สุดจากเตาแหล่งนี้ และได้ผลิตมาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411-2453) “นายโมรา” ทหารกรมมหาดเล็กตกลงหลวง มีหน้าที่อ่านหนังสือตลกถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เวลาทรงเครื่องใหญ่ได้ตามเสด็จประพาสพระราชวังถวายพระบาทบางปะอิน ทางเรือล่องไปตามลำน้ำเจ้าพระยา ในปี พ.ศ.2426 ผ่านเมืองสามโคก ได้แต่นิราศไว้ความว่า

...“หนึ่งโคกเขตชื่อตั้ง	เมืองปทุม
มอญมากกว่าไทยคุม	พวกห้อง
ทำอิฐโง่งอ่างชุม	ตาลดก ดงนา
ยลแต่มอญไม่ต้อง	จิตเพื่อเสมอมร”...

ต่อมาภายหลังชาวรามัญเมืองสามโคกได้เลิกสร้างการผลิตไปโดยย้ายไปผลิตที่เกาะเกร็ด เมืองนนทบุรี ชาวรามัญที่เกาะเกร็ดได้ขยายการผลิตตุ่มสามโคกขึ้นเป็นจำนวนมาก และได้นำไปขายขึ้นล่องตามลำน้ำไปทั่วทุกภาค ลักษณะตุ่มสามโคกที่เกาะเกร็ดนั้นมีการตกแต่งปากและไหล่ของตุ่มเป็นเกลียวเชือก ลายกลีบบัว ลายเครือเถา ลายกนก รูปทรงของตุ่มเพียงสูงขึ้นไปงกลาง น้อยลงเทคนิคการผลิตดีขึ้นสามารถผลิตตุ่มขนาดใหญ่ ๆ ได้

ปัจจุบันนี้หาตุ่มสามโคกของเก่าได้ที่วัดสิงห์ วัดสามโคก และตุ่มสามโคกขนาดใหญ่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร ตามบ้านเรือนนั้นหาได้น้อยมาก คงเหลือตุ่มสามโคก เตาปากเกร็ด และจะหมดไปในที่สุดด้วยวิวัฒนาการทางเทคนิคของโถ่งดินเผาเคลือบผิวหน้าหนักเบาของช่างปั้นชาวจีน ซึ่งได้รับความนิยมจนติดตลาดการค้าแทนตุ่มสามโคก "โถ่งมังกร" เมืองราชบุรี ซึ่งชาวมอญเมืองสามโคกรับมาขายสืบทอดแทนตุ่มสามโคกจนถึงปัจจุบันนี้

หม้อน้ำ

มอญเรียกว่า "เน่อง อามายดาจ" รูปทรงกลม ปากผายก้นมน ตรงไหล่มีลวดลายประดับจากแม่พิมพ์ กดเป็นลาย รอบลายเกลียวคลื่นสองแถว สลับลายก้างปลา ขึ้นด้วยลายสาหร่ายสองแถว ในแต่ละช่องประกอบด้วยลายกรวยเชิง ผิวภาชนะค่อนข้างบาง เนื้อดินสีแดงไม่เคลือบ มีฝาปิดมีลายประดับเช่นเดียวกับตัวหม้อ ตุ่มจับยอดฝาหม้อน้ำปั้นเป็นรูปหงส์ หรือฉัตรมีฐานปั้นเป็นเสวียนดินเผารองกันหม้อสำหรับตั้งหม้อน้ำ ขนาดของหม้อน้ำปากกว้าง 21 ถึง 26 เซนติเมตร สูง 19 ถึง 28 เซนติเมตร ใช้ใส่น้ำดื่มตามบ้านเรือน และตั้งใส่น้ำดื่มตามบ้านและศาลาริมทางสำหรับคนเดินทาง

หม้อข้าวแช่

มอญเรียกว่า "มายเชิงกราน" รูปทรงกลมก้นแบนคอสั้น ปากผาย ด้านข้างตกแต่งด้วยลายเส้น ผิวภาชนะค่อนข้างบาง เนื้อดินสีแดงมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 16 เซนติเมตร สูง 14 เซนติเมตร ปากกว้าง 13 เซนติเมตร ชาวมอญใช้ใส่ข้าวแช่ เพื่อนำไปถวายพระ หรือมอบให้ญาติผู้ใหญ่ ในวันสงกรานต์ โดยใช้ใบตองปิดปากหม้อ พร้อมสำรับกับข้าวคาวหวาน หรือใส่น้ำตาลโตนด น้ำดื่มเป็นหม้อแกงในครัวเรือน

อิฐมอญ

ต้นรัตนโกสินทร์มีความต้องการใช้อิฐในการก่อสร้างบ้านเมืองมาก จึงเกณฑ์ให้ชาวมอญเมืองสามโคก ทำอิฐส่งทางการไปใช้ในการก่อสร้างเมืองหลวง "อิฐมอญสามโคก" เป็นอิฐดินเผาสีแดงส้มรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เนื้อดินแกร่งใช้ก่อสร้างบ้านเรือนมีคุณภาพดี ผลิตจากดินตะกอนที่กลายเป็นเลนริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา นำมาผสมกับแกลบอัดใส่พิมพ์ กากตกแต่งผิวตากแห้งแล้ว

นำเข้าเตาเผา อิฐมอญมีหลายขนาดเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และความต้องการของตลาด อิฐขนาดใหญ่เรียกกันทั่วไปว่า "อิฐแปดรู" มีขนาดก้อนใหญ่มาก กว้าง 21 เซนติเมตร ยาว 40 เซนติเมตร หนา 13 เซนติเมตร บนแผ่นอิฐเจาะรู 8 รู ทะลุสองด้านเป็นเอกลักษณ์ อิฐแปดรูนี้จึงใช้ปูถนนทำเป็นทางเท้าเชื่อมต่ออาคาร หรือทางเท้าในหมู่บ้านกำแพงและผนัง ปัจจุบันอิฐมอญมีขนาดเล็กลงมากเหลือขนาดกว้าง 6 เซนติเมตร ยาว 14 เซนติเมตร และหนา 3 เซนติเมตรเท่านั้น

อิฐมอญเป็นผลิตภัณฑ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของชุมชนสามโคกนี้ แม้ว่าอิฐมอญจะเผาได้โดยไม่ต้องใช้เตาเผา แต่ก็เชื่อได้ว่าในบริเวณสามโคกนี้น่าจะผลิตอิฐมอญด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากบริเวณนี้มีแหล่งดินที่เหมาะสมกับการทำอิฐ คือดินบริเวณคลองวัดสามโคก ซึ่งอยู่ห่างจากเตาไม่มากนัก (คาดว่าในการผลิตภาชนะดินเผาก็คงใช้ดินจากบริเวณนี้เช่นกัน) และชาวบ้านในแถบนี้ยังมีการสืบทอดอาชีพทำอิฐมอญต่อมาซึ่งจะเลิกไปเมื่อประมาณ 20-30 ปีที่ผ่านมา

ลักษณะของอิฐมอญนั้นเป็นอิฐสี่เหลี่ยมผืนผ้าในระยั้งแรกจะมีขนาดใหญ่(กว้าง 20 เซนติเมตร ยาว 37 เซนติเมตร หนา 17) ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของอิฐมอญมีเซนติเมตรมีการเจาะรูที่ก้อนอิฐแปดรู บางครั้งเรียกว่าอิฐแปดรู การที่มีการเจาะรูที่ก้อนอิฐแปดรูนั้นบางท่านก็อธิบายว่ามาจากมรรคแปดซึ่งเป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนา แต่ที่จริงแล้วการเจาะรูที่ก้อนอิฐนั้นน่าจะมาจากเหตุผลทางวิทยาศาสตร์มากกว่า คือ เป็นการเจาะรูเพื่อระบายความร้อนภายในก้อนอิฐและทำให้ก้อนอิฐสุกถึงเนื้อใน เนื่องจากอิฐเหล่านี้มีขนาดใหญ่ส่วนมากมักจะนำไปใช้ในการปูถนนและใช้ในการก่อสร้างบ้างในบางครั้ง เมื่อมีการผลิตอิฐในยุคต่อมาขนาดของอิฐก็จะเล็กลง คงเพื่อให้สะดวกและเหมาะสมกับการใช้งาน(อิฐมอญแปดรูมีขนาดใหญ่และมีน้ำหนักมากคงไม่สะดวกในการใช้งาน)

อิฐมอญคงเป็นผลิตภัณฑ์จากชุมชนสามโคกที่มีความสำคัญไม่แพ้ภาชนะต่าง ๆ เหตุหนึ่งเพราะในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งเสด็จประพาสมณฑลปราจีนบุรีระบุว่าให้ทำอิฐที่สามโคกเพื่อนำไปสร้างเมืองปราจีนบุรี และในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อเริ่มสร้างเมืองใหม่แต่มีแรงงานน้อย ก็ให้มีการรื้ออิฐจากวัดวาอารามต่าง ๆ ในกรุงศรีอยุธยาและเมืองอื่น ๆ เพื่อนำไปสร้างกรุงเทพฯ อิฐมอญจากสามโคกก็น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ถูกนำไปสร้างกรุงเทพฯ ในช่วงนี้ด้วยเช่นกัน

การกระจายตัวของผลิตภัณฑ์

จากลักษณะรูปแบบของภาชนะจากแหล่งเตาโถ่งอ่างที่เกือบทั้งหมดเป็นภาชนะที่ใช้ในชีวิตประจำวันเช่น โถ่ง อ่าง ครก ไม่ค่อยจะมีการตกแต่งลวดลายให้วิจิตรบรรจงเท่าใดนัก ดังนั้นภาชนะจากแหล่งเตาแห่งนี้ส่วนใหญ่น่าจะผลิตเพื่อใช้ในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงมากกว่า การกระจายตัวของภาชนะจากเตาโถ่งอ่างนี้ เท่าที่มีการศึกษาในปัจจุบันพบว่ามีการกระจายตัวอยู่ใน

บริเวณภาคกลางตอนล่างของประเทศโดยมีแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นทางขนส่งสายหลัก นอกจากนี้กรุงเทพฯ หรือบางกอกในสมัยก่อนก็คงจะเป็นตลาดที่สำคัญในการจำหน่ายภาชนะจากแหล่งเตาโถ่งอ่างอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากในปัจจุบันยังมีชื่อสถานที่ในกรุงเทพฯ ที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งเตาโถ่งอ่าง เช่นคลองโถ่งอ่างและตลาดนางเลิ้ง(นางเลิ้งคงจะมาจากคำว่าอีเลิ้ง ซึ่งเป็นคำเรียกตุ่มของชาวมอญ)

เนื่องจากเตาโถ่งอ่างแห่งนี้เพิ่งจะมีการขุดค้นศึกษากันอย่างจริงจัง หากมีการศึกษาถึงเรื่องราวของแหล่งเตาแห่งนี้ออกไปในอนาคต อาจพบว่าผลิตภัณฑ์จากเตาโถ่งอ่างมีการกระจายตัวไปในวงกว้างกว่านี้

โบราณสถาน

เตาโถ่งอ่าง

เตาโถ่งอ่างหรือที่บางคนรู้จักกันในชื่อว่า “เตาสามโคก” เป็นเตาเผาเครื่องถ้วยชามสมัยโบราณที่พบหลักฐานซากเตาเผาและร่องรอยกิจกรรมอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา อยู่บริเวณวัดสิงห์ ซึ่งมีตำนานเกี่ยวกับความเป็นมาของเตานี้ จากผู้เฒ่าผู้แก่ของตำบลสามโคกได้เล่าสืบต่อกันมาว่า

นานมาแล้วมีมอญสองพี่น้อง คนพี่ชื่อเมะกะลอย คนน้องชื่อเมะกะเล็ด ทั้งสองคนมีอาชีพปั้นเครื่องปั้นดินเผาสืบมาแต่รามัญประเทศ ได้อพยพหลบภัยมาอยู่แผ่นดินสยามที่บ้านสามโคก ทั้งสองได้ช่วยกันขุดดินเป็นเนินถมเป็นโคกให้สูงขึ้นพันฤดูน้ำหลากสองโคก และได้ก่อเตาเผาหม้อ ไห เต่า ตุ่มสามโคก เป็นของผู้พี่เมะกะลอยหนึ่งโคกของน้องเมะกะเล็ดหนึ่งโคก กิจกรรมค้าขายเจริญรุ่งเรืองมีเรือมารับซื้อรับไปขายกันมากมาย โดยนำสินค้าไปขายยังหัวเมืองต่าง ๆ ครอบครัวยุคหนึ่งอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ต่อมาเมะกะเล็ดได้ทำตัวเสเพลไม่ขยันประกอบกิจการ คบคนพาลเป็นมิตร ไม่สนใจประดิษฐ์คิดค้นและควบคุมการผลิต จนเป็นผลให้ลูกค้าต่างหลีกหนีไม่มาซื้อขายเครื่องปั้นดินเผา จึงเกิดจิตริษยาในกิจการของพี่ชายที่นับวันจะเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น คืนหนึ่งเมะกะเล็ดได้รวบรวมสมัครพรรคพวกอันพาลของตนกลุ่มหนึ่งลอบเข้าไปเผาทำลายโรงและเตาเผาตุ่มของเมะกะลอย ผู้พี่จนพินาศอดวายสิ้น ผู้เป็นพี่สุดจะแค้นใจและเสียใจที่น้องมาทำกับตนดังโจรเข้าปล้นทำลายล้าง แต่ก็ตัดใจไม่ได้คิดอาฆาตมาดร้าย หรือตอบโต้แต่อย่างไร กลับคิดมีมานะรวบรวมผู้คนขุดแต่งโคกเตาขึ้นมาใหม่ให้อยู่ใกล้บ้านตน เพื่อสะดวกในการดูแลและก่อตั้งเตาตุ่มขึ้นใหม่ เอาใจใส่ประดิษฐ์คิดค้น มีชามีนานกิจการก็เจริญรุ่งเรืองยิ่งกว่าเดิม ส่วนเมะกะเล็ดผู้น้องมีจิตริษยาและหลงผิดคิดว่าทำลายเตาเผาตุ่มของพี่ชายเสียแล้วกิจการของตนจะเจริญรุ่งเรือง กลับตรงกันข้ามฐานะกลับตกต่ำ ลูกค้าต่างหลีกหนี ได้รับความลำบากขาดมิตรคบค้าสมาคมด้วย สำนึกผิด คิดขึ้นมาทีละอายใจ สุดท้ายก็ต้องย้ายหนีไปอยู่ที่อื่น

จากสภาพร่องรอยหลักฐานของเตาโถ่งอ่าง ปรากฏหลักฐานเป็นเนินซากเตาเผาสมัยโบราณจำนวน 3 เนิน หรือ 3 โคก อยู่ทางด้านทิศเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของวัดสิงห์ห่างจากวัดประมาณ 300 เมตร ในปัจจุบันซากเตาเผาสมัยโบราณเหล่านี้ถูกทำลายและปรับเปลี่ยนสภาพไปมากด้วยสาเหตุต่าง ๆ ดังนี้

1. การสร้างถนนสายปทุมธานี – สามโคก (สายใน) เมื่อประมาณ พ.ศ.2516-2517 ซึ่งแนวของถนนสายนี้ได้ตัดทับเนินซากเตาหมายเลข 2 ทำให้เนินเตาหมายเลข 2 ถูกทำลายลง นอกจากนี้ในการทำถนนยังได้ขุดดินจากเนินเตาหมายเลข 1 และ 3 มาทำถนนด้วย

2. เนื่องจากพื้นที่แหล่งเตาโถ่งอ่างนี้ เป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำจึงถูกน้ำท่วมอยู่เป็นประจำทำให้เกิดความเสียหายกับเนินเตา โดยเฉพาะเมื่อปี พ.ศ.2485 เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ ซึ่งนอกจากเนินเตาเผาจะได้รับความเสียหายจากน้ำท่วมแล้ว ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ได้นำสัตว์เลี้ยง (วัวควาย) มาอาศัยบนเนินเตาเผากว่าร้อยตัว ทำให้หลักฐานต่าง ๆ ถูกวัว ควายย่ำเสียหายมาก นอกจากนี้บางครั้งเมื่อเกิดน้ำท่วมในบริเวณนี้ ยังได้มีการขุดดินจากเนินเตาเผาไปถมที่อื่น ๆ อีกด้วย

3. การรื้อถอนอิฐจากเตาเผาเพื่อนำไปใช้งานใหม่ จากคำบอกเล่าของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้เล่าว่าเคยมีการรื้ออิฐจากเตาโถ่งอ่างแห่งนี้ไปสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ เป็นจำนวนมาก

4. การขุดทำลายโดยมนุษย์ ทั้งจากการลักลอบขุดเพื่อหาภาชนะดินเผาไปขายให้กับพ่อค้าหรือนักสะสมของเก่า และการขุดหาไส้เดือน เพื่อทำเหยื่อตกกุ้ง ปลาของชาวบ้านในบริเวณนี้

นอกจากนี้ยังมีสาเหตุอื่น ๆ ที่ทำให้แหล่งเตาได้รับความเสียหายอีก เช่น การบุกรุกปลูกบ้านพักอาศัยเข้ามาในพื้นที่แหล่งเตา เป็นต้น

แม้ว่าสภาพในปัจจุบันแหล่งเตาจะถูกทำลายเสียหายจากสาเหตุดังกล่าว แต่ยังมีเหลือหลักฐานให้สามารถศึกษาสภาพแหล่งเตาได้ในปัจจุบัน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

เนินซากเตาหมายเลข 1 (โคกที่ 1) ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของวัดสิงห์ ห่างจากแม่น้ำเจ้าพระยา ประมาณ 100 เมตร เป็นเนินซากเตาเผาที่มีขนาดใหญ่และมีความสมบูรณ์มากที่สุด มีลักษณะเป็นรูปวงรี หรือสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้างประมาณ 30 เมตร และยาวประมาณ 40 เมตร สูงเฉลี่ยประมาณ 2 เมตร บริเวณบนเนินซากเตาและพื้นที่โดยรอบมีต้นไม้ขนาดใหญ่ ขึ้นปกคลุมอยู่ ที่บริเวณกลางเนินเตามีศาลเจ้าพ่อโคกขาม ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนในบริเวณนี้ให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมากตั้งอยู่

อายุสมัยเลิกการผลิต

ในศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสามโคกและปทุมธานีเพื่อที่จะศึกษาถึงแหล่งเตาแห่งนี้ เช่น นิราศวัดเจ้าฟ้าซึ่งสุนทรภู่ได้แต่งขึ้นในปี พ.ศ.2375 ในนิราศวัดเจ้าฟ้าที่จะบรรยายถึงเส้นทางเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปยังอยุธยาซึ่งในตอนที่ผ่านมาถึงสามโคกนี้ สุนทรภู่ได้บรรยาย

ถึงสภาพบ้านเมือง ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวสามโคกซึ่งมีอยู่ตอนหนึ่งที่กล่าวถึงการทำเครื่องปั้นดินเผาอยู่ด้วย

“ชาวบ้านปั้นอิเล้งใส่พิงพะ กระโถนกระทะอ่างโองกะโถงกระถาง”

และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อพระองค์ทรงเสด็จประพาสพระราชวังบางปะอินทางชลมารค โดยล่องไปตามลำน้ำเจ้าพระยาในปี พ.ศ.2426 นายโมรา ทหารมหาดเล็กตลกหลวงซึ่งมีหน้าที่อ่านหนังสือตลกถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้แต่งนิราศบรรยายถึงการเดินทางซึ่งตอนที่ผ่านเมืองสามโคกได้บรรยายไว้ว่า

**“หนึ่งโคกเขตชื่อดัง เมืองปทุม
มอญมากกว่าไทยคุม พวกพ้อง
ทำอิฐโองอ่างชุม ตาลตก ดงนา
ยลแต่่มองไม่ต้อง จิตเพื่อเสมอสมร”**

จากข้อความในนิราศทั้งสองแสดงให้เห็นว่า ในช่วงสมัยต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เรื่อยมาจนถึงสมัยรัชการที่ 5 ที่เตาโองอ่างแห่งนี้ยังมีการประกอบกิจการทำเครื่องปั้นดินเผากันอยู่ แต่เตาโองอ่างแห่งนี้คงจะมีการใช้งานหลังจากนั้นอีกไม่นานนัก เพราะจากการสัมภาษณ์คุณยายสว่าง ชมชื่น อายุ 79 ปีและผู้สูงอายุ คนอื่น ๆ ที่เป็นคนพื้นเพดั้งเดิมเกิดที่สามโคกนี้เล่าว่า เตาโองอ่างแห่งนี้ร้างมาตั้งแต่ปู่ย่าตายายแล้ว จึงสันนิษฐานไว้ในเบื้องต้นว่า แหล่งเตานี้น่าจะเลิกใช้งานในราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 25 สำหรับสาเหตุที่ทำให้เตาเผาแห่งนี้เลิกผลิตไปในปัจจุบันยังหาสาเหตุที่แน่ชัดไม่ได้ แต่จากการสอบถามผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้เล่าให้ฟังว่า สาเหตุที่ทำให้เตาโองอ่างร้างไปเนื่องจากช่างที่ทำภาชนะดินเผาที่เตาโองอ่างนี้หนีสงคราม จึงพากันอพยพไปยังเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรีกันหมด แต่หากพิจารณากันตามความจริงแล้ว ในช่วงเวลาดังกล่าวไม่น่าจะมีสงครามใด ๆ ที่จะมียผลกระทบถึงเมืองสามโคก ดังนั้นเหตุผลที่ว่าเตาแห่งนี้ร้างไปเพราะสงครามดูอาจจะไม่ถูกต้องนัก สาเหตุของการร้างไปของเตาแห่งนี้ ตามความเห็นของผู้เขียนแล้ว น่าจะมีเหตุผลในเชิงเศรษฐกิจหรือมาจากภัยธรรมชาติมากกว่า โดยมีข้อสันนิษฐานอยู่ 3 แนวทางคือ

1. เนื่องจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของบางกอกหรือกรุงเทพฯ ทำให้กรุงเทพฯ เป็นตลาดสินค้าที่สำคัญของภาชนะจากเตาโองอ่าง ระยะทางจากสามโคกถึงกรุงเทพฯ เป็นระยะทางที่ไกลพอสมควรเป็นอุปสรรคในการขนส่งภาชนะ ช่างทำภาชนะจากสามโคกจึงได้ย้ายแหล่งผลิตลงมาทางใต้มาตั้งที่เกาะเกร็ด ซึ่งมีความเหมาะสมในการประกอบกิจกรรมเครื่องปั้นดินเผาแทน
2. การเข้ามาของภาชนะจากแหล่งอื่น ๆ เช่นภาชนะจากราชบุรี(โองมังกร) ซึ่งสันนิษฐานว่าเริ่มมีการผลิตในช่วงการผลิตในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ และภาชนะที่มาจากแหล่งอื่น ๆ รวมทั้งที่มาจากต่างประเทศในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ทำให้บทบาทและความสำคัญของภาชนะจากเตาโองอ่างที่เคยเป็นที่นิยมลดลงไป เนื่องจากคุณภาพของภาชนะจากที่อื่นคงจะมีความสวยงามคงทน

แข็งแรงมากกว่า การผลิตภาชนะที่เตาโถ่งอ่างจึงไม่คุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจทำให้ช่างทำภาชนะที่เตาโถ่งอ่างต้องเลิกผลิตและเปลี่ยนอาชีพไป

3. จากโรคระบาดซึ่งในช่วงเวลานั้นโรคห่าหรืออหิวาตกโรคเป็นโรคระบาดที่ร้ายแรงคร่าชีวิตผู้คนเป็นจำนวนมากและยังไม่มีทางรักษาหากหมู่บ้านใดมีโรคห่าระบาดผู้คนในหมู่บ้านก็มักจะอพยพย้ายไปอยู่เพื่อหนีโรค(ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณนี้บางคนก็บอกว่าช่างทำเครื่องปั้นดินเผาหนีภัยโรคระบาดไปอยู่ที่อื่นทั้งหมด)

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบบริเวณนี้ ประกอบด้วย เศษภาชนะดินเผา เครื่องถ้วยชาม ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีน เศษก้อนอิฐกระจายอยู่ทั่วบริเวณ นอกจากนี้ยังพบแนวอิฐโครงสร้างเตาเผา ซึ่งเป็นเตาอิฐแบบชนิดระบายความร้อนผ่านแนวนอน ปรากฏร่องรอยอยู่บนผิวดินประมาณ 3 – 4 เตา พื้นที่โดยรอบเนินเตาเป็นที่ลุ่มต่ำมีต้นไม้ขึ้นปกคลุมยกเว้นทางด้านทิศเหนือที่มีถนนตัดผ่าน และเนื่องจากบนเนินเตาเผานี้มีศาลเจ้าพ่อโคกขาม ซึ่งผู้คนในบริเวณนี้นับถือ ทำให้ซากเตาเผาแห่งนี้รอดพ้นจากการบุกรุกทำลาย นับเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถช่วยรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมไว้ได้

เนินซากเตาเผาหมายเลข 2 (โคกที่ 2) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเนินซากเตาหมายเลข 1 ห่างออกไปประมาณ 70 เมตร มีขนาดเล็กที่สุด มีลักษณะเป็นรูปวงรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 20 – 25 เมตร สูงเฉลี่ยประมาณ 2 เมตร ปัจจุบันเนินซากเตาเผาหมายเลข 2 นี้ ถูกไถเกรดเพื่อทำถนนสายสามโคก – วัดสะแก (สายใน) จนไม่เหลือร่องรอยของซากเตาเผาโบราณเหลืออยู่เลย

เนินซากเตาเผาหมายเลข 3 (โคกที่ 3) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเนินซากเตาหมายเลข 2 ห่างออกไปประมาณ 20 เมตร มีลักษณะคล้ายวงกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 30 เมตร สูงเฉลี่ยประมาณ 2 เมตร บนเนินมีวัชพืชและต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นปกคลุมอยู่

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบบริเวณเนินซากเตาหมายเลข 3 ประกอบด้วย เศษภาชนะดินเผา เครื่องถ้วยชาม เศษก้อนอิฐกระจายอยู่ทั่วบริเวณ นอกจากนี้ยังพบแนวอิฐโครงสร้างเตาเผา ปรากฏร่องรอยอยู่บนผิวดินประมาณ 1-2 เตา บริเวณโดยรอบเนินเตาหมายเลข 3 เป็นที่ลุ่มต่ำมีประชาชนปลูกบ้านพักอาศัยอยู่เกือบโดยรอบเนินเตา ยกเว้นทางด้านทิศตะวันออก ซึ่งมีถนนตัดผ่าน (ถนนตัดทับบางส่วนของเนินเตาหมายเลข 3 อยู่ด้วย) (กรมศิลปากร ,2543: น.7-9)

อายุสมัยกิจการการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในแหล่งเตาโถ่งอ่าง

หลักฐานจากเอกสารและการขุดค้นศึกษาทางโบราณคดียืนยันว่าแหล่งเตาโถ่งอ่างได้เริ่มทำการผลิตเครื่องปั้นดินเผามาแล้วตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 23-24 และดำเนินกิจการสืบเนื่องมาถึงราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 25 โดยมีหลักฐานและเหตุผลสนับสนุนดังต่อไปนี้

อายุสมัยเริ่มการผลิต

1. จากรูปแบบของเตาเผา ที่มีความสัมพันธ์กับเตามอญหรือเตาแมงป่อง อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นเตาเผาที่เริ่มประกอบกิจการโดยชาวมอญที่อพยพเข้ามา ดังนั้นผู้ที่ประกอบกิจการเครื่องปั้นดินเผาที่เตาโถ่งอ่างนี้ก็น่าจะเป็นชาวมอญเช่นเดียวกัน (ตำนานความเป็นมาของเตาโถ่งอ่างก็กล่าวว่ชาวมอญเป็นผู้ประกอบกิจการทำเครื่องปั้นดินเผา) จากการศึกษาเกี่ยวกับการอพยพเข้ามาของชาวมอญในพื้นที่บริเวณสามโคกมีอยู่ด้วยกัน 3 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชใน พ.ศ. 2203 เมื่อพม่ารบกับจีน พวกมอญที่ถูกเกณฑ์เข้าร่วมในกองทัพพม่าได้พากันหลบหนีจากกองทัพพม่าโดยได้พาครอบครัวจากเมืองเกาะตะมะเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาประมาณ 10,000 คน สมเด็จพระนารายณ์ฯ จึงโปรดเกล้าให้ครอบครัวมอญอพยพเข้ามาในครั้งนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สามโคก ปลายเขตแดนกรุงศรีอยุธยาต่อกับเขตเมืองนนทบุรี และที่วัดริม วัดตองปุกันแถวคลองจากในชานพระนคร

ครั้งที่ 2 สมัยกรุงธนบุรี ได้มีการอพยพครั้งใหญ่ของชาวมอญอีกครั้งหนึ่งโดยมีพระยาแจ้งหัวหน้ากบฏเป็นหัวหน้าชาวมอญอพยพ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโปรดเกล้าฯ ให้ครอบครัวชาวมอญทั้งหมดไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ปากเกร็ด แขวงเมืองนนทบุรีและที่สามโคก ปทุมธานี ชาวมอญที่อพยพเข้ามาในครั้งนี้มีจำนวนประมาณสามหมื่นเศษ

ครั้งที่ 3 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีการอพยพครั้งใหญ่ของชาวมอญครั้งใหญ่ที่สุดเป็นจำนวนถึงสามหมื่นคนในสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สาเหตุที่ทำให้ชาวมอญอพยพกันเข้ามามากมายขนาดนั้นเนื่องจากถูกพม่ากดขี่ทารุณ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงโปรดเกล้าฯ ให้ครอบครัวชาวมอญทั้งหมดไปตั้งบ้านเรือนในแขวงเมืองปทุมธานี เมืองนนทบุรีและนครเขื่อนขันธ์

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันก็ยังไม่เห็นหลักฐานใดที่สามารถจะระบุได้ว่า ชาวมอญซึ่งอพยพในครั้งใดที่เป็นผู้สร้างเตาโถ่งอ่างขึ้น ดังนั้นจึงควรกำหนดอายุของแหล่งเตาแห่งนี้ไว้คร่าว ๆ ว่าน่าจะอยู่ในช่วงปลายสมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์

2. จากหลักฐานโบราณวัตถุ

2.1 เศษเครื่องถ้วยที่พบจากการขุดค้นศึกษาทางโบราณคดี ซึ่งเกือบทั้งหมดของเครื่องถ้วยที่พบเป็นเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ชิง (พ.ศ.2187-2454)

2.2 พระพุทธรูปดินเผาที่พบจากภายในองค์เจดีย์หน้าอุโบสถวัดสิงห์เป็นพระพุทธรูปศิลปะอยุธยาตอนปลาย-รัตนโกสินทร์ตอนต้น

3. จากหลักฐานในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาที่เจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิจ พระเจ้าแผ่นดินองค์ที่ 33 ที่สละราชสมบัติออกบวชแล้วถูกกวาดต้อนไปเมืองพม่า ในปีพ.ศ.2310 ได้พรรณาสภาพบ้านเมืองตลาดร้านค้าในกรุงศรีอยุธยาไว้ว่า.."ถนนย่านสามม้าตั้งแต่ ตพานในไถ่กระชั้น ออกไปจดถึง

หัวมุมพระนครมีชื่อตำบลหัวสระพานั้น จีนตั้งโรงทำเครื่องจันทนอมแห่งจีนต่าง ๆ หลายชนิด หลายอย่าง แลช่างจีนทำโต๊ะ เตียง ตู้ เก้าอี้ น้อยใหญ่ด้านต่าง ๆ ขยายต่อไป ช่างจีนทำถ่างไม้ใส่ ปลอกไม้ แลปลอกเหล็ก ถ่างใหญ่ น้อยหลายชนิดชายชาวพระนครรับชื่อไปใช้ต่างอิเล็ง และทำสรรพ เครื่องเหล็กต่าง ๆ ขยาย" ..จากข้อความในพงศาวดารที่กล่าวอ้างมานี้ แสดงให้เห็นว่าผู้คนในช่วง สมัยอยุธยา นั้นใช้ตุ้ม"อิเล็ง" ใส่น้ำ ตีมน้ำ ใช้กันทั่วไป

วัดตำหนัก

สร้างเมื่อ พ.ศ.2352 ในสมัยรัชกาลที่ 2 โดยพวกมอญที่อพยพมาจากเมืองเมาะตะมะ เดิมชื่อ "วัดแพะตะ" แปลว่า "วัดพระพุทธบาท" ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจตั้งชื่อตามรอยพระพุทธ บาทจำลองที่มีมาแต่เดิม ช่วงหนึ่งวัดนี้มีชื่อว่า "วัดขอม" หรือ "วัดใหญ่" ครั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาเมืองสามโคก และได้เสด็จประทับพลับพลาอยู่ที่วัดนี้ จึงเข้าใจว่า ชื่อวัดตำหนักจึงเริ่มใช้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

วัดนี้มีพระอุโบสถฐานทองสำเภา ศิลปะสมัยอยุธยา พระประธานในพระอุโบสถเป็นศิลา แล่ง หน้าตักกว้าง 2 ศอก มีมณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธบาทสลักด้วยศิลากว้าง 1 ศอก ยาว 3 ศอก และมีเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองฐานสิงห์

วัดสะแก

สร้างเมื่อ พ.ศ.2115 โดยชาวมอญที่ตั้งบ้านเรือนในละแวกนี้ บ้างเรียก "วัดตะแก" หรือ "วัดตาแก" ปัจจุบันตั้งอยู่ที่หมู่ 2 ตำบลสามโคก ประวัติการก่อสร้างวัดครั้งแรก เท่าที่พอจะ สันนิษฐานจากงานศิลปกรรมที่มีอยู่ในวัดเก่าแก่ที่สุด คือ วิหารหลังเก่าพระพุทธรูปภายในวิหาร เก่า และเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองหน้าวิหารหลังเก่า 2 องค์นี้เท่านั้น จากการพิจารณาเปรียบเทียบ รูปทรง น่าจะมีการสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนกลาง ๆ

วัดนี้มีพระประธานในพระอุโบสถปางมารวิชัยสร้างด้วยศิลาแลง สมัยสุโขทัย หน้าตัก กว้าง 3 ศอก มีปฏิเจดีย์ 5 ห้อง หอระฆังยอดปราสาทเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง เจดีย์ทรงลังกา เจดีย์จีน "ตะ" มีตู้เก็บคัมภีร์ลาดรดน้ำสมัยกรุงศรีอยุธยา และคัมภีร์โบราณทำด้วยงาช้าง จารึก อักษรรามัญ

โบราณสถานเก่าแก่ที่สุดในวัดสะแกคือ วิหารเก่าที่ร้างมานาน อยู่ทางตอนใต้ของวัด มีสภาพชำรุดทรุดโทรมมาก พบร่องรอยว่ามีหน้าบันประดับลวดลายปูนปั้นเป็นพรรณพฤกษา ธรรมชาติมนุษย์ ได้มีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบของวิหารหลังนี้ โดยวิเคราะห์จากงาน สถาปัตยกรรมรุ่นแรก ๆ ในสมัยก่อนสมเด็จพระนารายณ์การสร้างโบสถ์วิหารนั้นนิยมก่อผนังหนา ใหญ่โต เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ผนังสูงระดับเดียวกัน ดูที่ด้านตัดทั้งด้านหน้าและด้านหลังวิหารจะมีจั่วไม้ทึบเรียกว่า "หน้าบัน" ฐานของวิหารมีลักษณะฐานเป็นเส้นโค้งตลอดแนวโดยรอบ ที่เรียก

ว่า ฐานเส้นโค้งแบบท้องเรือสำเภา ซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่มีการก่อสร้างในสมัยอยุธยา อีกทั้งการเจาะช่องโค้งยอดแหลมที่เรียกว่า อาร์ค ตามแบบศิลปะโกธิคในยุโรป มีปรากฏที่ด้านหลังหน้าบันที่วิหารเก่านี้อีก ช่องโค้งที่เจาะไว้นี้เชื่อกันว่าเจาะไว้เพื่อบรรจุพระพิมพ์ดินเผาขนาดใหญ่ ส่วนช่องหน้าต่างรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเพียงด้านละ 1 ช่องที่ผนังข้างอาคาร ขนาดไม่ใหญ่มาก และที่สำคัญภายในวิหารมี พระพุทธรูปปูนปั้นที่มีลักษณะเก่าแก่ถึงสมัยอยุธยา เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย ก่อด้วยอิฐถือปูนฉาบผิวเรียบ มีร่องรอยของการลงรัก ปิดทอง ประทับนั่งหันพระปฤษฎางค์ (หลัง) หันชนกันทั้ง 4 องค์ มีองค์ประธานด้านหน้าทางเข้าวิหารเท่านั้นที่มีองค์ขนาดใหญ่ ส่วนอีก 3 องค์หันพระพักตร์ออกไปทั้ง 3 ทิศ ซึ่งจะมีขนาดเล็กรองลงไป พระพุทธรูปทั้ง 4 องค์ 4 ทิศ ซึ่งประทับนั่งหันหลังชนกันนี้ ตรงกลางจะปรากฏร่องรอยของพระเจดีย์ดูคล้ายเจดีย์สี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองขนาดเล็กตั้งเป็นตัวเชื่อมด้านหลังพระปฤษฎางค์ทุกองค์สันนิษฐานว่าองค์พระเจดีย์คงมียอดสูง ชาวบ้านเรียกพระพุทธรูปนี้ว่า "พระบังเงา" โดยเล่าสืบทอดต่อกันมาว่า เจดีย์ที่อยู่ตรงกลางหลังองค์พระทั้ง 4 องค์นี้ ด้านล่างของเจดีย์จะเป็นอุโมงค์สร้างเอาไว้เพื่อทำเป็นหลุมเอาไว้หลบภัยจากข้าศึกที่เข้ามารุกราน พระประธานที่วิหารเก่าวัดสะแก จึงเป็นพระประธานที่มีลักษณะแปลกมาก และมีการพบได้น้อยมาในประเทศไทย

ส่วนด้านหน้าภายนอกวิหารเก่า ยังปรากฏให้เห็นเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง 2 องค์ มีรูปแบบเก่าอันเป็นศิลปกรรมที่นิยมสร้างประกอบไว้หน้าพระวิหารกันอย่างมากมายในสมัยอยุธยาตอนปลาย (จิรพันธ์ สมประสงค์ เอกสารประกอบการสัมมนาองค์กร ฯ : 2543)

วัดสามโคก

สร้างราว พ.ศ. 2100 โดยชาวมอญสองพี่น้อง เดิมผู้ที่สร้าง "วัดเก้ายี่สิบ" แปลว่า "วัดคอกใหญ่" ผู้น้องสร้าง "วัดป่าฝ้าย" ต่อมาทั้งสองวัดนี้รวมกันเป็นวัดสามโคกในสมัยปัจจุบัน ตามประวัติเก่ามีอยู่ว่าชาวมอญแถบนี้มีทั้งที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เดิม และที่อพยพไปมาจากหงสาวดีอยู่ตลอดมาหลายครั้งหลายสมัย และมีเรื่องเล่าว่าวัดนี้สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา เพราะขณะที่จะเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกนั้น วัดกำลังจัดงานฉลองพระอุโบสถอยู่ พระประธานในพระอุโบสถนามว่า "หลวงพ่อดโต" มีเจดีย์ทรงลังกา ฎีกีเรือนไทยหน้าต่างซุ้มเรือนแก้วปิดทองระยิบระยับ

วัดสิงห์

สร้างเมื่อ พ.ศ. 2210 เป็นวัดคู่บ้านคู่มืองปทุมธานีมาตั้งแต่แผ่นดินกรุงศรีอยุธยา มีประวัติความเป็นมาว่า ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ครอบครัวมอญได้อพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร นำโดยสมิงเปอ เข้ามาอยู่ ณ เมืองสามโคกและร่วมกันสร้างวัดสิงห์ขึ้น พระอุโบสถสร้างเมื่อ พ.ศ. 2300 มีพระพุทธรูปสำคัญ 2 องค์ คือ "หลวงพ่อดโต" ขนาดหน้าตักกว้าง 3 ศอก 3 นิ้ว สูง 5 ศอก เป็นพระประธานปางมารวิชัยลงรักปิดทอง ศิลปะสมัยอยุธยา ประดิษฐาน

อยู่ในวิหารโถง (ศาลาติน) เป็นอาคารไม้ทรงไทยหลังคามุงด้วยกระเบื้องกาบูน นับว่าเป็นวิหารศิลปะอยุธยาแห่งเดียวในจังหวัดปทุมธานี และมี "หลวงพ่อพเพชร" พระพุทธรูปปางไสยาสน์ยาว 5 ศอก 1 คืบ 5 นิ้ว บนฐานเชิงบาตรประทับบนอนตะแคงขวา พระหัตถ์ขวาทรงรองรับพระเศียร ประดิษฐานอยู่ด้านหลังหลวงพ่อด

นอกจากนี้วัดสิงห์ยังมีพระแท่นบรรทมของพระบาทสมเด็จพระเลศนล้านภลัย เมื่อคราวเสด็จประภาสเมืองสามโคก และมาพักแรมที่วัดนี้พร้อมด้วยกรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ เมื่อเดือนสิบเอ็ดได้ทรงถวายพระแท่นบรรทมของพระองค์ให้พระยากกราย ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดสิงห์ ต่อมาพญากรายได้เลื่อนชั้นเป็นพระราชาคณะ มีกฎีก่อสร้างอย่างตึกโบราณ โศกพญากราย หอระฆัง เต่าเผาตุ่มสามโคก เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง และจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นด้านหลังซุ้มเรือนแก้วหลวงพ่อด ภาพจิตรกรรมที่ปรากฏเขียนเป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับยืนทั้งสองข้างซ้ายขวา เขียนภาพพระอัครสาวกยืนประนมมือ แต่ภาพลบเลือนมากคงเหลือแต่ลายเส้นและเค้าโครงบางส่วน ซึ่งเป็นภาพจิตรกรรมสมัยอยุธยาที่คงเหลืออยู่แห่งเดียวในปทุมธานี

ในวัดสิงห์มีปูชนียวัตถุและโบราณสถานเก่าแก่ที่ควรค่าแก่การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และศิลปะโบราณมากมายหลายอย่างด้วยกัน แต่บางอย่างก็ปรักหักพังชำรุดทรุดโทรมบางอย่างก็สูญหาย และของบางชิ้นก็ถูกนำไปขายเสียแล้ว ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง แต่ก็ยังมีอีกหลายอย่างที่หลงเหลืออยู่ให้ศึกษา ได้แก่

1. หลวงพ่อด ประดิษฐานอยู่ในวิหารโถง (ศาลาติน) เป็นพระพุทธรูปสร้างด้วยปูนลงรักปิดทองปางมารวิชัย มีขนาดหน้าตักกว้าง 3 ศอก 3 นิ้ว สูง 5 ศอก สร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา มีอายุประมาณ 320 ปี ประชาชนนิยมนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์สักการะบูชากันอยู่เสมอมิได้ขาด
2. พระพุทธไสยาสน์ (หลวงพ่อพเพชร) ประดิษฐานอยู่ด้านหลังของหลวงพ่อดที่วิหารโถง (ศาลาติน) มีขนาดความยาว 5 ศอก 1 คืบ 5 นิ้ว เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง มีพุทธศาสนิกชนไปเสียดยเซียมซีกันอยู่เสมอ
3. พระประธานในโบสถ์มีหน้าตักกว้างประมาณ 5 ศอก สูงประมาณ 6 ศอก เป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่มากประมาณว่าอายุราว 300 ปี และยังมีพระทรงเครื่องสมัยอุทององค์ ประดิษฐานไว้ในโบสถ์หลังเดียวกัน
4. โศกบรรจ้อัฐิหลวงพ่อพญากราย อดีตเจ้าอาวาสวัดสิงห์ เพราะท่านเป็นพระชั้นราชาคณะมีประชาชนนับถือมาก เมื่อมรณภาพ ประชาชนจึงได้ร่วมใจกันสร้างโศกขนาดใหญ่อย่างวิจิตรสวยงาม โดยก่อด้วยอิฐถือปูนตั้งอยู่หน้าวิหารขนาดใหญ่ วัดโดยรอบได้ 4 วา 1 ศอก สูง 3 วา
5. เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง อยู่หน้าโบสถ์และสลักไม้หน้าบัน

6. พระแท่นบรรทมของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อครั้งพระองค์เสด็จประพาสเมืองสามโคก เมื่อ พ.ศ.2358 ในเทศกาลออกพรรษาเดือน 11 ซึ่งตรงกับวันที่ 18 ตุลาคม 2358
7. ตู้พระธรรมลายรดน้ำ เป็นตู้ลงรักปิดทองสวยงามเป็นของเก่า เดิมเก็บไว้ที่หอไตรเวลานี้หอไตรรื้อแล้ว ทางวัดได้นำตู้มาเก็บไว้ในกุฏิ และฝาหอไตรที่มีลายรดน้ำก็ถูกรื้อเอามาทำเป็นฝาห้องหลังหอสวดมนต์
8. รอยพระบาททำด้วยไม้สัก เป็นฝีมือช่างสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์
9. แฉกไม้สักติดพระสมเด็จอุทองขาโต๊ะ ซึ่งเวลานี้เหลืออยู่แต่แฉก ส่วนองค์พระไม่เหลือแม้แต่องค์เดียว
10. เต่าโง่งอ่าง เป็นเต่าเผาโง่งอ่าง (ตุ้ม-อ่าง) สมัยโบราณ มีด้วยกัน 3 เต่า ตั้งอยู่เรียงกัน เต่าหนึ่งใหญ่กว่าเพื่อน และเล็กรอกลงไปตามลำดับ เต่าทั้ง 3 นี้ อยู่ห่างวัดสิงห์ไปทางทิศเหนือประมาณ 5 เส้น ที่เรียกว่า "บ้านสามโคก" ก็คงจะเป็นเต่า 3 แห่งนี้
11. ตุ่มสามโคก ทางวัดได้เก็บรักษาไว้ 2 ใบ ปัจจุบันตุ่มสามโคกรุ่นแรก ๆ หาได้ยากมาก ตุ่มสามโคกเป็นเนื้อดินเผา ไม่ได้เคลือบน้ำยา เป็นตุ่มที่เหมือนกับตุ่มที่ทำที่แก้วพระโค แคว้นอัสสัมก็นำแบบตุ่มสามโคกไปทำ และในประเทศจีนก็มีบ้าง

วัดแจ้ง

สร้างเมื่อ พ.ศ.2315 ในสมัยกรุงธนบุรี มีพระประธานในพระอุโบสถสร้างด้วยศิลาแลง เป็นศิลปะสมัยอยุธยา หน้าตักกว้าง 2.33 เมตร นอกจากนี้ยังมีหอไตร ศาลาการเปรียญไม้ มีภาพวาดโดยรอบคอสอง ธรรมาสันนิษชบก

โบราณคดี : ประเพณีความเชื่อและวิถีชีวิต

1. ประเพณีความเชื่อ

การนับถือผี

มอญนับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับการนับถือผีด้วย ผีที่ชาวมอญนับถือมีหลายชนิด ที่สำคัญ ๆ มี 2 ชนิดคือ (อ้างใน Foster , Ethnicity and Economy p.25 สุภรณ์ โอเจริญ น.87)

1. ผีประจำหมู่บ้าน หรือที่เรียกว่า pea cu ประดิษฐานไว้ในศาลที่ชายทุ่ง และมีการทำพิธีบูชาเช่นสรงปีละครั้ง โดยมี "คนทรง" เป็นผู้ประกอบพิธี ในพิธีจะมีการเข้าทรง ทำนายความเป็นไป และความอุดมสมบูรณ์ของอนาคต นอกเหนือจากนี้อาจทำพิธีบูชาในโอกาสอื่น ๆ ตามความศรัทธาของแต่ละคน เช่น เมื่อเกิดปัญหาหรือความ

เดือนร้อนต่าง ๆ หรือหญิงชายเมื่อแต่งงานกันแล้วจะนำดอกไม้ธูปเทียนไปบูชา เพื่อเป็นการบอกกล่าว

2. ผีบ้านหรือผีเรือน หรือที่เรียกว่า kalok hei เป็นผีประจำตระกูล ซึ่งนับญาติเฉพาะทางฝ่ายชาย การรับผีจะตกทอดไปยังบุตรชายคนหัวปีของตระกูลเรื่อยไป ถ้าบิดาไม่มีบุตรชายหัวปี ผีนั้นก็ขาดจากสกุลวงศ์นั้นไป ชาวมอญจึงให้ความสำคัญกับบุตรชายหัวปีมาก เพราะผู้ที่รับผีมีหน้าที่เก็บรักษาสมบัติประจำตัวผี ผู้ที่รับผีจะต้องคอยระวังรักษาข้าวของของผีให้คงอยู่ในสภาพเดิม ไม่เช่นนั้นแล้วจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้กับคนในครอบครัว

ฉะนั้นผู้ที่รับผีจึงต้องมีหน้าที่อีกอย่างหนึ่งคือ "การรำผี" จะกระทำก็ต่อเมื่อมีเหตุเกิดขึ้น อาทิ เมื่อคนในครอบครัวล้มเจ็บ เจ้านบ้านจะรำผีเพื่อขอให้ผีช่วยหรือ บนบานขอให้หาย แล้วจะรำผีถวาย หรือเมื่อเกิดเหตุการณ์ซึ่งคิดว่าจะเป็นที่ขัดเคืองของผี หรือ "ผิดผี" คือมีคนทีนับถือผีอื่นมาอนค้ำคั้นในบ้าน เป็นต้น การรำผีมีข้อจำกัด คือ ต้องไม่ทำในระหว่างเข้าพรรษา ไม่ทำในวันพระ และต้องไม่ทำในระยะที่สมาชิกฝ่ายหญิงในครอบครัวตั้งครรภ์ โดยทั่วไปมักทำในช่วงเดือน 4 ถึง เดือน 6

นอกจากนี้บางตระกูลยังนับถือ ผีเต่า ผีงู ฯลฯ

"ความเชื่อเรื่องเต่า" หรือการนับถือเต่า "ถ้านับถือเต่า เดินออกจากบ้านไปพบเต่ากลางทาง หากไม่อยากจะทำปาดนาติบาท ก็ต้องออกปากว่าเต่านั้นเนา และตนเองต้องหลีกทางไปเสียทางอื่น แต่ถ้าไม่พูดเช่นนั้นต้องเอาเต่านั้นไปฆ่าเพื่อทำอาหารกิน แต่ก่อนจะกินต้องเช่นผีบรรพบุรุษเสียก่อน จึงจะกินได้ ถ้าหากไม่ติเตียนว่าเต่านั้นว่า เน่า และทิ้งไม่เอาไปทำอาหารกิน จะเกิดเภทภัยนานาต่อคนในตระกูลนั้นได้" สุเอ็ด คชเสนี 2527 :53

ประเพณีการทำศพ

ธรรมเนียมการทำศพมอญ ถือว่าตายแบบธรรมดา เพราะโรคชรา หรือป่วยมานาน นิยมใช้การเผา เช่นเดียวกับคนไทย แต่ถ้าตายไม่ดี หรือโรคปัจจุบัน / ประสบอุบัติเหตุ รวมทั้งเด็กที่อายุต่ำกว่า 12 ปี ศพเหล่านี้จะไม่มีการเผา แต่ต้องฝังให้เร็วที่สุด โดยไม่มีการประกอบพิธีใด ๆ

ประเพณีการทำศพมอญนับว่าเป็นงานใหญ่งานหนึ่ง ขึ้นอยู่กับฐานะของผู้ตายและลูกหลาน โดยเฉพาะถ้าผู้ตายเป็นพระสงฆ์หรือเจ้าอาวาส งานศพจะยิ่งใหญ่งานระดับหมู่บ้านและตำบล โลงศพจะถูกสร้างอย่างวิจิตร ทำเป็นยอดคล้ายปราสาท และยังมีจาระช่องข้าง ๆ โลงทั้งสองด้านไว้ให้มองเห็นศพผู้ตายข้างในด้วย โลงศพอันงดงามนี้จะถูกเผาไปพร้อม ๆ กับศพบนเชิงตะกอน การเผาศพจะมีข้อห้ามอยู่อย่างหนึ่ง คือ ห้ามจุดไฟเผาด้วยมือ ต้องจุดด้วยดอกไม้เพลิง ที่เรียกว่า "ลูกหนู" แทน

"ลูกหนู" ทำจากดินประสีผสมส้มกำมะถัน และอัดลงในกระบอกไม้ยาว ประมาณหนึ่งศอก ต่อสายไปยังโรงศพ แล้วยิงให้ลูกหนูวิ่งไปชนปราสาทและโรงศพจนไฟลุกขึ้น บางครั้งมีการประกวดการทำลูกหนูของใครแรงมากก็จะได้รับรางวัล

เราจึงจัดได้ว่า "ลูกหนู" เป็นประเพณีการเล่นการแข่งขันอย่างหนึ่งของชาวมอญสามโคก ที่มีสืบต่อกันมาช้านาน คำว่า "ลูกหนู" ในที่นี้ มิได้หมายถึงสัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่งที่แมวชอบจับกินเป็นอาหาร แต่เป็นวัตถุที่ประกอบขึ้นด้วยกรรมวิธีที่ชำนาญของช่าง โดยใช้ดินระเบิดชนิดเดียวกับดอกไม้เพลิงทำเป็นรูปคล้ายจรวด หรือบั้งไฟม้าของชาวตะวันออกเฉียงเหนือ

ตัวลูกหนูเขาทำด้วยลำไม้ไผ่ขนาดใหญ่ ยาวประมาณสองปล้องครึ่ง มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 12 เซนติเมตร หรือบางทีก็ทำด้วยไม้เนื้อแข็งกลึงเป็นรูปทรงกระบอก เจาะข้างในให้กลวง บางครั้งก็ใช้กระบอกเหล็ก แต่กระบอกเหล็กไม่ค่อยนิยมกันนักเพราะมีอันตราย ข้างในกระบอกอัดดินปืนเข้าไปให้แน่น แล้วอุดหัวอุดท้ายด้วยดินเหนียว และเจาะรูตรงกลางให้พอดีสำหรับติดสายชะนวนไว้อัดไฟให้ลามเข้าไปไหม้ดินปืนในกระบอก ครั้นไฟกระทบดินปืนในกระบอก จะเกิดระเบิดเป็นเปลวเพลิงพุ่งออกมาจากรูท้ายกระบอก ดูกคล้ายดอกไม้ไฟหรือไฟพะเนียง หรือผีพุ่งไต้ด้วยความแรงของดินระเบิด มันจะขับเคลื่อนตัวกระบอกลูกหนูให้วิ่งไปข้างหน้าตามลวดสลิงที่ซึ่งไว้โดยเร็ว เพราะตัวลูกหนูเขาผูกติดไว้กับลวดสลิงระหว่างที่ลูกหนูวิ่งจะมีเสียงดังแช่ด ๆ น่าตื่นเต้นเป็นที่น่าดูมาก เมื่อลูกหนูวิ่งไปสุดลวดสลิงมันจะพุ่งเข้าชนปราสาท ซึ่งตั้งอยู่ห่างประมาณ 40 เมตร ถ้าของใครถูกที่สำคัญของปราสาทตามที่คณะกรรมการกำหนดไว้ก็จะได้รับรางวัลอย่างงาม

ตามปกติ การแข่งขันลูกหนูจะกระทำเฉพาะในงานประชุมเพลิงศพพระ หากวัดใดมีพระมรณภาพเขาจะเก็บศพนั้นไว้ก่อน รอจนถึงหน้าแล้ง ชาวบ้านว่างจากการทำนาแล้ว ก็จะมาช่วยจัดงานประชุมเพลิงศพพระ แต่ก่อนที่จะถึงกำหนดวันงาน วัดที่เป็นเจ้าภาพจะประกาศให้วัดต่าง ๆ ทราบ และเชิญให้จัดทำลูกหนูมาเข้าแข่งขันด้วย เมื่อชาวบ้านเสร็จกิจจากการทำนาก็ช่วยกันทำลูกหนู เพื่อเตรียมไปแข่งขันลูกหนูที่จะนำไปแข่งขันนั้น จะต้องจัดตกแต่งภายนอกให้ดูสวยงาม เพื่อประกอบกันด้วย เขาจะประดับประดาตกแต่งด้วยกระดาษสีต่าง ๆ จนดูสวยงามครั้นถึงวันกำหนดแต่ละวัดจะจัดชบวนแห่ลูกหนู คล้ายชบวนพาเหรดของนักกีฬา การแต่งกายของคนในชบวนก็ต้องเหมือนกัน อาจะจัดเป็นชบวนประเภทสวยงาม หรือชบวนประเภทความคิด หรือชบวนประเภทตลกขบขัน ก็แล้วแต่จะจัดมาเพราะชบวนเหล่านี้คณะกรรมการเจ้าภาพจะจัดให้คะแนนไปด้วย ชบวนแห่ลูกหนูจะนำด้วยกลองยาวหรือแตรวง และจะมีป้ายบอกชื่อคณะวัด นำหน้าชบวนแห่ และมีนางรำแต่งตัวสีสดฉาดเต้นรำตามจังหวะเพลงเรื่อยไป จนถึงบริเวณงาน

ส่วนทางวัดที่เป็นเจ้าภาพจะต้องจัดตั้งเมรุศพหลอก มีปราสาทยอดแหลมครอบเมรุศพไว้กลางทุ่งนา เต้นสูงตระหง่านแล้วปักเสาซึ่งลวดสลิงให้ปลายลวด พุ่งตรงไปยังปราสาทที่เมรุศพ

นั้นตั้งอยู่ สายลวดสลิงที่จัดไว้ นั้นจะต้องให้ครบตามจำนวนของวัดที่ส่งลูกหนูเข้ามาแข่ง เช่น มีลูกหนูเข้าแข่ง 10 วัด ก่อนจะทำการแข่งขัน คณะกรรมการจะให้หัวหน้าคณะวัดต่าง ๆ ที่นำลูกหนูมาจัดสลากลือกลายกันก่อน ว่าใครจะได้สายหนึ่ง หรือสายสอง หรือสายที่ 10 เมื่อจับหมายเลขได้แล้วจึงจะชิงลวดสลิงที่คณะเตรียมมา แล้วจึงจะนำลูกหนูเข้าประจำสายของตน โดยผูกลูกหนูติดกับสายลวดสลิงเตรียมไว้ทุกสาย แล้วให้จุดเรียงกันไปตามลำดับเวียนกันอยู่เช่นนี้ จนกว่าลูกหนูที่เตรียมมาแข่งขันจะหมด ตามที่คณะกรรมการกำหนดไว้ว่าจะแข่งขันกันก็ลูก

วิธีจุดลูกหนูเขาใช้คบเพลิงไปจุดสายขนวนตรงท้ายตัวของลูกหนู เมื่อไฟลามเข้าไปถึงดินปืนก็จะเกิดระเบิดขับดันตัวลูกหนูให้วิ่งไปข้างหน้าอย่างแรง พอสุดลวดสลิงจะพุ่งเข้าชนปราสาททันที กรรมการจะให้คะแนนไว้ ของใครชนที่สำคัญก็จะได้คะแนนมาก และได้รับรางวัล ส่วนลูกหนูวัดใดแพ้ไม่ได้รางวัลเจ้าภาพก็จะมอบเงินให้เป็นค่าพาหนะเลี้ยงดูกันพอสมควร ไม่ต้องกลับมือเปล่า

ในขณะที่ลูกหนูวิ่งเข้าชนปราสาท กองเชียร์ของแต่ละคณะจะเชียร์กันดังกระหึ่ม จะร้องรำทำเพลงเต้นรำกันอย่างสนุกสนาน การแข่งขันลูกหนูนาน ๆ จะมีครั้งหนึ่ง ถ้ามีศัพพะจึงจะได้ชม ฉะนั้น บรรดาชาวบ้านไม่ว่าใกล้ไกลจะหอบลูกจูงหลานพากันไปชมอย่างล้นหลามแน่นขนัดแทบทุกงาน (งานประชุมเพลิงศพ อดีตเจ้าอาวาสวัดสะแก ต.สามโคก อ.สามโคก จ.ปทุมธานี มีนาคม 2543)

ประเพณีทางศาสนา

ประเพณีทางพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับ “ผี” เป็นประเพณีที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำทุกปี คือ “สงกรานต์” และ “ออกพรรษา”

“สงกรานต์” ถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นวันขึ้นปีใหม่ตรงกับกลางเดือนเมษายน วันที่ 13-15 มีการทำบุญและการละเล่นติดต่อกัน 3 วัน และของที่ใช้ในการทำบุญคือ “ข้าวแช่” จึงเกิด “ประเพณีส่งข้าวแช่” ในวันสงกรานต์

ก่อนที่จะถึงวันสงกรานต์ทุกปี ประมาณ 1 สัปดาห์ ชาวมอญที่ไปประกอบอาชีพทำมาหากินในถิ่นอื่น จะพากันทยอยกลับบ้านของตน เพื่อเตรียมทำความสะอาดบ้านเรือนบริเวณสถานที่อยู่อาศัย และเตรียมจัดซื้อข้าวของที่จะต้องทำบุญ เป็นการเอิกเกริกกว่างานอื่น ๆ ทั้งเด็กผู้ใหญ่หนุ่มสาวเฒ่าแก่ จะร่วมมือช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่ และทั่วทุกครัวเรือนจะเป็นอย่างนี้ บ้างก็กวาดข้าวเหนียวแดง กวนกะละแม ทำข้าวต้ม ขนมอื่น ด้วยความสาละวน และทำกับข้าวที่จะใช้รับประทานกับข้าวแช่ มีเนื้อเค็ม กะปิทอด ไข่เค็ม หัวผักกาดหวาน หัวผักกาดเค็ม ปลาผัด ฯลฯ

ครั้นเตรียมการเสร็จแล้ว พอรุ่งเช้าของวันที่ 13 เมษายน ก็จัดการหุงข้าว พอสุกแล้วเอามาชาน้ำให้หมดค่าง เสร็จแล้วเอาผ้าขาวบางห่ออบด้วยดอกมะลิ ต้มน้ำเปล่าให้เดือด เวลาจะ

รับประทานก็เอาข้าวอบดอกมะลิใส่ถ้วยชาม ตักน้ำเดือดที่ทิ้งไว้ให้เย็นแล้วใส่ลงไปนึ่งในชาม จะแลดูสะอาด กลิ่นก็หอมหวานชวนรับประทานเรียกน้ำย่อยได้อย่างดีเยี่ยม ตอนนี้นุ่มสาวเฒ่าแก่และเด็กเล็กทั้งญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงจะร่วมรับประทานกันอย่างเอร็ดอร่อย ดูความสุขสดชื่นจะมีอยู่ทั่วหน้า ได้พูดคุยและพบปะกันนานที่ปีครั้งด้วยความสุขใจ

ส่วนข้าวแช่ที่จะนำไปทำบุญและสงฆ์ผู้ใหญ่ว่ากันไว้ต่างหาก แล้วเขาจะเอาหม้อข้าวแช่ที่ทำด้วยดินเผาที่เรียกว่า “หม้อตาล หรือหม้อขนม” นำหม้อนั้นมาล้างให้สะอาด แล้วลนไฟกาบมะพร้าว เพื่อให้หม้อนั้นหอมด้วยกลิ่นควันของกาบมะพร้าว เมื่อเวลานำไปใส่ข้าวแช่ จะทำให้ข้าวแช่มีรสโอชาดียิ่งขึ้นไปอีก

นุ่มสาวจะชวนกันนำหม้อข้าวแช่ และสำหรับกับข้าวที่จะรับประทานร่วมกับข้าวแช่ไปถวายพระตามวัดที่ใกล้เคียง และส่งบ้านญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ส่งกันไปส่งกันมาตั้งแต่เช้าจนเพล ในระยะวันที่ 13-15 เมษายนทุกปี ผู้คนจะแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสีขาวสะอาด เดินส่งข้าวแช่กันขวัคไขว่หน้าตา ดูเป็นการสนุกครึกครื้น นุ่มสาวขณะที่เดินไปจะพูดจาหยอกเอนกันไปด้วยโบหน้ายิ้มแย้มสนุกสนาน บ้างก็ลงเรือพายส่งข้าวแช่กันทั่วไป

พอตกถึงตอนบ่ายจะพากันไปรวมกันที่วัด มีการก่อพระทราย ปล่อยนบก ปล่อยปลา และสงฆ์เจ้าอาวาส และพระรูปอื่น ๆ ตามลำดับอาวุโสจนหมดวัด ครั้นเสร็จพิธีสงฆ์รับพรแล้ว พระจะมานั่งลำดับประชาชนนุ่มสาวเฒ่าแก่ จะมาประนมมือรับพรจากพระ เสร็จพิธีรับพรพระกลับเข้ากุฏิ ตอนนี้เป็นโอกาสเรื่องสนุกสนาน ของผู้ที่มาร่วมทำบุญโดยทุกคนจะสาดน้ำดำหัวกันอย่างสนุกสนานจริง ๆ สิมความทุกขีโต ๆ ทั้งสิ้น บางคนอาจจะเอาแป้งละลายน้ำ เทียวสาดศรีษะและหน้า ดูชาวโพลน ตลกดี

เมื่อสนุกสนานจากการสาดน้ำที่วัดกันพอสมควรแล้ว ก็พากันกลับบ้านด้วยโบหน้าอ้อมเอิบ แต่เสื้อผ้าดูเปียกปอนมอมแมมน่ารัก พอกลับมาถึงบ้านก็จะมาอาบน้ำผู้ใหญ่ มีพ่อ แม่ ปู่ย่าตายาย แล้วเอาน้ำอบประพรมเปลี่ยนเสื้อผ้าให้ใหม่ ซึ่งลูกหลานที่มาอาบน้ำได้จัดซื้อเตรียมไว้ให้เรียบร้อยแล้ว ครั้นอาบน้ำเสร็จเรียบร้อย ญาติผู้ใหญ่ดังกล่าวจะให้ศีลให้พรลูกหลาน

ประเพณีส่งข้าวแช่ในวันสงกรานต์นี้ ได้กระทำติดต่อกันมานาน นับว่าเป็นประเพณีที่ดีคือทำให้คนไม่ลืมถิ่น รักบ้านเกิดเมืองนอนของตน รู้จักทำบุญมีเมตตากรุณาที่ปล่อยนบกปล่อยปลาเป็นการอนุรักษสัตว์ไปในตัวด้วย ทั้งได้พบปะญาติพี่น้องเพื่อนฝูง ทำให้เกิดความรักความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และเป็นการกตัญญูตต่อญาติผู้ใหญ่ของตนอีกด้วย สมควรรักษาประเพณีนี้ไว้สืบต่อไปอย่าให้สูญ (หนังสืองานศพ นางชื่น พะลายะสุด 18 มกราคม 2536)

“ในสมัยที่ผมนั่งเรียนหนังสืออยู่ที่บ้านสามโคก เมื่อถึงเวลาถึงงานเทศกาลวันสงกรานต์ วันเข้าพรรษาจะมีการทำอาหารไปทำบุญที่วัด ซึ่งคุณย่าได้จัดทำอาหารคาวหวานไปเลี้ยงพระ เช่น ข้าวแช่ และอื่น อีกหลายอย่าง...” (ทวีศักดิ์ พะลายะสุด อาลัยคุณย่า 2536)

“ออกพรรษา” เป็นประเพณีที่สำคัญรองจากสงกรานต์ การแห่พระสงฆ์โดยทางเรือไปรวมปวารณาออกพรรษาที่วัดที่นิยมนับถือมากที่สุด เพียงวัดเดียว เสร็จแล้วก็จะแห่พระไปส่งตามวัดที่รับมาทุกวัน

ในช่วงเทศกาลออกพรรษา จะมีประเพณีที่สำคัญคือ “ประเพณีตักบาตรพระร้อย” โดยเฉพาะการตักบาตรพระร้อยตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา จะมีการตักบาตรเป็นระยะทางไกลเป็นกิโลเมตรเลยทีเดียว การตักพระร้อยจะกระทำในเทศกาลออกพรรษา ตั้งแต่วันแรก 1 ค่ำ เดือน 11 เป็นต้นไป ซึ่งการตักบาตรพระร้อยนี้ ทางวัดที่อยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทั้ง 2 ฝั่ง จะตกลงกันกำหนดแบ่งกันเป็นเจ้าภาพ เพื่อไม่ให้ตรงกันเพราะถ้าตรงกันแล้ว จำนวนพระที่จะมารับบาตรจะได้จำนวนไม่ครบ 100 รูป และต้องการให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายรู้กำหนดเวลาจะได้เตรียมจัดทำอาหารหวานคาว ไว้ทำบุญตักบาตรได้ถูกต้อง

การกำหนดว่าวัดใด จะทำบุญตักบาตรพระร้อยในวันใดนั้น ได้กำหนดระเบียบ ดังนี้ คือ

- แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ตักบาตรพระร้อยและปิดทองพระวัดมะขาม
- แรม 2 ค่ำ เดือน 11 ตักบาตรพระร้อยและปิดทองพระวัดหงส์ปทุมวาสา
- แรม 3 ค่ำ เดือน 11 ตักบาตรพระร้อยและปิดทองพระวัดลำแล
- แรม 4 ค่ำ เดือน 11 ตักบาตรพระร้อยและปิดทองพระวัดบางหลวงไหว้พระ
- แรม 5 ค่ำ เดือน 11 ตักบาตรพระร้อยและปิดทองพระวัดโบสถ์ และวัดไผ่ล้อม
- แรม 6 ค่ำ เดือน 11 ตักบาตรพระร้อยและปิดทองพระวัดไก่อเตี้ย
- แรม 7 ค่ำ เดือน 11 ตักบาตรพระร้อยและปิดทองพระวัดบางนาและวัดป้อทอง
- แรม 8 ค่ำ เดือน 11 ตักบาตรพระร้อยและปิดทองพระวัดชินวรารามและวัดดาวเรือง
- แรม 9 ค่ำ เดือน 11 ตักบาตรพระร้อยและปิดทองพระวัดบางโพธิ์เหนือ
- แรม 10 ค่ำ เดือน 11 ตักบาตรพระร้อยและปิดทองพระวัดบ้านพร้าวโน
- แรม 11 ค่ำ เดือน 11 ตักบาตรพระร้อยและปิดทองพระวัดชัยสิทธิवास และวัดบางชันท์
- แรม 14 ค่ำ เดือน 11 ตักบาตรพระร้อยและปิดทองพระวัดโพธิ์เลื่อน

เมื่อวัดใดจะถึงกำหนดตักบาตรพระร้อย วัดนั้นจะเป็นเจ้าภาพเตรียมการต่าง ๆ โดยจะให้มรรคทายก หรือชาวบ้านที่อยู่ใกล้วัดจะมาช่วยนำเชือกลงไปซึ่งริมแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองฝั่ง ใกล้กับบันไดบ้าน ซึ่งใช้วัดที่เป็นเจ้าภาพเป็นศูนย์กลางแล้วซึ่งเชือกตามริมฝั่งไปทางทิศเหนือและทิศใต้ของวัด ผ่านหน้าบ้านของพุทธศาสนิกชนที่อยู่ริมฝั่งเป็นทางยาวเหยียด ผู้ที่จะทำบุญตักบาตรไม่ต้องเดิน หรือไม่ต้องพายเรือเพียงแต่นั่งที่หัวบันไดหน้าบ้านของตน หรือนั่งบนเรือหน้าบ้านที่อยู่ติดกับเชือกที่ซึ่งไว้ รอพระเพื่อที่จะนำอาหารใส่บาตรเท่านั้น

พอถึงเวลาที่กำหนด พระตามวัดต่าง ๆ จะนั่งเรือโดยมีศิษย์วัดหรือชาวบ้านมาช่วยพาย เรือให้พระนั่งรับบาตร ซึ่งพระที่นิมนต์มารับบาตรจะมารวมกันที่วัดที่เป็นเจ้าภาพ ถ้าวัดอยู่ไกลบาง ที่ก็ต้องมาค้างคืนที่วัดเป็นเจ้าภาพนั้น พอเช้าตรู่ของวันตักบาตรพระร้อย พระที่นิมนต์มารับบาตร จะจับฉลากหมายเลข ถ้าพระรูปใดจับได้หมายเลข 1 ก็ให้ออกหน้า ศิษย์ที่พายเรือจะรับสากเชือก ที่ซึ่งไว้ เพื่อรับอาหารหวานคาวตามชาวบ้านเรื่อยไปทุกบ้าน และพระรูปต่อไปที่ได้หมายเลข 2 – 3 ก็จะออกรับบิณฑบาตรต่อ ๆ กันไป ตามลำดับจนครบ 100 รูป กว่าที่รับบาตรเสร็จก็เป็นเวลา ถึง 10 นาฬิกา เมื่อพระรูปใดรับบาตรเสร็จแล้วก็พากันกลับวัดของตน

ครั้นตกตอนบ่าย พุทธศาสนิกชนไม่ว่าเด็กผู้ใหญ่จะพากันไปปิดทองนมัสการพระ ประธานในโบสถ์ หรือพระพุทธรูปที่เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์หรือปิดทองรอยพระพุทธรูปซึ่งทางวัดจะ จัดไว้ให้ บางวัดก็จัดเตรียมดอกไม้ธูปเทียนทองเหล่านั้น นับว่าเป็นการสะดวกดี เงินที่ได้ก็นำมา รุงวัดต่อไป

เมื่อนมัสการและปิดทองพระเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะพากันลงเรือล่องไปตามลำแม่น้ำ เจ้าพระยา ประเพณีตักบาตรพระร้อยนี้มีมานานแล้ว เป็นการทำบุญต่ออายุพระพุทธศาสนา และได้พบปะสังสรรค์กันในวันนั้นด้วย พวกเราควรจะได้ภาคภูมิใจ เพราะท้องถิ่นใดมีประเพณี เป็นของตนเอง ก็แสดงว่าท้องถิ่นนั้น เจริญมานานแล้ว จึงได้มีอะไรเป็นของตนเอง มีขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีงาม (หนังสืองานศพ นางชื่น พะลายะสุด 18 มกราคม 2536)

ตักบาตรน้ำผึ้ง

ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง หรือภาษามอญเรียกว่า "ปะเวนอ รงหะเปียะ ดัชนี ชาย" จัดขึ้น เป็นประจำทุกปี ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 (กันยายน) เป็นช่วงฤดูฝน ในงานมีการทำบุญตักบาตร โดยทางวัดจะเรียงบาตรหรือภาชนะอื่น ๆ ไว้ สำหรับให้ชาวบ้านนำน้ำผึ้ง ใส่เพื่อถวายพระภิกษุ และมีข้าวต้มมัดมาถวายทำบุญควบคู่กันไปด้วย ทั้งนี้เชื่อว่าประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งทำกันมาตั้ง แต่สมัยพุทธกาล มีพระสงฆ์อาพาธเพราะต้องเหยียบโคลนตมและกรำฝนจนเปียก พระพุทธเจ้า จึงมีพุทธานุญาตให้พระภิกษุฉันน้ำผึ้ง น้ำอ้อย เนยข้น เนยใส น้ำมันพืชในยามวิกาลได้ เพื่อ ระวังโรคและบำรุงร่างกาย แต่ก็ห้ามเก็บไว้ข้ามคืนในที่อยู่อาศัยหรืออาจเก็บได้ไม่เกิน 7 วัน ดั่ง นั้นพุทธศาสนิกชนพระภิกษุให้แข็งแรง ซึ่งเท่ากันเป็นการช่วยสืบอายุพุทธศาสนาด้วย (มานพ แก้วหยก 13 กันยายน 2543)

2. วิถีชีวิตประจำวัน

อาหาร

การรับประทานอาหารของคนมอญในปัจจุบันเหมือนกับคนไทย แต่ก็พบว่า อาหารไทยหลายชนิดมาจากต้นตำรับของอาหารมอญ เช่น

1. ขนมจีน

เชื่อว่าอาจมาจากภาษามอญ “หะหนมจีบ” หะหนม แปลว่า เตือด และจีบ แปลว่า สุก คนมอญมีการทำขนมจีนมานานแล้ว ขนมจีนทำมาจากแป้งข้าวเจ้าผสมกับน้ำแล้วหมักไว้หนึ่งคืน รุ่งขึ้นจึงเอาแป้งที่หมักไว้มาใส่เครื่องกดเป็นรูเล็ก ๆ แล้วบีบแป้งนั้นลงในน้ำเตือด แล้วจึงตั้งขึ้น การทำขนมจีนค่อนข้างยุ่งยาก เพราะต้องช่วยกันหลาย ๆ คน ขนมจีนจัดว่าเป็นอาหารในวันมงคล เพราะชาวมอญนิยมเลี้ยงขนมจีนในงานมงคลต่าง ๆ เช่น งานบวช แต่งงาน เป็นต้น

2. ข้าวแช่

การนำข้าวสวยมาแช่ในน้ำที่ลอยดอกมะลิ ในเทศกาลสงกรานต์จะทำข้าวแช่ และกับข้าวที่รับประทานกับข้าวแช่ถวาย “บ้านสงกรานต์” ต่อจากนั้นจึงนำข้าวแช่และกับข้าวไปส่งที่วัด หมายถึงการนำข้าวแช่ไปถวายพระ ส่วนกับข้าวที่รับประทานกับข้าวแช่ มีปลาป่น หมูฝอย หัวไชโป๊ผัดไช

3. ปลา ร้ามอญ

เนื่องจากชาวมอญอาศัยอยู่ริมแม่น้ำ จะสามารถจับปลาได้เป็นจำนวนมาก ปลาที่จับได้ส่วนใหญ่เป็นปลาเบญจพรรณ ได้แก่ ปลาสวาย ปลากระตี่ ปลาหมอ ปลาแขยง ปลาหมู พวกปลาตัวใหญ่ ๆ ได้แก่ ปลาช่อน ปลาชด ปลาชะโด เป็นต้น จึงนำปลาเหล่านั้นมาถนอมเป็นอาหารที่เก็บไว้ได้นาน คือ “ปลาร้า” ปลาร้าเป็นอาหารของชาวมอญมาช้านาน ปัจจุบันคนมอญในพม่ายังรับประทานกันอยู่ ปลาร้านี้จะนำมาปรุงอาหาร เป็นปลาร้าสับ ปลาร้าหลนไม่ใส่กะทิ ปลาร้าทอด รับประทานกับพริกขอย หอมขอย หรือนำไปปรุงอาหารประเภทแกงส้ม

ข้อแตกต่างระหว่างปลาร้าอีสานและปลาร้ามอญคือ ปลาร้ามอญไม่มีหัวและใส่ปลารวมทั้งตัวปลาจะขาวไม่มีเกล็ดและมีลักษณะแห้งกว่าปลาร้าอีสาน (มานพ แก้วหยก 23 กุมภาพันธ์ 2543)

4. แกงมะตาด

มะตาด หรือคนมอญ เรียกว่า หะปรัว มะตาดเป็นไม้พุ่มยืนต้นให้ผลปีละครั้ง ผลจะมีรสเปรี้ยวจัดอมฝาดเล็กน้อย คนมอญนิยมนำมาทำเป็นแกงส้ม ถ้าจะแกงมะตาดให้มีรสชาติอร่อยควรหามะตาดข้าวเหนียวมาแกง ส่วนจะเลือกมะตาดแก่หรืออ่อนก็ได้แล้วแต่ชอบของแต่ละบุคคล เมื่อได้ผลมะตาดมาแล้วก็นำมาล้างน้ำให้สะอาด มะตาดหนึ่งลูกมี 5 กลีบ เลือกเอาเฉพาะกลีบ

ใน 3 กลีบมาลับเป็นชิ้นเล็ก ๆ จากนั้นเตรียมเครื่องแกง โดยเอาพริกแห้งเม็ดใหญ่มาฉีกแช่น้ำสักพัก แล้วใส่ครกรวมกับเกลือหนึ่งหยิบมือตำรวมกันให้ละเอียด ใส่หัวหอมประมาณ 5 - 6 หัว แล้วตำให้หอมพอแตกแยก ใส่กะปิประมาณ 1 ช้อนแกง บางบ้านอาจใส่ปลาร้าลงไปด้วย จากนั้นตำโขลกคลุกเคล้ารวมกันให้ละเอียด ในสมัยก่อนส่วนผสมของเครื่องแกงจะมีปลาสดแห้งและกุ้งแห้งเป็นส่วนมาก แต่ปัจจุบันปลาแห้งหายากก็อาจใช้ปลาสดหรือกุ้งสดที่สุกแล้วตำโขลกกับเครื่องแกงไปด้วย (มานพ แก้วหยก)

เรือนมอญขวาง

สภาพบ้านเรือนของคนมอญอยู่รวมกันและมักจะทำตั้งอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง สมเด็จพระยาตำราภานุภาพได้ทรงกล่าวถึงการปลูกเรือนของคนมอญแถบสามโคก ซึ่งได้ทรงพบเมื่อครั้งตามเสด็จไปบางปะอินทางเรือไว้ว่า

"...มอญชอบปลูกเรือนขวางแม่น้ำ เอาด้านซีกลงทางแม่น้ำ จึงกล่าวกันว่ามอญขวาง แล้วคนจึงเอาประดิษฐ์พูดเป็นคำหยาบมาคิดดูเห็นว่าพวกมอญปลูกเรือนเช่นนั้นน่าจะประสงค์เอาด้านซีกรับแดด เพราะแม่น้ำตรงนั้นยาวตามเหนือลงมาได้จึงเห็นขวางแม่น้ำ ปลูกเช่นนั้นหันหน้าเรือนไปทางทิศเหนือ มีพะไลหลังคาบังลมหนาว ด้านใต้ฝาเรือนก็ไม่ถูกแดดเผา และรับลมทางใต้ ดูก็เหมาะทั้งสี่ทิศ" (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราภานุภาพ อ่างใน สุภรณ์ โอเจริญ ,2541 :79)

เรือนมอญขวางบริเวณบ้านสามโคกยังคงมีให้เห็นหลายหลัง แม้ว่าในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงบางส่วน หรือกลายเป็นบ้านสมัยใหม่ แต่ยังมีบ้านที่ปลูกตามลักษณะมอญขวางให้ลูกหลานได้เห็น แต่ไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร

จากการกล่าวข้างต้นนี้ เป็นการดึงภาพมรดกทางวัฒนธรรมของมอญสามโคก ซึ่งมีทั้งวัตถุและความเชื่อ ที่ยังคงสืบทอดต่อกันมาและสูญหายไปแต่ยังคงเหลือร่องรอยทางวัฒนธรรมมอญอยู่ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดการตระหนักและมีความประสงค์ที่จะรื้อฟื้นหรือฟื้นฟูสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาใหม่ ภายใต้บริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่กำลังเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะมอญในแถบนี้อาจกล่าวได้ว่า เอกลักษณ์ของความเป็นมอญ หรือความรู้สึกของความเป็นมอญแทบจะไม่มีเหลือหรือถ้ามีก็น้อยเต็มที

แต่อย่างไรก็ตามในการรื้อฟื้นหรือฟื้นฟูขึ้นมาใหม่นี้ เกิดขึ้นได้เพราะแรงผลักดันของหน่วยงานของรัฐเป็นสำคัญ นั่นคือ "กระทรวงศึกษาธิการ" ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และให้คนในท้องถิ่นได้ตระหนักในภูมิปัญญา วัฒนธรรมของตนเอง จึงทำให้บทบาทสำคัญอยู่ที่ "สภาวัฒนธรรมจังหวัด อําเภอ และตำบล" รวมทั้งองค์การบริหารท้องถิ่นส่วนตำบล สำหรับสามโคก มรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสิ่งที่พยายามสร้างขึ้นมาใหม่ ให้คนรุ่นหลังได้รู้และเข้าใจรากเหง้าความเป็นมาของเผ่าพันธุ์ของตนเอง อีกทั้งหวังผลพลอยได้ที่สำคัญคือ การ

กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดรายได้ ด้วยเหตุนี้สิ่งที่น่ากลัวตามมาคือการปรุงหรือตกแต่งสิ่งที่เป็นมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เกินความเป็นจริง หรือบิดเบือนประวัติศาสตร์ จนกลายเป็นการทำลายมากกว่าการสร้างสรรคหรือดูแลมรดกเหล่านั้น

บทที่ 5

กระบวนการฟื้นฟูและประยุกต์มรดกวัฒนธรรมชุมชนมอญ

ปฏิมากรรมชิ้นสำคัญทางกฎหมายของไทย คือรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ปี 2540 ซึ่งกำหนดไว้ในมาตรา 76 ว่า

"รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ"

ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับประชาชนนี้ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของพลเมือง โดยเฉพาะการกระจายอำนาจของรัฐส่วนกลางลงไปสู่องค์กรท้องถิ่นที่ประชาชนเลือกตั้งขึ้น รวมทั้งชุมชนท้องถิ่น ที่ประกอบขึ้นจากประชาชนทั้งหลายนั่นเอง อีกทั้งประชาชนในท้องถิ่นยังสามารถเลือกผู้แทนระดับท้องถิ่นในการตัดสินใจให้บริการได้เอง ที่สำคัญที่สุดคือ การที่รัฐธรรมนูญรับรองให้ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมอันประกอบด้วยประชาชนที่อยู่รวมกันในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง มีสิทธิในการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (ศ.ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ,2543: น.8)

กล่าวได้ว่ารัฐธรรมนูญได้ให้ความสำคัญกับประชาชน ผู้รวมตัวกันเป็นชุมชนที่จะมีส่วนร่วมในเรื่องการดำเนินการที่สำคัญต่อชีวิตประจำวันของเขาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการร่วมคิดและร่วมตัดสินใจ โดยเฉพาะการให้ชุมชนท้องถิ่นและบุคคลสามารถร่วมกับรัฐในการตัดสินใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อม

ถ้าเปรียบเทียบยุคสมัยแล้ว เราจะพบว่าในอดีตโอกาสที่ผู้คนจะมีส่วนร่วมในท้องถิ่นของตนเองเป็นไปอย่างง่ายดาย ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์และการรวมตัวกันบนพื้นที่ที่มีขอบเขตอาณาบริเวณที่ชัดเจน ส่วนในปัจจุบันหรือยุคโลกาภิวัตน์ กล่าวได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการใช้พื้นที่หรือที่ตั้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียกได้ว่าแทบไม่ใส่ใจหัวใจสำคัญของการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญในยุคนี้ ทั้งนี้เนื่องจากวิถีคิดของคนเราแยกไม่ออกว่า ตนเองมีเอกลักษณ์ของชุมชนที่เด่นชัดที่สุดคืออะไร อีกทั้งผลของอิทธิพลการแลกเปลี่ยนข่าวสารโดยใช้เทคโนโลยีและคนเป็นสื่อของการแลกเปลี่ยน ทำให้คนที่เกิดความสับสนว่าจะรักษาหรือยึดถืออะไรเป็นเอกลักษณ์ของตน ทำให้แต่ละชุมชนท้องถิ่นได้รับวัฒนธรรมหรือวิถีคิดของคนอื่น จึงนำไปสู่ความสับสนไม่แน่ใจว่ารับหรือยึดของใครเป็นของตนเองดี ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ ผู้ที่มีความรู้ทางด้านเทคโนโลยีจะเป็นผู้ที่กำหนดวิธี

คิดและเลือกรับวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชน ขณะเดียวกันคนในชุมชนเองเกิดความสับสนไม่แน่ใจว่าจะสืบทอดสิ่งที่ได้รับจากคนอื่นมาผสมผสานของตนเองอย่างไรให้เหมาะสม เพราะคนในชุมชนไม่มีอำนาจพอที่จะสร้างคุณค่าด้วยวิธีการของตนเอง

และจากคำกล่าวของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2544) เรื่อง “ชุมชน” หมายถึงกลุ่มคนที่มีสำนึกว่าตัวเป็นใครร่วมกัน หรือเรียกในทางวิชาการว่ามีอัตลักษณ์ร่วมกันในสมัยโบราณ ผู้คนมีชีวิตอยู่ในหมู่บ้านและท้องถิ่นเท่านั้น อัตลักษณ์ที่สำคัญที่เขาคิดว่าเขาแตกต่างจากคนอื่น ๆ คือ เขาเป็นคนในหมู่บ้าน ก. ซึ่งมีสายสัมพันธ์อยู่กับคนในหมู่บ้านอื่น ๆ บริเวณนั้น อันอาจรวมกันเป็นท้องถิ่นหนึ่ง โดยมีการแลกเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจ และพิธีกรรมที่เสริมย้ำอัตลักษณ์นี้ ... แต่ชุมชนหรืออัตลักษณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน คนอาจไม่รู้สึกรู้สึว่าตนเองมีสำนึกว่าเป็นใครร่วมกับคนที่อยู่ในเมืองเดียวกัน หรือหมู่บ้านเดียวกัน แต่เกิดสำนึกใหม่ ๆ ที่เขาไม่เคยมีมาก่อน เช่น เขาเป็นคนพิการ ความพิการเป็นอัตลักษณ์ใหม่ ที่ทำให้เขารู้สึกว่าตัวเขาเป็นคนในกลุ่มเดียวกับคนพิการอื่น ๆ ซึ่งเขาไม่เคยพบหน้าค่าตามาก่อน ความเป็นผู้หญิง , ความเป็นกรรมกรโรงงานทอผ้า , ความเป็นนักวิชาการ , ความเป็นผู้นำในลุ่มน้ำเดียวกัน , ความเป็นชาวเขา , ความเป็นประมงชายฝั่ง ฯลฯ ล้วนกลายเป็นอัตลักษณ์ใหม่ของคนหรือเป็นสำนึกใหม่ของตัวตนของผู้คน”

อย่างไรก็ตามจากกรณีนี้ นำไปสู่การเคลื่อนไหวเป็นกลุ่มหรืออาจถูกเรียกว่า เป็นสำนึกของชุมชน ฉะนั้นจึงคิดว่ามีผลประโยชน์ของ “ตัวตน” ที่เหนือกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว อันจะต้องปกป้องรักษาหรือเพิ่มพูน ซึ่งก่อให้เกิดจุดยืนทางการเมือง , ทางเศรษฐกิจ หรือทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นของ “ตัวตน” หรืออัตลักษณ์ที่เป็นสำนึกของคนในกลุ่ม เท่ากับอัตลักษณ์นั้นถูกปรุงแต่งร่วมกัน จนมีความชัดเจนละเอียดอ่อนพอจะเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะได้เสมอ (นิธิ , เรื่องเดียวกัน)

จากประเด็นนี้ นำไปสู่การตั้งคำถามว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้เปิดโอกาสให้คนมีส่วนร่วมโดยหลักการเท่านั้นหรือ เพราะในทางปฏิบัติเองยังพบว่า ประชาชนยังมีข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมและการใช้สิทธิทางกฎหมาย โดยเฉพาะสิ่งที่สะท้อนให้เห็นเด่นชัดของประชาชนในชุมชนคือ “ข้อมูล” ซึ่งพบว่า “ข้อมูล” เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้าใจตรงกัน เห็นภาพตรงกัน และควรเป็นข้อมูลชุมชนที่ชุมชนควรเป็นผู้สร้างฐานข้อมูลเอง วิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้วยบริบทของชุมชนเอง ดังนั้นระบบการทำฐานข้อมูลควรจะให้เห็นโครงสร้างของบริบทในชุมชน และเป็นข้อมูลที่ต่อเนื่องสามารถเห็นรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจน จึงจะเป็นตัวที่ทำให้คนชุมชนเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นตนเอง และการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันด้วย ด้วยเหตุนี้ “ระบบฐานข้อมูล” จึงควรเป็นเรื่องของชาวชุมชน ซึ่งก็คือชาวชุมชนต้องมีการเรียนรู้

ขณะเดียวกันสิ่งบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชุมชนและฐานข้อมูลที่สำคัญของแต่ชุมชนคือ “มรดกวัฒนธรรม” ซึ่งถือว่าเป็นผลผลิตที่สำคัญของมนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ และถูกอธิบายว่าเป็น

ส่วนหนึ่งของทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมที่สำคัญ เนื่องจากเป็นของเดิมที่มีอยู่แล้ว แต่ได้ถูกทำลายลง ทำให้ฐานทางวัฒนธรรม และฐานทางคุณค่าหรือจิตวิญญาณเกิดความอ่อนแอลงไป

มรดกวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นมาโดยกระบวนการ/วงล้อทางวัฒนธรรมที่สังคม / ชุมชนได้พยายามสร้างหรือให้คำจำกัดความใหม่ ภายใต้เอกลักษณ์ของคนแต่ละกลุ่ม / แต่ละชุมชนผ่านการนำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ ที่ทางรัฐและชุมชนได้กำหนดขึ้น ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ที่ต้องการบริโภคข้อมูลหรือผู้ที่โหยหาอดีต ดังจะเห็นได้จากประเพณีพิธีกรรมในปัจจุบันมีลักษณะเป็นเพียงเครื่องมือให้คนมาพบปะกันอย่างสนุกสนานเป็นสำคัญ นั่นก็คือความเชื่อและความศรัทธาที่มีผลต่อความมั่นคงทางจิตใจได้หมดความหมายลง เหลือแต่ความสำคัญทางสังคมที่ให้คนได้มาสังสรรค์กันเท่านั้น แต่เมื่อมีความมุ่งหมายเพื่อการท่องเที่ยวเข้ามาผสมการค้า การพาณิชย์ก็เกิดขึ้นตามมาเป็นเงาตามตัว (ศรีศักร : 28)

อีกทั้งพบว่าหลักฐานทางโบราณคดีมักจะถูกมองอย่างละเลยผู้คนที่อยู่ในบริเวณรอบ ๆ เพราะส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญกับรูปแบบและอายุของโบราณสถานวัตถุที่มักเปิดเรื่องการตีความมาจากหน่วยราชการที่มาจากศูนย์กลาง ดังนั้นมรดกวัฒนธรรมที่ปรากฏจึงเน้นในเรื่องศิลปะและชนบประเพณีที่เป็นภาพนิ่ง และไม่เห็นความหมายและการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ไม่มีบริบททางสังคมที่จะนำไปเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์กับมิติทางเศรษฐกิจ การเมืองที่สามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการให้ความรู้แก่คนในสังคมและการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจให้เป็นผลดีได้ จึงปรากฏว่าในการดำเนินงานในสถานที่หรือบริเวณที่ ๆ เรียกว่า อุทยานประวัติศาสตร์ก็ดี การบูรณะโบราณสถาน เช่น พุทธวัดวาอารามหรือปราสาทมหาราชวงศ์ดินัน มุ่งที่

(1) ทำการขุดแต่งซากอาคารหรือสถานที่ให้ลอยตัวขึ้นมา ทำการบูรณะโดยการก่ออิฐถือปูนเข้าไปใหม่ หรือยิ่งกว่านั้น สร้างต่อเติมให้สมบูรณ์ตามแบบที่ผู้รับผิดชอบคิดเห็นว่าถูกต้อง ผลเสียของการกระทำก็คือ การทำลายหลักฐานที่มีอยู่แต่เดิมซึ่งการต่อเติมขึ้นมานั้นนอกจากจะผิดแล้วยังเป็นการหยุดยั้งความนึกคิดหรือสร้างจินตนาการเกี่ยวกับรูปแบบของสถานที่แต่เดิมของผู้ที่มาชมหรือมาศึกษา ซึ่งควรมีโอกาสนึกคิด ความนึกคิดและการสร้างจินตนาการดังกล่าวนี้ก็คือการที่จะเข้าใจความหมาย (meaning) ที่เป็นนามธรรมของสถานที่นั้น ๆ นั่นเอง

(2) ถ้าไม่ปรับปรุงและเปลี่ยนสภาพแวดล้อมของตัวอาคารหรือโบราณสถานให้เหมือนกับอดีตตามความนึกเห็นหรือตามความเข้าใจของผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบก็มักปล่อยให้สภาพแวดล้อมเหล่านั้นถูกบดบังด้วยอาคารหรือสถานที่อันสร้างใหม่ตามแบบสังคมยุคอุตสาหกรรม ซึ่งความพยายามที่จะฟื้นฟูสภาพแวดล้อมในอดีตของโบราณสถานแห่งนั้นให้กลับเป็นจริงขึ้นมาก็ดีหรือการปล่อยให้สิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ ในสังคมยุคอุตสาหกรรมขึ้นมาปิดบังโบราณสถานนั้น ๆ ก็ดี นับ

เป็นการทำลายสภาพแวดล้อมทางมรดกวัฒนธรรมของโบราณสถานแห่งนั้นโดยตรง การสร้างสภาพแวดล้อมให้กลับไปสู่อุบัติตามอายุของโบราณสถานนั้นเป็นเรื่องการใช้ค่านิยมและความนึกคิดส่วนตัวมาตัดสินมากกว่าจะนำภาพของอดีตที่เป็นจริงมาให้เห็นได้

ความสำคัญในการอนุรักษ์หรือพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม จึงอยู่ที่ต้องรักษาบรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของสังคมเกษตรกรรมที่สืบเนื่องกันมาของท้องถิ่นให้คงอยู่ เพราะบรรยากาศและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมเช่นนี้จะนำสู่การเห็นภาพและการเข้าใจความหมายในลักษณะที่เป็นนามธรรมของมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้นได้ เพราะฉะนั้นถ้ามองกันตามความเป็นจริงแล้ว การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถาน กับการรักษาสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของโบราณสถานแห่งนั้น ก็คือความพยายามที่จะไม่ไปแตะต้องอะไรจนเกินไป ถ้าหากว่าโบราณสถานนั้น ๆ ก็คงสภาพดีอยู่ควรปล่อยให้คงอยู่ในสภาพเดิมเท่าที่จะทำได้ ไม่ควรต่อเติมด้วยสิ่งใหม่ อีกทั้งรักษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของบริเวณรอบ ๆ โบราณสถานนั้น ให้คงสภาพทางธรรมชาติที่มีมาแต่เดิม อย่างดีก็ควรทำเพียงการแผ้วถางต้นไม้ใหญ่ที่สร้างความรกรุงรังจนเกินไปเท่านั้นเอง....(ศรีศักร , อ่างแล้ว : 61 - 64)

เราจึงพบว่ามรดกวัฒนธรรมได้ถูกรื้อฟื้นฟูปรุ้งแต่งประเพณีพิธีกรรมในสังคมไทย ซึ่งมีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ คือ เพื่อให้มีรายได้จากการท่องเที่ยว โดยกรณีนี้การฟื้นฟูจึงเป็นสิ่งผิวเผินไม่ให้ความใส่ใจในความหมายความสำคัญที่เคยมีของประเพณี พิธีกรรมเหล่านั้นเท่าที่ควร แต่กลายเป็นว่าจะทำอะไรก็ได้ให้ดูเป็นที่ตื่นตาตื่นใจแก่บรรดานักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ผลกระทบต่อมรดกวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะการกระทบสถาบันที่ยังมีความหมายความสำคัญต่อความมั่นคงทางจิตใจและทางสังคมของคนส่วนร่วมในสังคม อีกทั้งการปรุ้งแต่งหรือฟื้นฟูประเพณีเพื่อรับการท่องเที่ยวนั้นเป็นสิ่งที่ส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่องความเพลิดเพลินทางโลกมากกว่าจะรักษาคุณภาพของการทำบุญและความเลื่อมใสในพระศาสนาให้ได้สัดส่วนกับการเสริมสร้าง ความสัมพันธ์ทางสังคมและการหย่อนใจของผู้คนในชุมชน (28)

ด้วยเหตุนี้จากปรากฏการณ์ของชุมชนมอญ สามโคกพบว่า ได้เกิดกระบวนการลดความเป็นประเพณีดั้งเดิมลง ทำให้ภาพของมรดกวัฒนธรรม โดยเฉพาะความสำคัญของโบราณสถานและโบราณวัตถุถูกลดคุณค่าลงอย่างเห็นได้ชัด นั่นคือการละเลิกหรือไม่ให้ความสำคัญกับซากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอยู่ รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีลดน้อยลงมีเพียงบางประเพณีเท่านั้นที่ยังคงดำรงอยู่ แต่ก็ยังดำรงอยู่แต่เฉพาะคนสูงอายุและคนวัยกลางคนเท่านั้น จากปรากฏการณ์นี้ เมื่อมีการชูดันซากโบราณสถาน รัฐเองพยายามรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ จึงทำให้เกิดกระบวนการฟื้นฟูและพยายามที่จะประยุกต์มรดกวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ในสังคมปัจจุบัน

ความเป็นมอญสามโคก

ในปัจจุบันความเป็นมอญสามโคกดูเหมือนจะเลือนลางหายไปกับกระแสของการพัฒนา การบอกเล่าเรื่องราวหรือตัวตนของความเป็นมอญนั้น มักจะกระจุกตัวที่กลุ่มผู้ใหญ่ อีกทั้งเรื่องเล่าที่เล่าต่อ ๆ กันมาก็มาจากหนังสือบทเรียนหรือตำราเล่มเดียวกันทั้งสิ้น

แม้ว่าจะมีคนกล่าวถึงความเป็นมอญนั้น พิจารณาที่ ภาษา การแต่งกาย การกินอยู่ ที่อยู่อาศัย ความเชื่อ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้น้อยลง ยังคงมีให้เห็นบางอย่างเท่านั้น แต่ก็ได้กระทำกันอย่างเคร่งครัด คนมอญรุ่นใหม่มีความเป็นคนไทยมากกว่าคนรุ่นเก่า ทั้งนี้เนื่องจาก การศึกษาในระบบโรงเรียน การอบรมของครอบครัว การได้รับข่าวสารสื่อต่าง ๆ การติดต่อกับสังคมไทยกว้างมากขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นการแสวงหาความเป็นไทยมากขึ้น โดยเฉพาะการสร้างโอกาสในการศึกษาสูงและการใช้ชีวิตอย่างทันสมัย

ขอบเขตของความเป็นชาติพันธุ์เลือนลางหายไป ยังคงเล่าสืบต่อกันเพียงตำนานว่า บรรพบุรุษของตนเป็นมอญ มีสัญลักษณ์ที่ตอกย้ำคือ แหล่งโบราณสถาน และประเพณีความเชื่อบางประการที่ยังคงดำรงอยู่ และเข้าใจความหมายของการกระทำหรือไม่ ซึ่งแน่นอนคนรุ่นใหม่ ไม่เข้าใจความหมายหรือความเป็นตัวตนของตนเอง "มอญ"

ด้วยเหตุนี้ความเป็นมอญของสามโคก จึงถูกผลิตขึ้นใหม่ ถูกนำเสนอใหม่ เพื่อสนองตอบต่อผู้บริโภคหรือผู้ต้องการเสพหรือโหยหาอดีต วัฒนธรรมมอญสามโคกจึงถูกสร้างขึ้นในมิติของรัฐ ที่อยากจะเป็น

ความอยากจะเป็น และความต้องการเสพเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเหมาะเจาะกับผู้คนในยุคสมัยนี้ที่ต้องการรำลึก หรือแทบจะเรียกว่าได้ว่า ต้องการระลึกชาติได้ ทำให้วัฒนธรรมมอญถูกสร้างและเกิดการตั้งคำถามขึ้นมาว่า คนในท้องถิ่นอยากสร้างให้เกิดขึ้น หรือ ใครกันแน่ ? ที่ต้องการสร้างให้เกิดขึ้น

การฟื้นฟูวัฒนธรรมมอญจึงกลายเป็นมิติของรัฐมากกว่าของคนในท้องถิ่นอย่างจริงจัง ดังจะเห็นได้จาก ความพยายามฟื้นฟูแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ ที่สำคัญ กลับไม่ได้รับความร่วมมือในการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควรของคนท้องถิ่น อีกทั้งคนในท้องถิ่นเองมองว่าไม่สำคัญและไม่รับผิดชอบต่อการค้าขายของพวกเขา นัก ทำให้ต้องหันกลับมาพิจารณาและวางกฎเกณฑ์ใหม่ว่า ทำอย่างไรให้เกิดความตระหนักและรู้จักคุณค่าในสิ่งที่ตนมีอยู่

กระบวนการฟื้นฟูและประยุกต์มรดกวัฒนธรรม

เนื่องจากในปัจจุบันชุมชนมอญ ตำบล สามโคก อำเภอ สามโคก จังหวัดปทุมธานี พบว่า ถูกหลงลืมและกำลังจะหายไปจากชุมชน แม้ว่าจะยังมีมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ยังคงหลงเหลือร่องรอยให้พบเห็น แต่การอธิบายภาพมรดกวัฒนธรรมอย่างธรรมชาตินั้นได้หายไป เมื่อมีผู้คนเข้าไปเยี่ยมเยือนก็พบว่า มักจะมีการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ที่ถูกขัดเกลามาแล้วเป็นอย่างดี จากหนังสือ หรือหน่วยงานของรัฐที่เป็นผู้สร้างหรือผลิตวัฒนธรรม แต่มีไซ้การเล่าจากประวัติหรือประสบการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะกระแสของการเปลี่ยนแปลงและความทันสมัยเข้ามาอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการขาดหายไปจากการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นนี้ ดังจะเห็นได้จากความเข้าใจเรื่องเตาสามโคก ที่มาของการตั้งถิ่นฐานของคนมอญในอดีต เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการฟื้นฟูและการประยุกต์มรดกวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น ในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการสอนดนตรีไทย การสอนปั้นโอ่ง เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการนี้ล้วนแต่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอกทั้งสิ้น เริ่มจากกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เป็นต้น ขณะเดียวกันหน่วยงานของรัฐในระดับท้องถิ่น จังหวัด อำเภอและตำบลได้ให้ความสำคัญมากขึ้นและมีส่วนร่วมในการจัดการบริหารและฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ดังจะให้เห็นจากการประมวลภาพของปัญหาที่โยงกับการศึกษาในท้องถิ่นและมรดกวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหายไป ดังนี้

-ขาดศูนย์การเรียนการสอนนอกระบบ เพื่อเปิดโอกาสให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง ทำให้เป็นการปิดโอกาสของประชาชนทางด้านการศึกษา ทำให้ประชาชนที่ต้องการศึกษาหาความรู้ต้องเดินทางไปศึกษาในท้องถิ่นที่ห่างไกล

-วัฒนธรรมท้องถิ่นกำลังจะถูกลืม คนรุ่นใหม่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาหรือพบเห็นวัฒนธรรมท้องถิ่นกำลังจะถูกทอดทิ้ง ไม่ได้รับการสืบสานวัตถุโบราณสถานไม่ได้รับการดูแลซ่อมแซมฟื้นฟู และจัดเก็บในที่เหมาะสม

-ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดีอย่างต่อเนื่องในด้านการท่องเที่ยว และขาดบุคลากรในพื้นที่ในด้านของมัคคุเทศก์

จากสภาพปัญหาที่หน่วยงานรัฐในท้องถิ่นเริ่มตระหนัก จนในที่สุดกลายเป็นวิสัยทัศน์และแนวทางการพัฒนา รวมทั้งแผนการพัฒนาที่สัมพันธ์กับมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อมุ่งสู่ความเข้มแข็งและความคงอยู่ของชุมชน ดัง แนวทางการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล ต่อไปนี้

วิสัยทัศน์การพัฒนาอำเภอ

มุ่งพัฒนาอำเภอสามโคกให้ยั่งยืน เพื่อเป็นเมืองที่สงบสุขน่าอยู่อาศัย นำท่องเที่ยว มีระบบผังเมืองที่ดี เป็นศูนย์กลางการศึกษาพาณิชยกรรม อุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย

การเกษตรกรรมที่ปลอดภัยจากสารพิษ บริการโครงสร้างพื้นฐานที่ได้มาตรฐานและเพียงพอ มีแรงงานที่มีศักยภาพสูง ชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการพัฒนา การส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การบริหารการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษากฎมีปัญญาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

วิสัยทัศน์การพัฒนาตำบล

มุ่งพัฒนาท้องถิ่นตามแนวทางแผนพัฒนาที่เกิดขึ้นตามจุดมุ่งหมายให้มีประสิทธิภาพและอยู่ในกรอบตามทิศทางที่กำหนด และยกระดับรายได้ของประชาชน และนำชุมชนให้เข้มแข็ง มีการดำเนินเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมให้ประชาชนให้มีความอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนส่งเสริมให้มีความรู้ให้การปกครองและรู้ในระบอบประชาธิปไตย และสำนึกในความเป็นคนไทย

จากวิสัยทัศน์และสภาพปัญหาของท้องถิ่น ทำให้นำไปสู่แผนงานที่โยงความสัมพันธ์กับท้องถิ่นและมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นสามโคก ดังนี้

1. แผนงานพัฒนาเศรษฐกิจ

-ส่งเสริมผลผลิตของท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาและปรับขบวนการผลิตให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น และผลักดันให้มีการผลิตสินค้านั้นเป็นไปตามมาตรฐานสากล

-ส่งเสริมพัฒนาความรู้ด้านตลาด และช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม

-จัดอบรมการฝึกอาชีพอิสระ เพื่อเพิ่มเสริมรายได้ประชาชนในภาคเกษตรที่มีเวลาว่างตามฤดูกาล หรือผู้ว่างงาน ฯลฯ

2. แผนงานพัฒนาสังคม

-ปลูกฝังค่านิยม เห็นคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

-รณรงค์ให้ประชาชนมีการรวมกลุ่ม และสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเพื่อการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ และส่งเสริมการจัดประชาคมหมู่บ้าน / ตำบล

3. แผนงานพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

-รณรงค์เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชน ได้ตระหนักถึงผลกระทบการถูกทำลาย การใช้ทรัพยากรแบบขาดการวางแผนที่ดี เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้ความร่วมมือในการป้องกันติดตามเฝ้าระวัง แก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และคุณภาพชีวิตของประชาชน

-สร้างโอกาสให้ชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่กระบวนการวางแผน การตัดสินใจกำหนดแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมและเกื้อกูลกับสภาพพื้นที่สถานการณ์ของชุมชน รวมทั้งมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

-ส่งเสริมองค์กรชุมชนและภาคเอกชน ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจของชุมชนตลอดทั้งเผยแพร่ประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น

4. แผนงานพัฒนาการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

-ส่งเสริมบทบาทของวัด บ้าน โรงเรียน องค์กรพัฒนาเอกชนและสื่อมวลชนให้เป็นกลไกประสานงานพัฒนาทั้งทางปัญญาศีลธรรมและวัฒนธรรมอย่างเข้มแข็ง

-ปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเกิดความรักและห่วงแหนสาธารณสมบัติและร่วมกันดูแลรักษา

5. แผนพัฒนาการจัดการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและการกีฬา

-สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียน สถาบันสงฆ์และองค์กรชุมชน มีศูนย์วัฒนธรรมระดับท้องถิ่น

-ส่งเสริม อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น
แผนงานพัฒนาการจัดการภาวะแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว

-ส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางด้านโบราณสถานและศิลปวัฒนธรรม โดยการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

-ส่งเสริมให้ชุมชนได้มีโอกาสในการบริหารจัดการธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยว และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

-ให้ความรู้คนในพื้นที่รณรงค์อนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม พร้อมทั้งมีความรู้ในเรื่องแหล่งวัฒนธรรมท้องถิ่น

-ปรับปรุงและอนุรักษ์โบราณสถานที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น

-จัดอบรมมัคคุเทศก์ระดับชุมชน

ภายใต้กระบวนการฟื้นฟู พบว่า เป็นการอนุรักษ์และพัฒนารูปแบบและความหมายให้เกิดการยอมรับขึ้นในท้องถิ่น ทั้งนี้ในฐานะท้องถิ่นที่ต้องมีส่วนร่วมและมีบทบาทที่สำคัญก็คือ "สภาวัฒนธรรมตำบลสามโคก"

สภาวัฒนธรรมตำบลสามโคก ในฐานะท้องถิ่น ถูกจัดตั้งโดยศึกษาธิการอำเภอ ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2540 มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1.เพื่ออนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่วัฒนธรรมของตำบล

2.เพื่อเป็นศูนย์กลางขององค์กร เครือข่าย เครือญาติทางวัฒนธรรมในตำบล

3. เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และร่วมมือกับองค์กรชุมชนในท้องถิ่นทุกระดับทั้ง ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมให้สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นของตน

4. เพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสพัฒนาการศึกษา แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็น และประสบการณ์ในการดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรมทุกแขนงอย่างกว้างขวาง

“สภาวัฒนธรรมตำบลสามโคก” ในฐานะตัวแทนของชุมชน ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อสังคมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรม โดยการส่งเสริมการสอนดนตรีไทยให้แก่เยาวชนในท้องถิ่น การจัดซื้อเครื่องดนตรีไทยมอญ

โดยร่วมกับ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร และมูลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์ จัดสัมมนาเรื่อง “สามโคกกับความรู้เรื่องพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” ซึ่งได้รับความสนใจเป็นอย่างดีจากบุคคลภายนอก แต่สำหรับบุคคลภายในหรือชาวสามโคกเอง ยังให้ความสนใจและความสำคัญในเรื่องนี้ยังน้อย

นอกจากนี้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลสามโคก ได้ร่วมกับโรงเรียนวัดสะแก นำหลักสูตร “การปั้นและแกะสลักโอ่ง” เป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งหลักสูตรนี้เป็นการส่งเสริมวิชาชีพให้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษา (ป.5-6) โดยมองว่าเป็นหลักสูตรระยะสั้น เพื่อให้นักเรียนและกลุ่มสนใจนำความรู้ไปประกอบอาชีพ โดยสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจสังคม เป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความถนัดและความสนใจ และสามารถนำไปประกอบอาชีพอิสระได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นในกระบวนการฟื้นฟูยังคงประสบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานอย่างมาก โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวชุมชนยังมีอยู่อย่างจำกัด อีกทั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบอ้างถึงการขาดงบประมาณสนับสนุน และขาดความต่อเนื่องในการดำเนินการและส่งเสริมอย่างเต็มที่

อย่างไรก็ตามในการฟื้นฟูและประยุกต์มรดกวัฒนธรรมชุมชนนี้มีแนวทางที่น่าสนใจ คือ การเข้าสู่กลุ่มเด็กและเยาวชนให้มีความสนใจมากขึ้น และพยายามปรับหลักสูตรและแนวทางการจัดการให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

แนวทางและการจัดการแหล่งเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมโดยองค์กรชุมชนที่มีส่วนร่วม

การหันกลับมาทบทวนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติใหม่ โดยเริ่มคิดว่า "การพัฒนาคน" สำคัญกว่าสิ่งอื่นใดทั้งหมด จึงได้มีการเริ่มให้ความสำคัญ "การพัฒนาคน" ขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 8 แต่ก็พบว่ารัฐยังไม่เปลี่ยนวิธีคิดจากเดิมที่เอาเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ รายได้ต่าง ๆ มาเป็นหลัก และประชาชนเองก็ยังไม่ตื่นรู้กับบทบาทของตนเอง ด้วยเหตุนี้การจักระบวนการเรียนรู้ให้ประชาชนจึงเป็นเรื่องสำคัญ จะทำอย่างไรให้กระบวนการเรียนรู้ได้ไปสู่การพัฒนาคน พัฒนาสังคมให้เข้มแข็งขึ้น

การเตรียมการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 จึงเน้นพลังจากท้องถิ่นเป็นหลักให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการนำเสนอข้อมูล ปัญหา และศักยภาพของพื้นที่อย่างเต็มที่ รวมทั้งร่วมกันฝันถึงอนาคตของแผ่นดินร่วมกัน แต่แผน ฯ 9 ก็ยังเป็นแผนใหญ่ และรวมของประเทศ สำหรับประชาชนเองก็ยังไม่มองว่า การมีแผนชุมชน เป็นสิ่งที่ยังไม่สามารถทำได้จริงในพื้นที่ทันที

แต่อย่างไรก็ตามแนวทางและการจัดการแหล่งเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมในชุมชนมอญสามโคกได้พยายามปรับแผนของท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายและตอบสนองสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ซึ่งปรากฏกระบวนการฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้คือ

1.)การให้ความรู้ โดยการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หายไปและกำลังจะหายไป นำมาปรับเป็นหลักสูตรหรือบทเรียนท้องถิ่น โดยแรกเริ่มกับกลุ่มผู้ว่างงานและแม่บ้าน แต่ไม่ได้รับความร่วมมือหรือความสนใจเท่าที่ควร จึงได้มีการขยายผลมาที่กลุ่มเด็กและเยาวชน และในที่สุดกลายเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่นที่ถูกบรรจุไว้ในระบบการเรียนการสอนภายในโรงเรียน ดังเช่น

หลักสูตรการฝึกหัดดนตรีไทย (ปีพ.ศ.๒๕๓๕ - ปีพ.ศ.๒๕๓๖)

หลักสูตรนี้ดำเนินงานโดยสภาวัฒนธรรมตำบลสามโคก ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนเพื่อสังคม SIF การดำเนินการสอนดนตรีไทย-มอญนี้ โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้อาวุโสในชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอด และใช้ศาลาวัดสิงห์เป็นสถานที่ฝึกสอน ผู้ที่เรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กนักเรียนที่ใช้เวลาว่างหลังจากเลิกเรียนและวันหยุด (เสาร์-อาทิตย์)

หลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น "การปั้นและแกะสลักโอ่ง"

หลักสูตรนี้จัดและดำเนินงานโดย โรงเรียนวัดสะแก สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสามโคก และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดปทุมธานี

หลักการของหลักสูตร

1.เป็นหลักสูตรระยะสั้นเพื่อให้นักเรียนและกลุ่มสนใจนำความรู้ไปประกอบวิชาชีพ โดยสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจสังคม

2. เป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความถนัดและความสนใจ
3. สามารถนำไปประกอบอาชีพอิสระได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โครงสร้างหลักสูตร

หน่วยที่ 1	การเตรียมดิน
หน่วยที่ 2	การปั้นกระถางต้นไม้
หน่วยที่ 3	การปั้นโถ่ง
หน่วยที่ 4	การปั้นแจกัน

2.) การจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้สถานที่และบริเวณโบราณสถานในชุมชน ได้แก่ เตาโอ่งอ่าง ศาลาดิน บริเวณวัดสิงห์ วัดตำหนัก วัดสะแก เป็นต้น โดยเฉพาะบริเวณเตาโอ่งอ่าง และวัดสิงห์ถูกจัดว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของตำบลสามโคก มีการจัดเปิดงานออกไปทางการ เพื่อส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และได้เริ่มมีการประชาสัมพันธ์และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ได้แก่

การจัดสัมมนาเรื่อง "สามโคกกับความรู้เรื่องพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์" ณ ศาลาดิน วัดสิงห์ ต.สามโคก อ.สามโคก จ.ปทุมธานี วันเสาร์ที่ 11 มีนาคม 2543

จัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มูลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์ และชาวสามโคก
วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันทั้งจากภายในชาวสามโคกเองและผู้ที่เกี่ยวข้องจากภายนอก เกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานและประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของชาวสามโคก
2. เพื่อการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในอำเภอสามโคกต่อไป โดยชาวสามโคกเป็นผู้ที่สามารถดำเนินการเองได้

การจัดทำแผนการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเอเชียนเกมส์ ครั้งที่ 13 ธันวาคม 2541

สนับสนุนโดย ศูนย์ศิลปศึกษาโรงเรียนธัญบุรี และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลาง เขต 6 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทดสอบหาเส้นทางที่เหมาะสมในการท่องเที่ยวภายในจังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเอเชียนเกมส์ ครั้งที่ 13 และเฟสปิกเกมส์ มกราคม 2542
3. เพื่อเป็นแผนหลักในการกระจายรายได้แก่ประชาชนในท้องถิ่น

เส้นทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นส่วนหนึ่งของโครงการนี้ คือบริเวณวัดสิงห์ วัดสะแก ชมโบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งกำเนิดเมืองปทุมธานี

การจัดทำแผนพับ ตุ่มสามโคก เต่าโองอ่าง แหล่งโบราณสถาน ตำบลสามโคก
อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

จัดทำโดยองค์การบริหารส่วนตำบลสามโคก อ. สามโคก จ.ปทุมธานี และพัฒนาชุมชน
อำเภอสามโคก

3.) การจัดงานประเพณีหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ ซึ่งการจัดงานประเพณีพิธีกรรมที่สำคัญนั้น เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประเพณีสืบทอดต่อกันมา และเป็นกิจกรรมที่ชาวชุมชนปฏิบัติเป็นประจำ เช่น การส่งข้าวเซในวันสงกรานต์ การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ งานกวนข้าวทิพย์ในงานบุญสำคัญ ๆ การตักบาตรพระร้อยในวันออกพรรษา การตักบาตรน้ำผึ้งในช่วงเช้าพรรษา เป็นต้น งานประเพณีนี้ถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญและสืบทอดต่อกันมาในชุมชน โดยไม่ได้มีการจัดอย่างเป็นทางการ

ผลของกระบวนการฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น

ในการดำรงรักษาและฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรม ภายใต้ความหมายของ "โบราณวัตถุสถาน" และ "ศิลปกรรม" ที่ปรากฏอย่างมากมาย อันสะท้อนให้เห็นการพิทักษ์รักษาสิ่งที่เป็นศิลปวัตถุหรือโบราณวัตถุสถานตามศาสนสถานนั้น ความเข้าใจความหมายของวัฒนธรรมในลักษณะนี้เอง ที่ก่อให้เกิดการละทิ้งและมองข้ามความสำคัญของศิลปะและวัฒนธรรมพื้นบ้านตามท้องถิ่นต่าง ๆ มีหน้าซ้ำมีการดูถูกและเหยียดหยามวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นบ้านอีกด้วย ผลจากการทำความเข้าใจในความหมายของมรดกวัฒนธรรมที่มีลักษณะหยุดนิ่ง ขาดการเคลื่อนไหวและเป็นเหตุให้มรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นไม่ได้รับความสนใจและเอาใจใส่เท่าที่ควร ทั้งคนรุ่นใหม่ก็มองเห็นว่า การบำรุงรักษามรดกวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่ล้าสมัย คร่ำครึ เป็นต้น

เราจึงพบว่าประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ หลายแห่ง ถูกแซะแซงไว้เพื่อรองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ดังนั้นในปัจจุบันประเพณีวัฒนธรรมได้กลายเป็นสินค้าที่ถูกจัดเตรียมขึ้น เน้นความสวยงาม ความเป็นไทย เทิดทูนชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ โดยพยายามบ่งบอกถึงความ เป็นท้องถิ่นของตนเองจากเอกลักษณ์(ลักษณะ) แปลก ๆ เพื่อให้ชาวบ้านเจ้าของพื้นที่ตัวจริงเป็นเพียงผู้แสดง นักท่องเที่ยวคือ ผู้ชม

ปรากฏการณ์สร้างมรดกวัฒนธรรมเพื่อขายตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับประเทศกลายเป็นสิ่งที่รัฐบาลของเราเร่งจัดการทุ่มงบประมาณจำนวนไม่น้อยเพื่อขายสินค้าที่ไม่ต้องลงทุนความคิดและเวลามากกว่านี้ การจินตนาการถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและสิ่งต่าง ๆ ยังปรากฏอยู่ หมายถึง การผลิตซ้ำ "ชุมชนในจินตนาการ" โดยสร้างนโยบายวัฒนธรรม ดังนี้

1. การเชื่อมต่อกับสถานการณ์ที่เป็นจริงและความเชื่อที่เป็นของคนท้องถิ่นจริง ๆ เท่านั้น

2. การสนับสนุนให้ท้องถิ่นต่าง ๆ เรียนรู้และศึกษาประวัติศาสตร์ของตัวเอง ค้นหาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและประเพณี ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

3. การคิดค้นผลิตภัณฑ์ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในบ้านเกิดและชุมชนของตนเอง

แต่สิ่งที่เกิดตามมา คือ ปัญหาของนโยบายวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น คือ

- เกิดการสนับสนุนศิลปอุตสาหกรรมแบบประเพณี

- งานเทศกาล เป็นการนำเอาของสำคัญและประเพณีในท้องถิ่นมาสนับสนุนอุตสาหกรรมในพื้นที่ เช่น การท่องเที่ยวทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิม

แม้ว่าคุณค่าของศิลปโบราณวัตถุสถานต่าง ๆ ได้แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของกลุ่มที่สืบทอดมาเป็นระยะเวลายาวนาน เป็นเรื่องที่จะต้องเร่งพยายามทำความเข้าใจ และชี้ให้เห็นคุณค่าอย่างต่อเนื่อง และเป็นจริงตามหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ การพัฒนาและดัดแปลงวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับสภาพกาลเวลาและสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม นับว่าเป็นการฟื้นฟูและประยุกต์วัฒนธรรมที่มีจุดมุ่งหมายชัดเจนและถูกต้อง เพราะฉะนั้นหลักฐานและข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น จะเป็นสิ่งที่นำไปใช้เป็นเนื้อหาสาระในการให้ความรู้และความคิดแก่คนในท้องถิ่นและบุคคลภายนอกที่เข้าไปในชุมชนนั้น

อีกทั้งสิ่งที่ต้องปรับปรุงเหนืออื่นใดทั้งสิ้นในขณะนี้ก็คือ การพัฒนาและให้ความรู้ในเนื้อหาสาระทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน ที่แล้วมาเนื้อหาสาระในการอธิบายนำเที่ยวโบราณสถานและสถานที่ทางประวัติศาสตร์นั้น มักเน้นในเรื่องรูปแบบทางศิลปและอายุเพื่อให้เห็นความเก่าแก่และความสวยงามเป็นสำคัญไม่เคยให้ความหมายทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และสังคมเลยแม้แต่น้อย อีกทั้งอะไรต่ออะไรก็มองที่ศูนย์กลางเป็นใหญ่ หาได้ให้ความสนใจต่อคนและท้องถิ่นไม่

เพราะฉะนั้น การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวัฒนธรรมพื้นบ้านตามแนวทางนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถนำไปให้การศึกษอบรมมัคคุเทศก์ให้มีคุณภาพดีขึ้น อีกทั้งยังอาจสนับสนุนให้คนในท้องถิ่นมีความรู้ความเข้าใจที่จะให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือนได้อีกด้วย

ดังนั้นการสร้างสำนึกร่วมของความเป็นชุมชนและความเป็นท้องถิ่นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก และยังเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจอีกด้วย สิ่งที่จะเป็นกลไกในด้านนี้ก็คือ การท่องเที่ยว แต่ไม่ใช่เป็นการท่องเที่ยวชนิดที่มุ่งจะทำเพื่อหาเงินแต่เพียงอย่างเดียว หากเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างคนหลากหลายกลุ่มเหล่าหลายท้องถิ่น

ปัจจุบันท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมอย่างรวดเร็วจนลืมอดีตนั้น มนุษย์หลายชาติหลายภาษาเริ่มเกิดความสำนึกถึงและโหยหาอดีต ทำให้เกิดความปรารถนาอยากจะเรียนรู้อดีตของตนเองและคนอื่น ๆ อย่างมากมาย ประกอบกับสภาพปัจจุบันมีถนนหนทางและ

การคมนาคมสะดวกสบาย ทำให้คนจากถิ่นหนึ่งสามารถเดินทางไปยังอีกถิ่นหนึ่งได้ง่าย โดยอาจเดินทางไปเป็นกลุ่มเป็นคณะทัวร์ หรือไปตามลำพังโดยรถส่วนตัวกับเพื่อนฝูงและครอบครัวได้

ดังนั้นการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างสำนึกร่วมที่พอมีผลให้ประจักษ์ในขณะนี้ก็คือ การสนับสนุนให้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยให้ชุมชนท้องถิ่นดูแลกันเอง โดยมีเรื่องราวและสิ่งซึ่งจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ ล้วนมาจากการมีชีวิตร่วมกันในทางประวัติศาสตร์สังคมที่ทำให้คนในท้องถิ่นทั้งรุ่นใหม่และรุ่นเก่าเกิดความภาคภูมิใจ และแลเห็นตัวเองว่ามีความเป็นมาที่ไม่น้อยหน้าใคร ตลอดจนมีความพร้อมที่จะรักษาสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมไว้เพื่อแสดงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของตนเองร่วมกัน

สิ่งเหล่านี้นอกจากสร้างสำนึกร่วมของคนในท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นสถานที่และแหล่งความรู้ทางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนจากภายนอกอาจเรียนรู้อะไรต่ออะไรได้หลายอย่าง ในขณะเดียวกัน ก็เป็นสิ่งที่นำไปสู่การฟื้นฟูทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน ถ้าหากได้มีการชักชวนสนับสนุนให้ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องอาหาร ทำอาหารและขนมประจำท้องถิ่นขายแก่ผู้มาเยือน รวมไปถึงการนำผลิตผลทางการเกษตรและบรรดาหัตถกรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องแกะสลักที่ท้องถิ่นทำขึ้นมาขายได้

โดยเฉพาะผลิตผลทั้งด้านเกษตรกรรมและหัตถกรรมท้องถิ่นนั้น นับเป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยนโดยตรงระหว่างผู้ขายและผู้ซื้อ โดยไม่ผ่านกลุ่มคนกลางก็ว่าได้ ถ้ามองโดยรวมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีบทบาทและความหมายในการฟื้นฟูเอกลักษณ์ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในท้องถิ่นต่าง ๆ มากมาย การตระหนักถึงแก่นแท้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นต้องเป็นของที่ชาวบ้านในท้องถิ่นร่วมกันสร้างขึ้น และเมื่อสร้างเสร็จแล้วก็เป็สมบัติของท้องถิ่นที่มีชาวบ้านเป็นผู้ดูแล ซึ่งโดยปกติพิพิธภัณฑ์จะสร้างขึ้นในบริเวณวัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์และบุคคลที่เป็นผู้รู้ผู้อาวุโสของชุมชนเป็นผู้ดูแลซึ่งอาจขอความร่วมมือจากครูและนักเรียนหรือไม่ก็ชาวบ้านจัดการในเรื่องการทำความสะอาดและดูแลรักษาได้ ไม่จำเป็นที่จะต้องจ้างเจ้าหน้าที่ประจำ และการเปิดให้คนเข้าชมก็ไม่จำเป็นต้องเคร่งครัดจนเกินไปนัก ไม่ต้องเปิดเป็นประจำทุกวัน แต่ควรสร้างเงื่อนไขว่าผู้สนใจจะเข้าชมเป็นหมู่คณะควรแจ้งให้ทางวัดทราบล่วงหน้าเพื่อจะได้จัดการอำนวยความสะดวกได้ โดยเฉพาะเรื่องการจัดหาคนอธิบาย และการจัดการในเรื่องอาหารตลอดจนสิ่งของพื้นบ้านที่จะนำมามอบให้หรือจำหน่ายแก่ผู้มาเยือน

ความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นไม่ได้อยู่ที่การจัดตั้งขึ้นเพื่อหารายได้จากนักท่องเที่ยวที่มาชม หากเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้คนในท้องถิ่นได้แสดงเอกลักษณ์และความสำคัญทางวัฒนธรรมของตนให้คนที่มาเยือนจากภายนอกได้ทราบ ซึ่งสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อคนในท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นผู้อธิบายและนำชมเอง

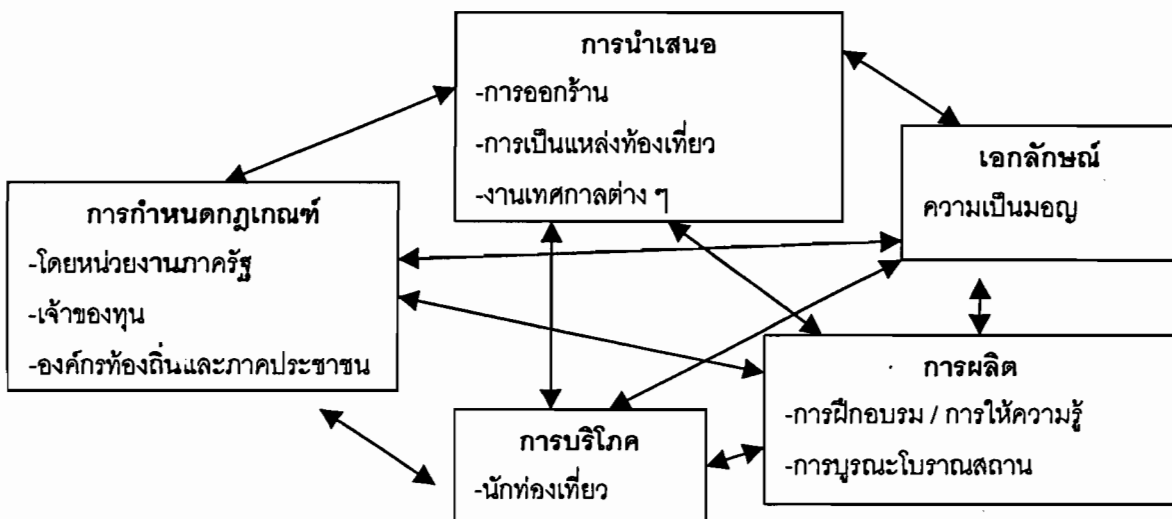
บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง "กระบวนการฟื้นฟูและประยุกต์มรดกทางวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนมอญ ตำบลสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี" นี้ ได้เน้นให้เห็นถึงการพัฒนา รูปแบบและกระบวนการในการเชิดชูมรดกทางวัฒนธรรม โดยให้คุณค่าของวัฒนธรรมที่มีนัยแห่งความยั่งยืนและการบรรจุไว้เป็นสาระหรือหลักสูตรของการเรียนรู้ทุกระดับการศึกษา ทั้งนี้ให้ความสำคัญกับ "มรดกวัฒนธรรม" ในเชิงคุณค่าที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในท้องถิ่นและระดับชาติที่จะต้องมีการฟื้นฟูและนำเสนอให้เกิดการเรียนรู้ และนำไปสู่เกิดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมอันประกอบด้วยประชาชนที่อยู่รวมกันในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง มีสิทธิในการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ในกรณีศึกษาการฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมชุมชนมอญสามโคก โดยใช้กรอบการศึกษาวงจรของวัฒนธรรม ดังนี้ การผลิต การบริโภค การกำหนดกฎเกณฑ์ การนำเสนอและความเป็นเอกลักษณ์ (อัตลักษณ์) ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการฟื้นฟูและประยุกต์ให้มรดกวัฒนธรรมเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันเป็นกระบวนการที่สร้างและผลิตมรดกวัฒนธรรมภายใต้ความหมายและระบบความหมายใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ การให้ความรู้ (สาระหรือหลักสูตร) การจัดงานประเพณีหรือกิจกรรม และการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น ดังจะพิจารณาได้จาก "วงล้อวัฒนธรรม" ต่อไปนี้

ซึ่งถ้าเราเปรียบเทียบยุคสมัยแล้ว เราจะพบว่าในอดีตโอกาสที่ผู้คนจะมีส่วนร่วมในท้องถิ่นของตนเองเป็นไปอย่างง่ายดาย ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์และการรวมตัวกันบนพื้นที่ที่มีขอบเขตอาณาบริเวณที่ชัดเจน ส่วนในปัจจุบันหรือยุคโลกาภิวัตน์ อาจกล่าวได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการใช้พื้นที่หรือที่ตั้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียกได้ว่าแทบไม่ใส่ใจให้ความสำคัญของการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญในยุคนี้ ทั้งนี้เนื่องจากวิถีคิดของคนเราแยกไม่ออกว่า ตนเองมีเอกลักษณ์ของชุมชนที่เด่นชัดที่สุดคืออะไร อีกทั้งผลของอิทธิพลการแลกเปลี่ยนข่าวสารโดยใช้เทคโนโลยีและคนเป็นสื่อของการแลกเปลี่ยน ทำให้คนที่เกิดความสับสนว่าจะรักษาหรือยึดถืออะไรเป็นเอกลักษณ์ของตน ทำให้แต่ละชุมชนท้องถิ่นได้รับวัฒนธรรมหรือวิถีคิดของคนอื่น จึงนำไปสู่ความสับสนไม่แน่ใจว่ารับหรือยึดถือของใครเป็นของตนเองดี ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ ผู้ที่มีความรู้ทางด้านเทคโนโลยีจะเป็นผู้ที่กำหนดวิถีคิดและเลือกรับวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชน อีกทั้งคนในชุมชนเองเกิดความสับสนไม่แน่ใจว่าจะสืบทอดสิ่งที่รับจากคนอื่นมาผสมผสานของตนเองอย่างไรให้เหมาะสม เพราะคนในชุมชนไม่มีอำนาจพอที่จะสร้างคุณค่าด้วยวิธีการของตนเอง

ซึ่งจากประเด็นนี้ นำไปสู่การตั้งคำถามว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้เปิดโอกาสให้คนมีส่วนร่วมโดยหลักการเท่านั้นหรือ เพราะในทางปฏิบัติเองยังพบว่า ประชาชนยังมีข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมและการใช้สิทธิทางกฎหมาย โดยเฉพาะสิ่งที่สะท้อนให้เห็นเด่นชัดของประชาชนในชุมชนคือ "ข้อมูล" ซึ่งพบว่า "ข้อมูล" เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้าใจตรงกัน เห็นภาพตรงกัน และควรเป็นข้อมูลชุมชนที่ชุมชนควรเป็นผู้สร้างฐานข้อมูลเอง วิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้วยบริบทของชุมชนเอง ดังนั้นระบบการทำฐานข้อมูลควรจะทำให้เห็นโครงสร้างของบริบทในชุมชน และเป็นข้อมูลที่ต่อเนื่องสามารถเห็นรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจน จึงจะเป็นตัวที่ทำให้คนชุมชนเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นตนเอง และการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันด้วยเหตุนี้ "ระบบฐานข้อมูล" จึงควรเป็นเรื่องของชาวชุมชน ซึ่งก็คือชาวชุมชนต้องมีการเรียนรู้

ปัญหาที่เกิดขึ้นของการเริ่มกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนที่สำคัญพบว่า ภาคประชาชนไม่มีภาพฐานข้อมูลในบริบทที่ตนเองจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมและทำความเข้าใจในพื้นที่ของตนเองในมิติเดียวกัน และไม่รู้ว่าจะตนเองจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างไร รวมทั้งเรื่องอะไรบ้างที่ตนจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง แม้ว่าจะมีกลุ่มคนที่มากกระตุ้นให้คนท้องถิ่นมีบทบาท คนในท้องถิ่นก็ไม่ว่าจะเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างไร แค่นั้น (ระดับของการมีส่วนร่วม) จึงเป็นปัญหาพื้นฐานที่จะทำให้คนท้องถิ่นนั้นมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในระดับกระบวนการและในระดับการตัดสินใจ ทำให้ถูกมองจากคนภายนอกท้องถิ่นว่า คนในท้องถิ่นนั้น ๆ ขาดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตามที่ดีปัญหาที่ชุมชนปรากฏในปัจจุบันก็คือ จะมองเฉพาะปัญหาของตนเอง ขาดการมองภาพชุมชนท้องถิ่นโดยรวม จึงนำไปสู่การขาดการมองภาพของชุมชนท้องถิ่นโดยภาพรวมที่เชื่อมโยงกับโครงสร้าง เพราะปัญหาของการมีส่วนร่วมมักจะเกิดขึ้นจากการมองเฉพาะปัญหาของตนเองเท่านั้น

ดังนั้นการเข้ามามีส่วนร่วมก็จะเป็นเฉพาะปัญหาตนเองเท่านั้น แต่ถ้าปัญหาที่เกิดขึ้นไม่เกี่ยวกับตนเองก็จะไม่เข้าไปมีส่วนร่วม

ด้วยเหตุนี้ปัญหาที่เกิดขึ้น จึงสืบเนื่องจากคนไม่ได้มองที่โครงสร้าง และไม่เข้าใจความเป็นระบบเดียวกันของสังคม แม้ว่าจะมีคนภายนอกมาให้ภาพของการมีส่วนร่วมก็จะเน้นเฉพาะปัญหาของตนเอง ไม่มีภาพของชุมชนท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับโครงสร้าง ฉะนั้นการมีส่วนร่วมก็เป็นเรื่องของตนเอง ที่มองเฉพาะตนเองเสียหรือได้ผลประโยชน์เท่านั้นเอง อย่างไรก็ตามพฤติกรรมแบบนี้มีอย่างต่อเนื่อง จึงเกิดการสร้างระบบการมีส่วนร่วมที่ขาดการคิดไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล และขาดการประสานประสานระหว่างผลประโยชน์ระหว่างปัจเจกบุคคลและผลประโยชน์สาธารณะ ฉะนั้นการจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและวิถีคิดของคนท้องถิ่นให้เข้าใจและสามารถเชื่อมโยงระบบทั้งหมดได้ จำเป็นต้องมืองค์ประกอบในแง่ของเครื่องมือช่วยสนับสนุนระบบคิด และเวลาที่จะต้องใช้ในกระบวนการเรียนรู้ เพื่อสร้างทุนทางปัญญา¹ และทุนทางสังคม²

อย่างไรก็ตามสภาพของชุมชนที่พบ คือ ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในการสร้างเครื่องมือและระบบข้อมูล จากการประเมินคุณค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การกำหนดคุณค่าและกฎเกณฑ์ของทรัพยากรของตน ซึ่งถือว่าในชุมชนท้องถิ่นแต่ละชุมชนมีทุนของตนเอง นั่นคือ ทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นทุนที่มีจากการสร้างระบบเครือข่ายในสังคมนั้น ๆ และทุนทางปัญญา (Human Intellectual Capital) หมายถึงปัจเจกบุคคลที่มีศักยภาพที่ผสมผสานความรู้ต่าง ๆ ที่หลากหลายไว้ได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งทุนทั้งสองนี้สามารถที่จะสร้างได้โดยอาศัยเวลา เครื่องมือช่วยระบบคิดและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งการหารูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนกันเอง ในการประเมินคุณค่าวัฒนธรรม ทรัพยากรท้องถิ่นระหว่างคนในชุมชนและนักวิชาการภายนอกในการพัฒนาทุนทางปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างผู้นำชุมชนท้องถิ่น ในแต่ละเครือข่ายในการสร้างฐานข้อมูลที่ถูกต้องของชุมชนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม และส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

ซึ่งผู้ศึกษาเองเป็นผู้ที่ช่วยสะท้อนการให้คุณค่าของอัตลักษณ์ทรัพยากร หรือทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น โดยการร่วมสร้างเครื่องมือขับเคลื่อน ซึ่งประกอบด้วย "ข้อมูล" และ "ผู้สร้างคือชุมชน" ให้รู้จักใช้ข้อมูล โดยข้อมูลที่มีอิทธิพลหรือผลกระทบต่อการวางแผนการติดตามและประเมินผล ในรูปแบบของจินตแผนที่ (Metal Mapping) , แผนที่ (Mapping) แสดงข้อมูลเชิงพื้นที่

¹ ทุนทางปัญญา หมายถึง วิธีการและศักยภาพของคนที่เชื่อมโยงความรู้ที่มีการแลกเปลี่ยนกันหรือเชื่อมความรู้จากแหล่งอื่นผสมผสานกับความรู้ตนเองให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

² ทุนทางสังคม หมายถึง ระบบเครือข่ายของชุมชนที่จะร่วมกันรับผิดชอบและสร้างคุณค่าของเอกลักษณ์ท้องถิ่น

ที่ และเวลา การให้ความสำคัญกับเครื่องมือนี้ เพื่อที่จะทำให้เกิดจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อน การมีส่วนร่วมแบบยั่งยืนทั้งแนวดิ่งและแนวตั้ง รวมทั้งการเกิดกระบวนการเรียนรู้การใช้สิทธิในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการประชาสัมพันธ์เรื่องเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ตั้งและทรัพยากร และที่สำคัญคือ การเกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการเชื่อมโยงเชิงโครงสร้าง ซึ่งถือว่าเป็นงานเชิงปฏิบัติการของชุมชนหรือพื้นที่ ที่จะ เป็นประโยชน์ต่อชุมชนในตัวกระบวนการเอง ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น "กระบวนการเรียนรู้ร่วม" เพื่อนำสู่การเกิด "พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น" ที่แท้จริง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษามรดกวัฒนธรรมที่ผ่านมาจะพบว่า มักเป็นเรื่องของบุคคลภายนอกเข้าไปศึกษาให้กับคนในท้องถิ่น โดยการสัมภาษณ์ การเข้าไปสังเกต และคำบอกเล่าของคนภายในท้องถิ่นที่ นำมาวิเคราะห์หรือตีความและเขียนเป็นเรื่องราวขึ้นมา เมื่อเป็นเช่นนี้การเข้าไปอยู่ในท้องถิ่นด้วย มิติเวลาที่นักวิชาการหรือนักวิจัยไม่อาจควบคุมได้ ดังนั้นก็ควรให้เกียรติคนในชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ เข้าร่วมและนำทางอย่างเสมอภาค นั่นคือ การสร้างนักวิจัยท้องถิ่น โดยการมีกระบวนการ เรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะจะทำให้เกิดการพัฒนาคคนในท้องถิ่นให้รู้จักตนเอง มีความรู้และมั่นใจ ในตัวเอง อีกทั้งเป็นแกนนำของท้องถิ่นในการประเมินคุณค่าของตนเองและการกระทำของหน่วยงานทั้งภายในภายนอกที่เข้ามาใช้มรดกทางวัฒนธรรมของตนในทิศทางที่ไม่ชอบมาพากล

นักวิจัยท้องถิ่น จะเป็นผู้เข้าใจและดำเนินการพัฒนารูปแบบและกระบวนการในการขีด ขุมมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญสามารถค้นหาและ กำหนดทิศทาง แนวทางและการจัดการแหล่งเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างถูกต้อง

นอกจากนี้แหล่งการเรียนรู้ที่ควรให้ความสำคัญ และถือได้ว่าเป็น "สถาบันการศึกษานอก ระบบ" คือ พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะและแหล่งรวบรวมองค์ความรู้และ มรดกวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ ๆ นำเสนอภาพรวมของวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ให้สมบูรณ์ขึ้น อีกทั้งได้เห็นสิ่งที่เป็นจริงใกล้ตัวมากที่สุด ภายใต้ระบบการศึกษา ที่ทำให้คนได้เห็นและได้คิด รวมทั้งเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การมีสติปัญญาและการมีความรู้ที่ นำไปสู่การสร้างสรรณานาประการ โดยเฉพาะ "การศึกษานอกระบบ" ที่อาจสร้างดุลยภาพกับ การศึกษาในระบบ

ภาคผนวก

อำเภอสสามโคก

เตาโถ่ง

แหล่งโบราณสถาน

ตำบลสามโคก

อำเภอสสามโคก

จังหวัดปทุมธานี

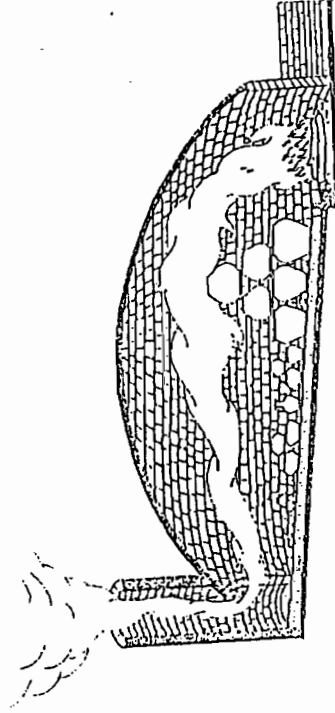
องค์การบริหารส่วนตำบลสามโคก

จ.สามโคก จ.ปทุมธานี โทร.(02)978-0315

พัฒนาชุมชนอำเภอสสามโคก (02) 5931969

"ถึงสามโคกโคกกวดถึงบึงเกล้า
พระพุทธรเจ้าหลวงบำรุงซึ่งกรุงศรี
ประธานนามสามโคกเป็นเมืองศรี
ชื่อปทุมธานีเพราะมีบัว"

เมืองสามโคก ได้รับพระราชทานชื่อ เป็น
"เมืองปทุมธานี" ในสมัย ร.2 ต่อมาก็มีการแบ่ง
การปกครองใหม่ เมืองสามโคกจึงมีฐานะเป็น
อำเภอหนึ่งของจังหวัดปทุมธานีในปัจจุบัน
เมืองสามโคกเป็นชุมชนเก่าแก่ที่รู้จักกันโดย
ทั่วไปว่า มีประวัติความเป็นมายาวนาน เรื่อง
เล่าตำนานหมู่บ้านมักเริ่มตั้งแต่ ครั้งชาวมอญ
เก่า หลบหนีพม่า เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ในแผ่นดิน
สมเด็จพระนารายณ์ แห่งกรุงศรีอยุธยา

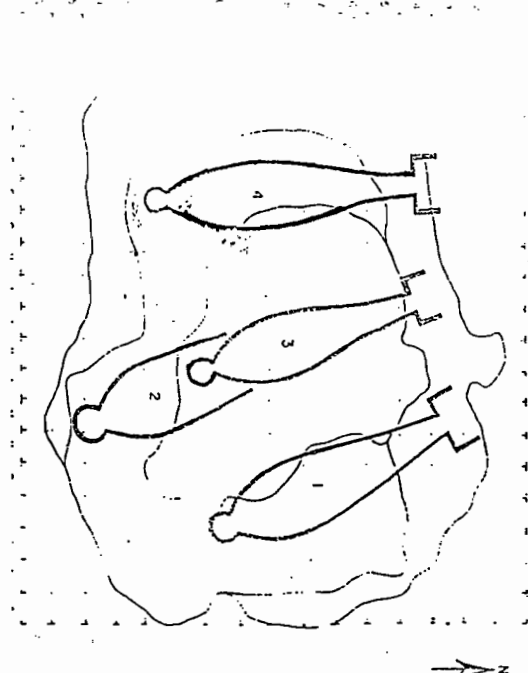
เตาโถ่ง

เตาโถ่ง

เตาโถ่ง หรือที่บางคนรู้จักกันในชื่อ
เตาสสามโคก เป็นเตาเผา ถ้วยชาม หม้อ ไห
เตาตุ่มสามโคก จากการผลิตทางโบราณคดี
บริเวณแหล่งเตาโถ่งอย่าง มีจำนวน 3 โคก คือ
โคกที่ 1 พบว่ามีเตาเผาอิฐแบบชนิดระบายน้ำก่อน
ผ่านแนวถนนปรากฏร่องรอยอยู่เป็นผิวดินประมาณ
3 - 4 เตา

โคกที่ 2 ถูกโคจรอดทำถนน สายบางนา-บางเตย

โคกที่ 3 มีบ้านเรือนหักพังอาศัยโดยรอบ ยกเว้นด้านทิศ
ตะวันออกมีถนนตัดผ่าน

โคกที่ 1 (ภาพของด้านบน)

ขอเชิญร่วมสัมมนา

“สามโคกกับความรู้เรื่องพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์”

ณ ศาลาดิน วัตสังข์ ต.สามโคก อ.สามโคก จ.ปทุมธานี

สามโคกเป็นบริเวณที่มีแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์มากมายหลายยุคสมัยอันเป็นหลักฐานสำคัญต่อร่องรอยทางวัฒนธรรมของอดีต รวมทั้งสามโคกยังเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของชาวมอญ ไทย ลาว มุสลิม และจีนซึ่งดำรงอยู่ร่วมกันเป็นชาวสามโคกในปัจจุบัน การสัมมนานี้จึงเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันทั้งจากภายในชาวสามโคกเองและผู้เกี่ยวข้องจากภายนอกเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานและประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของชาวสามโคก เพื่อการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในอำเภอสามโคกต่อไปโดยชาวสามโคกเป็นผู้ที่สามารถดำเนินการเองได้

กำหนดการ

วันเสาร์ที่ 11 มีนาคม 2543

- 08.30 – 10.00 น. ชมโบราณสถานวัดศาลาแดงเหนือ และอาคารเก่าสมัยรัชกาลที่ 5 และวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนมอญศาลาแดงเหนือ นำชมโดยชาวบ้าน
- 10.30 – 12.00 น. ชมโบราณสถานในเขตสามโคก เช่น การขุดค้นเตาสามโคกโบราณ โบราณสถานวัดสังข์ และวัดสะแก เป็นต้น
- 12.00 – 13.00 น. พักรับประทานอาหารเที่ยง
- 13.00 – 14.00 น. อภิปราย เรื่องสังคมวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์มอญ และโบราณวัตถุสถานในเขตสามโคก

โดย อาจารย์พยนต์ สุวรรณทรัพย์ (ศึกษานิเทศก์อำเภอสามโคก) อาจารย์วิวัฒน์ วงศ์คู่ไปไทย (อาจารย์โรงเรียนชุมชนวัดจันทร์ระพี)
และอาจารย์จิรพันธ์ สมประสงค์ (อาจารย์โรงเรียนคณะราษฎรบำรุงปทุมธานี)

14.00 – 14.30 น. ชุมชนท้องถิ่นสามารถดูแลโบราณสถานได้อย่างไร

โดย อาจารย์สมชาติ จังศิริรักษ์ (อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร)

14.30 – 14.45 น. พักรับประทานอาหารว่าง

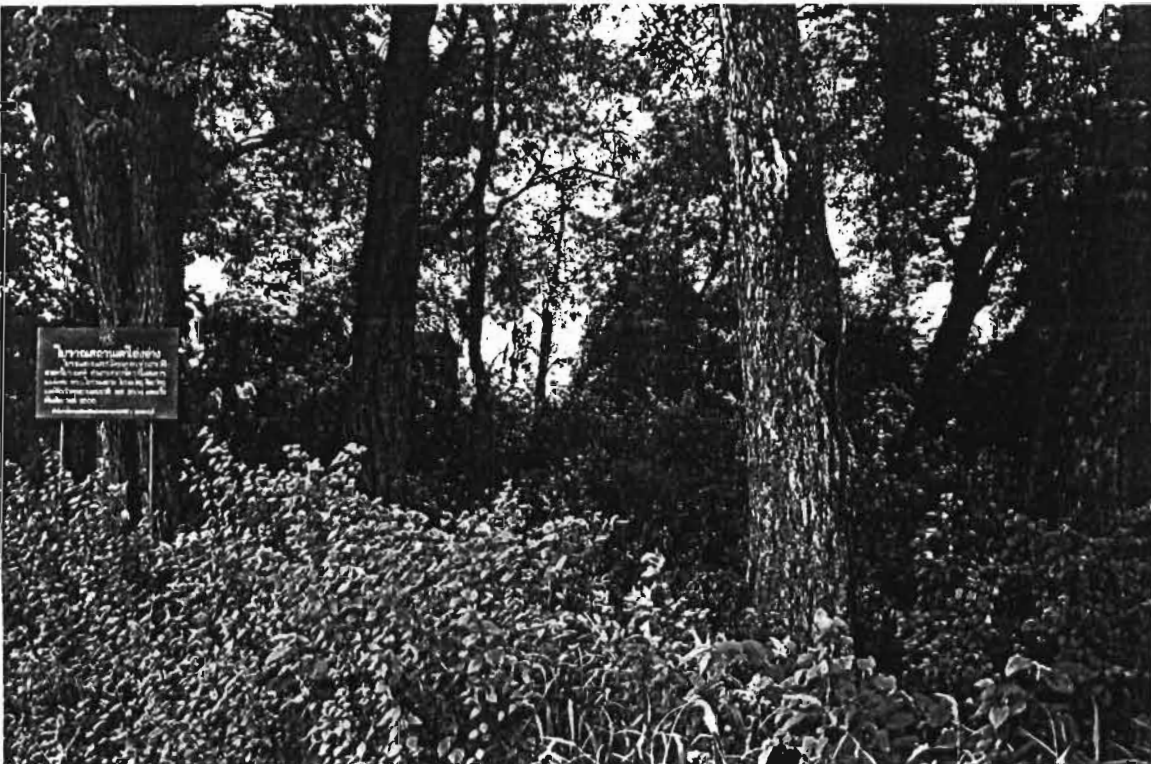
14.45 - 15.30 น. ความรู้เรื่องพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

โดย รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม (ที่ปรึกษามูลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์ และ กรรมการประจำศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร)

15.30 – 16.30 น. การแสดงความคิดเห็นร่วมกันระหว่างชาวตำบลสามโคก นักวิชาการ และตัวแทนจากชุมชนต่างๆ ที่เคยมีประสบการณ์ในการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

จัดโดย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มูลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์ และ ชาวสามโคก

"โบราณสถานเตาโอ่งอ่าง" หรือ "โคก" สภาพก่อนขุดซากเตา ปี พ.ศ.2542

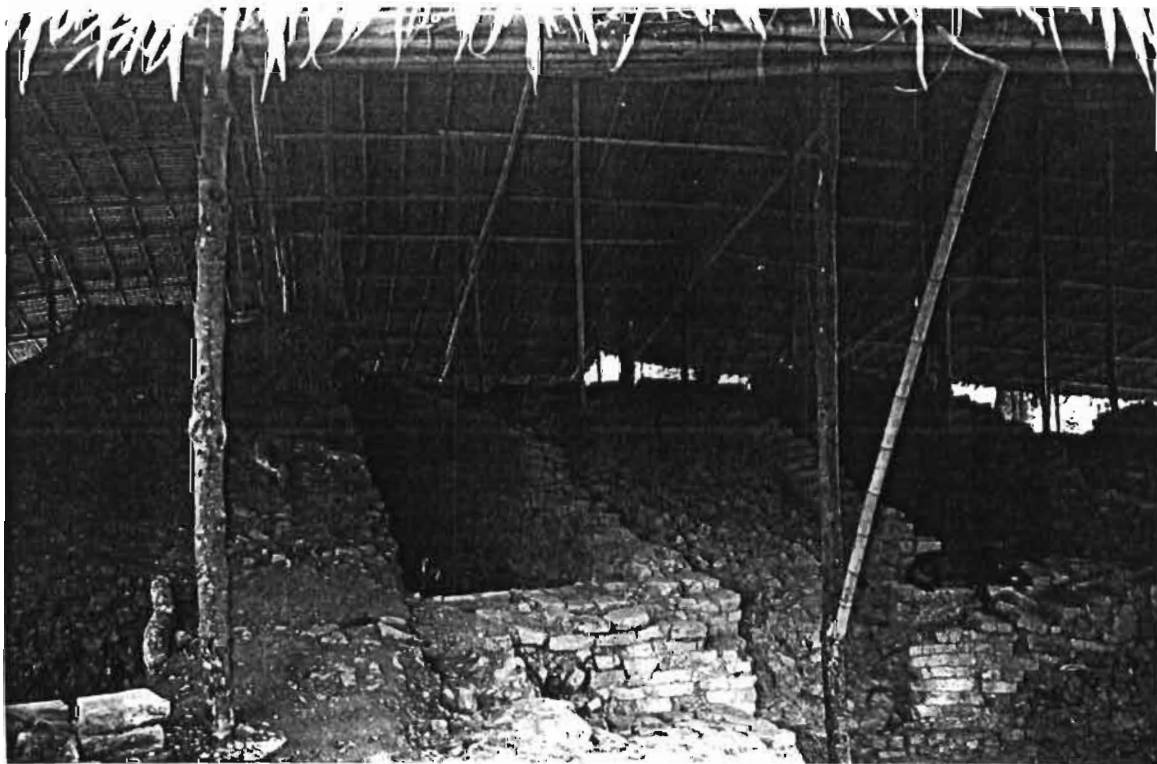

ศาลเจ้าที่ บริเวณโบราณสถานเตาโถ่งอ่าง

ช่วงกำลังขุดซาก โบราณสถานเตาโอ่งอ่าง ปี พ.ศ.2543

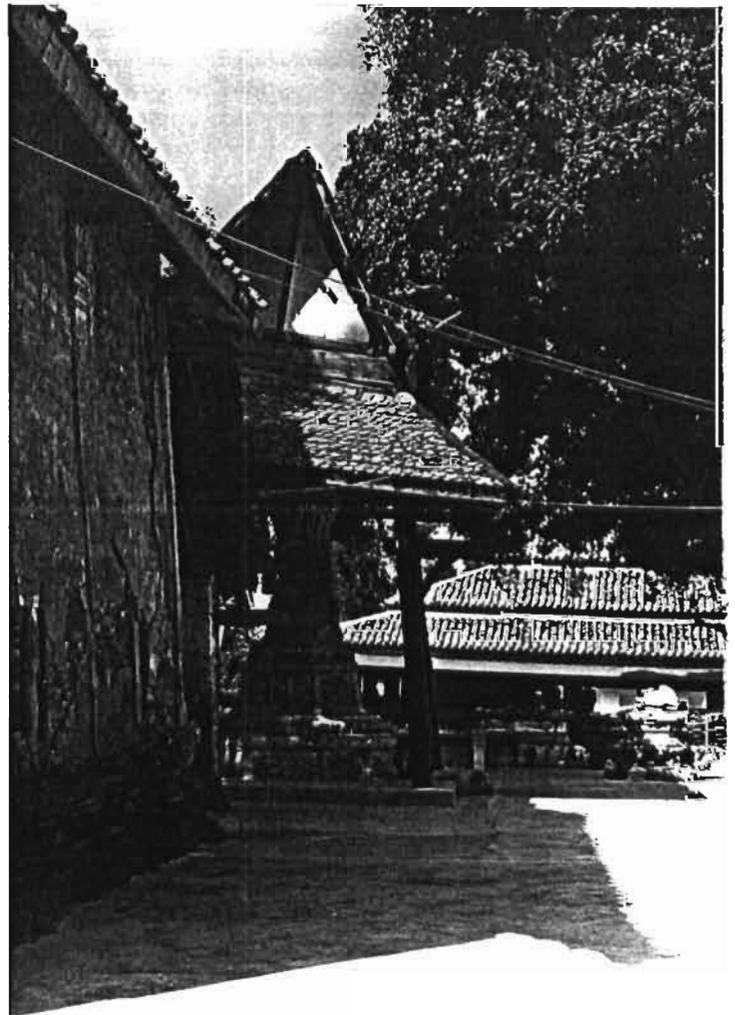
ศาลาวัดสิงห์ และที่ทำการสภาวัฒนธรรมตำบลสามโคก

ศาลาดินและบริเวณลานวัด วัดสิงห์ หมู่ 2 ตำบลสามโคก อำเภอสามโคก
จังหวัดปทุมธานี

โกธูปญากราย เจ้าอาวาสองค์แรกของวัดสิงห์

กิจกรรมกลุ่มแม่บ้าน ตำบลสามโคก

สินค้ากลุ่มแม่บ้าน ตำบลสามโคก

เตรียมอุปกรณ์ในการปั้นเอง

1. ดินเหนียว
2. เครื่องปั้น
3. เหล็กเกี้ยว
4. เหล็กขา
5. ลวดตัดดิน
6. สายไฟ ปลั๊กเสียบ
7. บ่อพักดิน 2 บ่อ
8. แผ่นกระดาษสำหรับนวดดิน
9. ภาชนะใส่น้ำและน้ำ

หลักการของหลักสูตร

1. เป็นหลักสูตรระยะสั้นเพื่อให้นักเรียนและกลุ่มสนใจนำความรู้ไปประกอบวิชาชีพโดยสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจสังคม
2. เป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความถนัดและความสนใจ
3. สามารถนำไปประกอบอาชีพอิสระได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มีปัญญาท้องถิ่น

การปั้นและแกะสลักเอง

โรงเรียนวัดสะแก

สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสามโคก
สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดปทุมธานี

วิธีการปั้นดิน

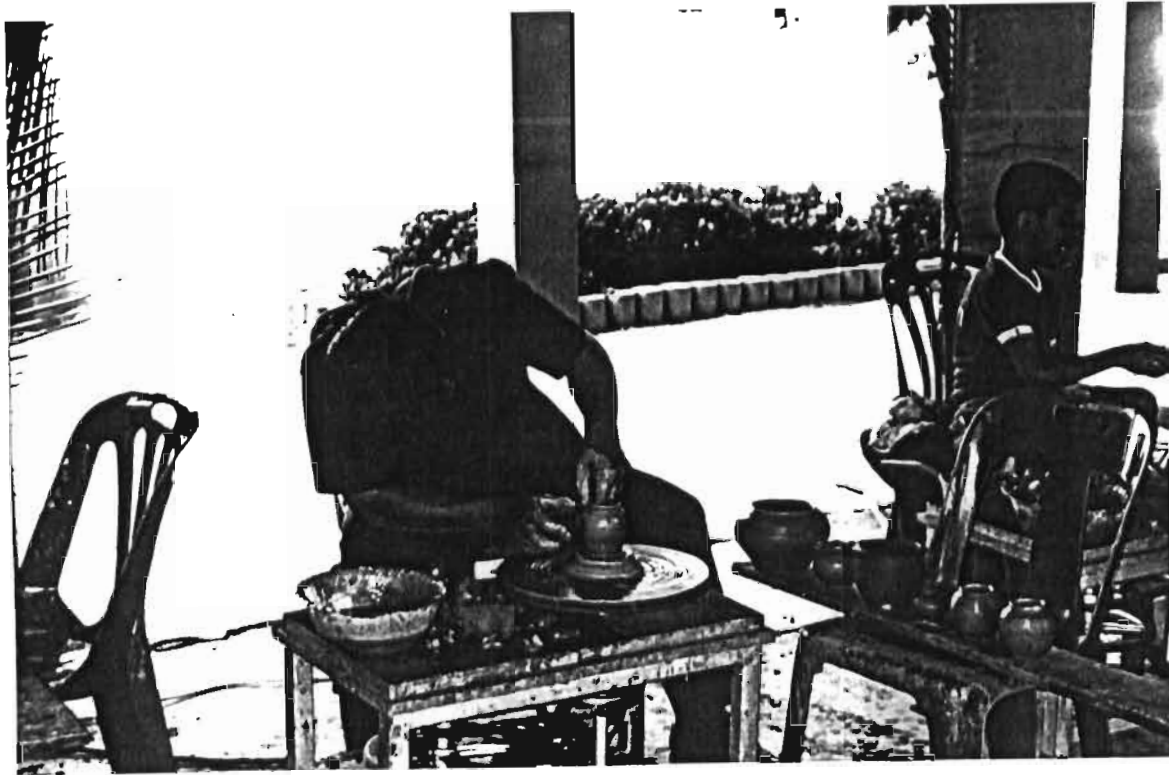
1. ทำนั่ง นั่งให้ชิดแต่เป็นเครื่องปั้น
2. การนวดดิน นวดดินแบบกับหมอยเพื่อให้นิ่ม
3. การกดดิน มือประคองดินให้อยู่ตรงศูนย์กลางของแป้น
4. การกดดิน กดดินเป็นรูปซาลาเปา
5. การเจาะดิน ใช้หัวแม่โป้งเจาะดินตรงกลาง
6. การตัดดิน ใช้ปลายนิ้วชี้และนิ้วกลางมือขวาตัดดินออก
7. การโอบดิน (โพ่งดิน) เพื่อให้ดินยึดตัวโดยใช้สันมือขวาตัดดินข้างในนิ้วมือซ้ายประคองด้านใน
8. การตัดดิน เพื่อให้ดินสูงชันและบางเสมอกัน
9. การเกี่ยะดิน เป็นการให้เกี่ยะดินตั้งแต่ด้านล่างขึ้นด้านบนของปากโอ่ง
10. การรีซ้ขา เป็นเหล็กตัดดินให้เรียบโดยเหล็กตั้งชดกับดินจากล่างขึ้นบน
11. การรีซ้ลวดตัด เป็นการตัดดินจากแป้นขึ้นดิน
12. การตากแดด โดยนำดินที่ขึ้นแล้วไปตากแดดประมาณ 4 ชั่วโมงแล้วนำไปเผา

โครงสร้างหลักสูตร

หน่วยที่ 1	การเตรียมดิน
หน่วยที่ 2	การปั้นกระถางต้นไม้
หน่วยที่ 3	การปั้นโอ่ง
หน่วยที่ 4	การปั้นแจกัน

บุคลากรของโรงเรียนวัดตะแบก

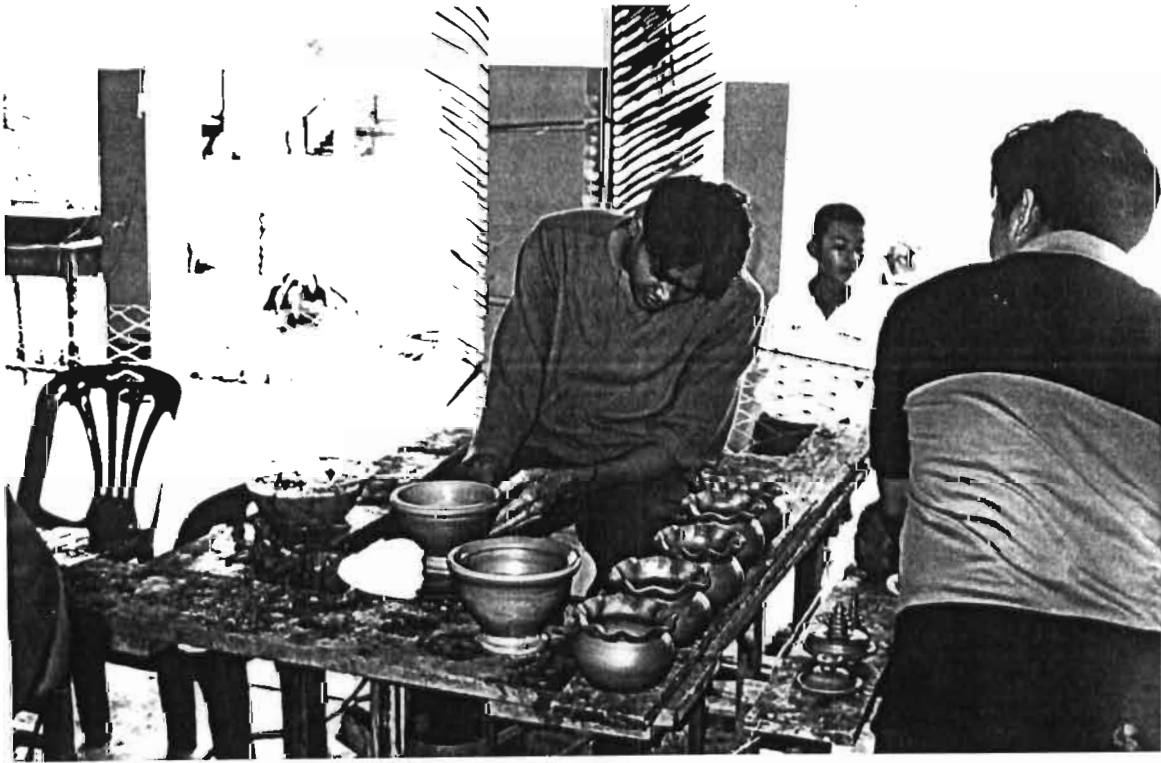
1. นางสาวอุษา ตั้งตน อาจารย์ใหญ่	ระดับ 7
2. นางสาวสุนันท์ โดษะนันท์	อ. 2 ระดับ 7
3. นายสุพงษ์ วุฒิโกลด	อ. 2 ระดับ 7
4. นางรัชณี ไชยหาวงศ์	อ. 2 ระดับ 7
5. นางสาวพดมนีวรรณ เพ็ชรชุมพร	อ.2ระดับ 7
6. นางสุรีพร ศรีโพลา	อ. 2 ระดับ 7
7. นางปราณี ชำนาญกิจ	อ. 2 ระดับ 7
8. นางอำภาพรรณ รักษ์ทอง	อ. 2 ระดับ 6
9. นางเพ็ญศกา กรวยทอง	อ. 2 ระดับ 6
10. นายประยูร โตใหญ่	อ. 2 ระดับ 6
11. นางวราพร เจริญธรรม	อ. 2 ระดับ 6
12. นางลำฉวน พิภูลเจิน	อ. 1 ระดับ 5
.....

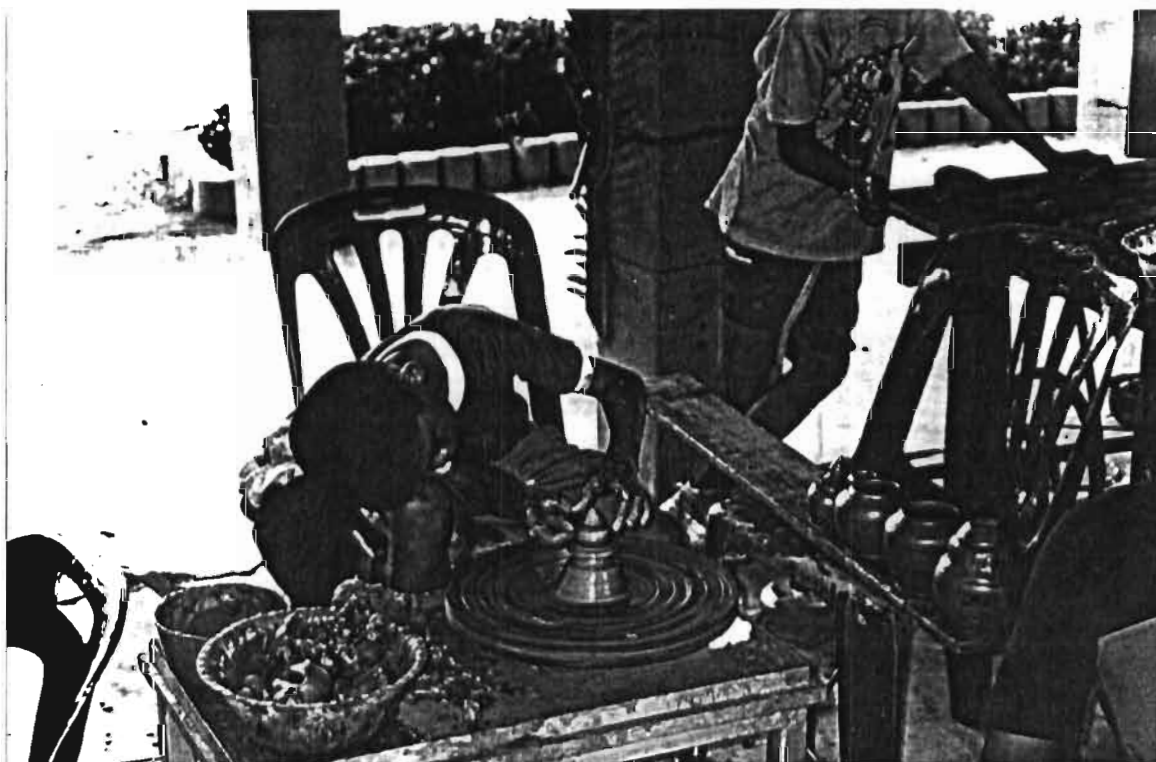

หลักสูตรการปั้นโอ่ง และฝึกอบรมการปั้นโอ่ง โรงเรียนวัดสะแก

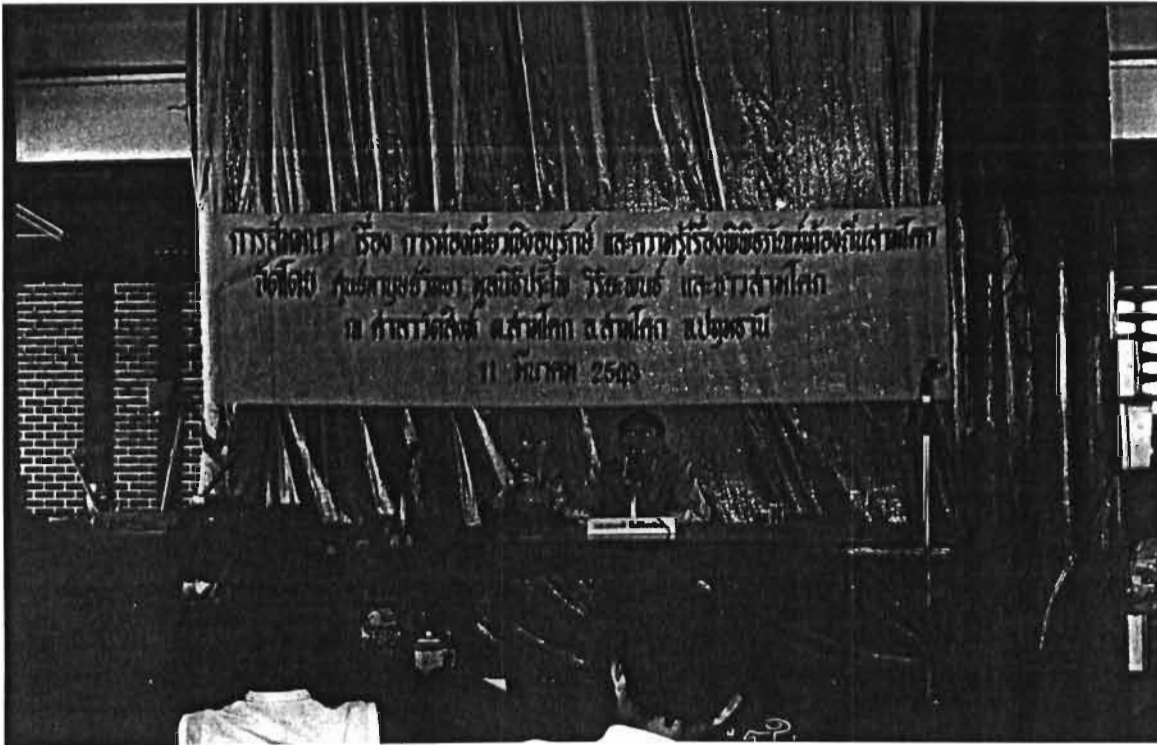

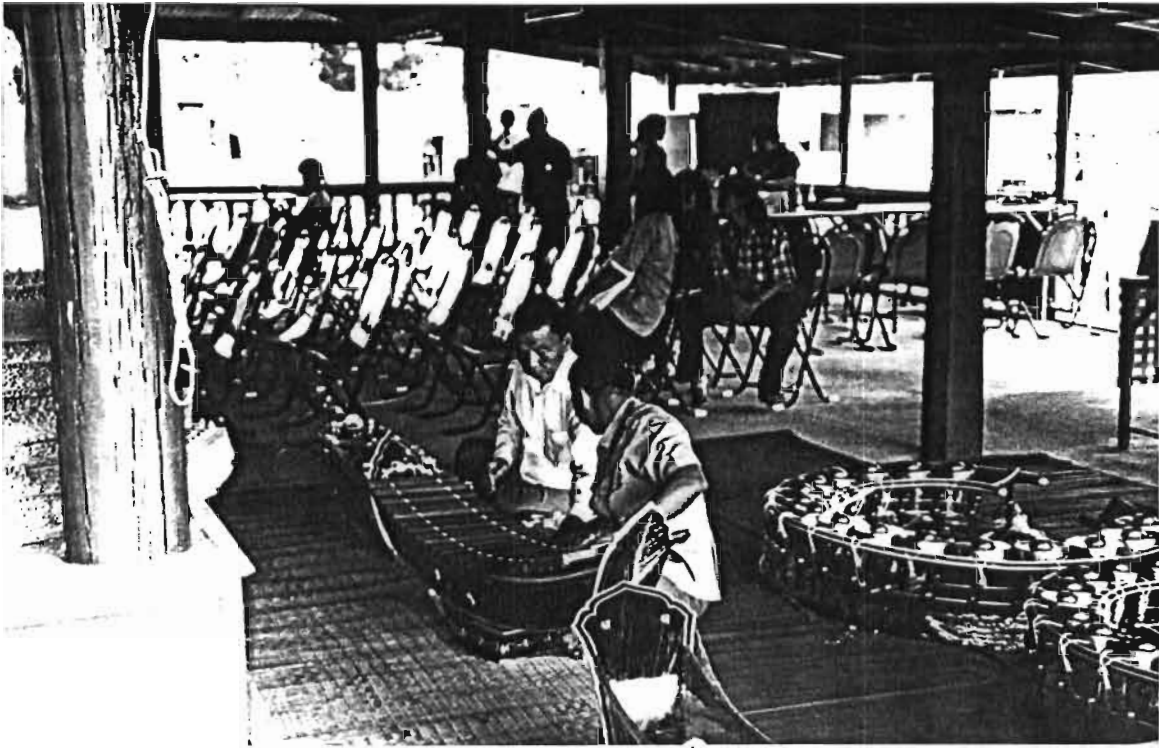

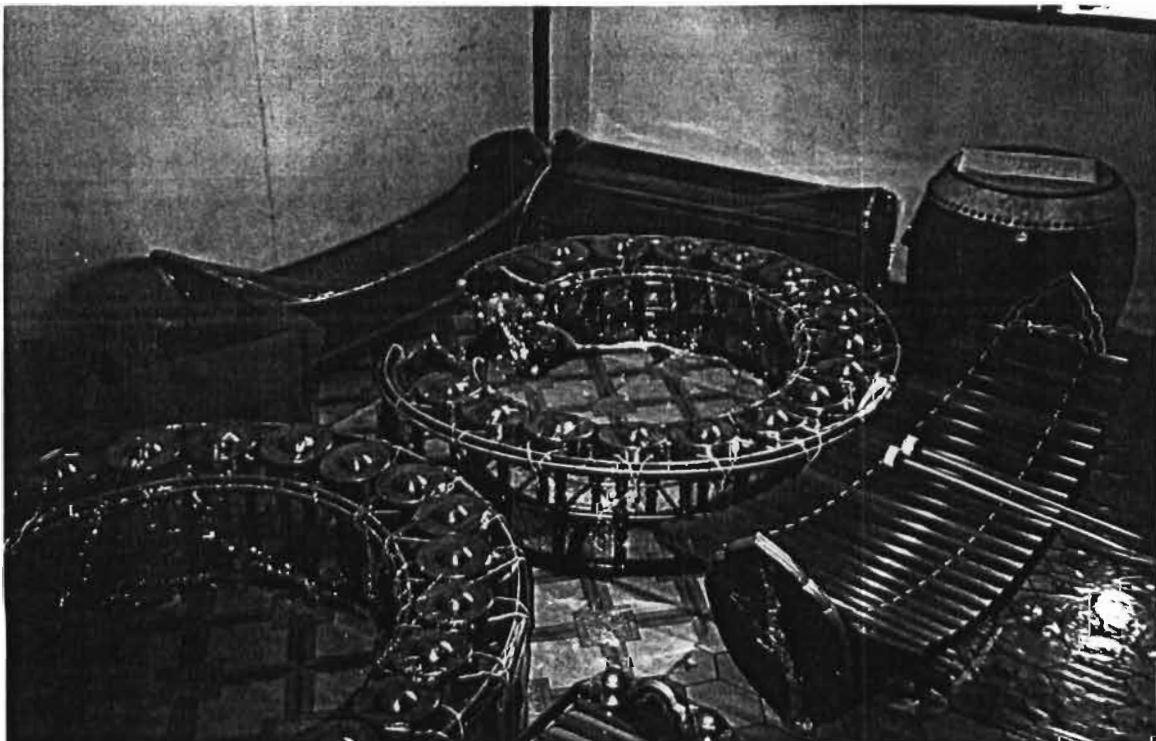

เครื่องดนตรีไทย - มอญ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF)

เทศกาลตักบาตรเทโว วันออกพรรษา

เทศกาลตักบาตรพระร้อย ณ วัดจันทน์กะพ้อ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

รณานิพนธ์

คำร้อง
ทำนอง
ประดิษฐ์ทำา อ. นวฤกษ์ สุวรรณทรัพย์

(สร้อย)
(สร้อย) ดอกโสนบานเช้า
เหยยงโถยอ้มลาว
ต่างจับระบำรำฟ้อน
เดริมส่งตำกรงแบบไ้

โกสุมนำปทุมมาดลระการดา
น้อมประณตบูชาพระชินสีห์
ถวายบังคมกษัตริย์บดินดี

สามพระองค์ทรงศรีแต่ก่อนกาล
องค์บาราศณัณหงษาปราชญ์ประเสริฐ
พระประเทษยกำเนิดเป็นถิ่นฐาน
ให้รำมีญ์ที่พระโพธิสมภาร
มาตงแต่ย้ายแดนถิ่นแผ่นดินมอญ
ร้อยสิบสี่ปีผ่านมานานนัก
ควมจงรักภักดีไม่มีหยาบ
มหรรษาศากสินเป็นนคร

ให้รวมมอญเข้ามาเพิ่มเฉลิมพล
องค์พระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ให้รวบรวมมอญใหม่มาอีกหน
โปรดให้ทำปฏิญาณสาบานคน
ประชาชนนำบัวมาบูชา
จึงโปรดเกล้าเจดิมนามตามโกสุมนัก
ซื่อปทุมธานีศรีสง่า
รุ่งเรืองเสด็จขึ้นครอง
พระเมตตาตั้งสถิตยัตติศรีงใจ

พอกเราชาวเมืองปทุม
มาร่วมชุมนุมชุ่มชื่นหทัย
มาร้องบรรเลงเพลงเพราะ
ฟังแล้วเสนาจะดับทุกภัย

(สร้อย)

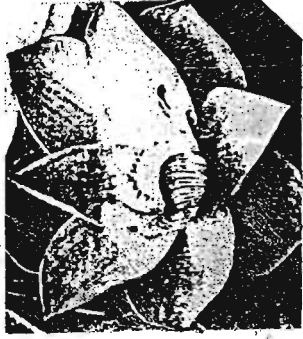
โกมทุยามนุญแ้ม
บัวผันบัวเฟื่อนแกล่อนกลาด
(สร้อย)
เหมื่อนใจอ้อมบริศุทธิ์
ทองจลลิต์ศุภเกษมบรมปรีดี

(สร้อย)

WASSANA

ปีพาทย์ - คณะสง่า ทานทอง
โขน - ครูหล่อม เกจิอโชาติ
จำเริญพระทัญญู - ชมรมนาฏศิลป์พื้นบ้านปทุมธานี
ระบำปทุมบันเทิง - ชมรมนาฏศิลป์พื้นบ้านปทุมธานี
ระบำศรีรัชสี - ชมรมนาฏศิลป์พื้นบ้านปทุมธานี
ตั้งโปงลาง - ชมรมนาฏศิลป์พื้นบ้านปทุมธานี
การจะเดินพื้นบ้านของเด็กไทย
- ชมรมนาฏศิลป์พื้นบ้านปทุมธานี
- กลุ่มสตรีรักภาษาพหามโลก

สภาวัฒนธรรมอำเภอสามโคก

วิถึงาน

วัฒนธรรมมรดกไทย
อาหารและวัฒนธรรมพหาม

เมื่อสงสามโคก

ครั้งที่ ๔

๕ เมษายน ๒๕๕๕

ณ วัดจันทน์กะพ้อ

อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

ภาพยนตร์

๑๐๑๐ น. - ตำนานและภาพยนตร์ต่าง ๆ นำอาหารที่ได้รับมอบหมาย

จัดตั้งทางผู้กำกับภาพ

- ช่างภาพ การันัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้มีเกียรติ พ่อค้า ประชาชน นักเรียน หรือร่วมกับ บริเวณพื้นที่

๑๐๑๑ น. - นายอำเภอสมโภชเดินทางมาถึงบริเวณพื้นที่

- นายอำเภอสมโภชเดินทางมาถึงบริเวณพื้นที่

- เจ้าหน้าที่อาราธนาศีล

- ประธานสงฆ์ให้ศีล

- พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์

- ทวาทย์ตีฆ้องวงใหญ่แต่พระสงฆ์

๑๐๑๒ น. - ประธานในพิธีเดินทางมาถึง

- ประธานในพิธีขึ้นเวทีประดิษฐานพระบรมฉายาลักษณ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

- เปิดกรวยดอกไม้ ถวายความเคารพ

- ผู้ร่วมงานถวายความเคารพพร้อมกันประธานในพิธี

- ประธานสภาวัฒนธรรมเข้ามาสวมเครื่องราชกกุธภัณฑ์

- ประธานในพิธีกล่าวปราศรัยและทำพิธีเปิดงาน (ตีฆ้อง ๓ ครั้ง)

- การแสดงรำเชิดพระขวัญ

- พระสงฆ์มีน้ำตาดำทางเสร็จ ถวายปัจจัยไทยธรรม

- พระสงฆ์อนุโมทนา

- ประธานและผู้ที่มีเกียรติขึ้นอ่านอาทานต่าง ๆ

- การแสดงรำวงมาตรฐาน

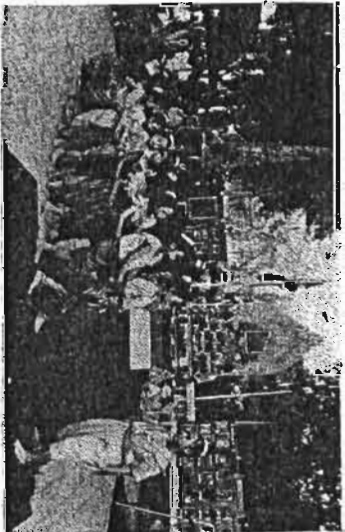
- การแสดง "โขน" การแสดงระบำพื้นเมือง

- การบรรเลงปี่พาทย์มอญ , การละเล่นของไทย

- การแสดงระบำศรีวิชัย , เต้นโปงลาง

- พิธีอาทานรัตนียาศัย

- เสร็จพิธี

ตำบล/หน่วยงานที่จัดอาหารกลางวัน

ตำบลท่าเสา

- แก่งช้างตั้ง
- ช้างตอกน้ำกะทิ

ตำบลบางกระบือ

- แก่งหมู่เทพ
- ชนมน้ำอแก

ตำบลคลองควาย

- แก่งลูกมะดัน
- ชนมงกุฎเขื่อง

ตำบลบางแค

- แก่งระดาด
- ชนบศาล

ตำบลสามโคก

- แก่งเลี้ยงยอดชีก
- ชนมะเขือดำ

ตำบลกระแจะ

- แก่งมะนาว
- ชนมะเขือดอชองน้ำกะทิ

ตำบลบางโพธิ์เหนือ

- แก่งส้มกระจับ
- แก่งบวดพิทาทอง

ตำบลเสียวราโกใหญ่

- แก่งเหล็ก
- ชนบปลาคอกิมไข่เต่า

ตำบลบ้านปูน

- แก่งบอน
- แก่งบวดถั่วดำ

ตำบลบ้านจิว

- แก่งปลาดำน้ำจิวศาล
- ชนมงกุฎ

ตำบลเสียวราโกน้อย

- ช้างบ่อ
- ช้างหน้อยแดง

คุณสมพิศ แป้นสุข

คุณสำราญ สอนเพชร

กลุ่มแม่บ้านบางแค

- พริกกับเกลือ

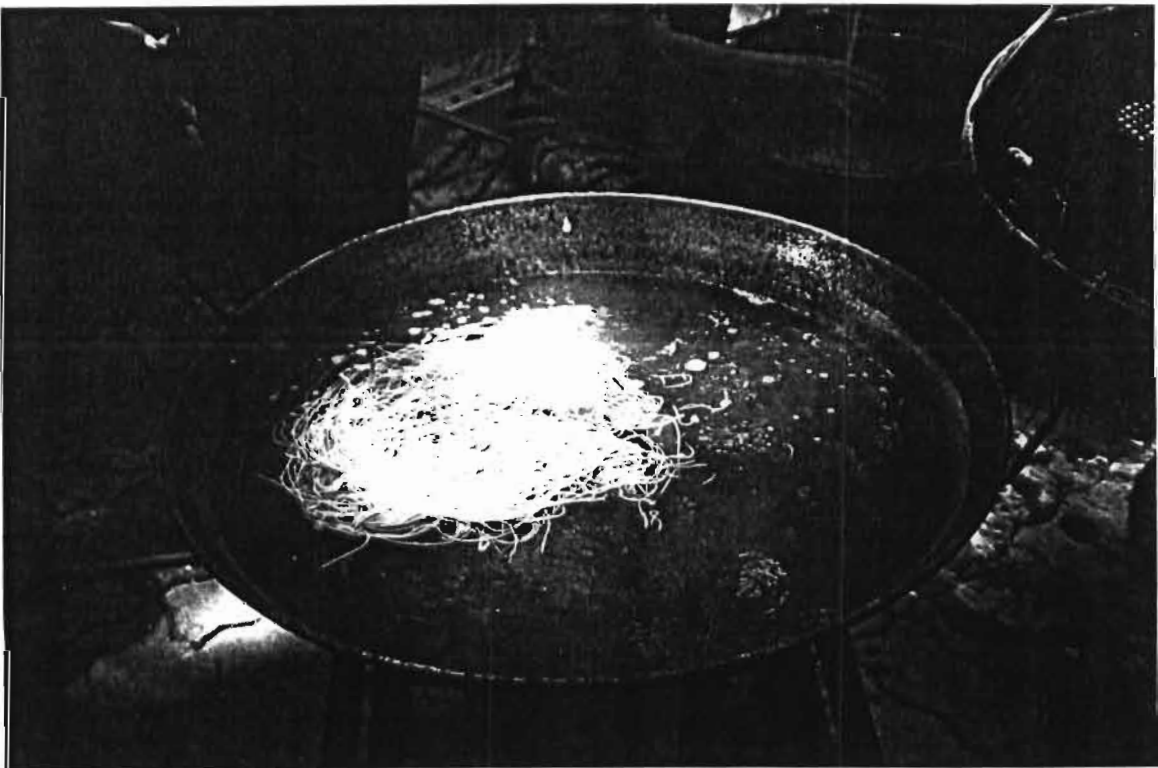
งานวันอนุรักษ์มรดกไทย อาหารและวัฒนธรรมพื้นบ้านเมืองสามโคก
จัดโดย สภาวัฒนธรรมอำเภอสามโคก 5 เมษายน 2544
ณ วัดจันทน์กะพ้อ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

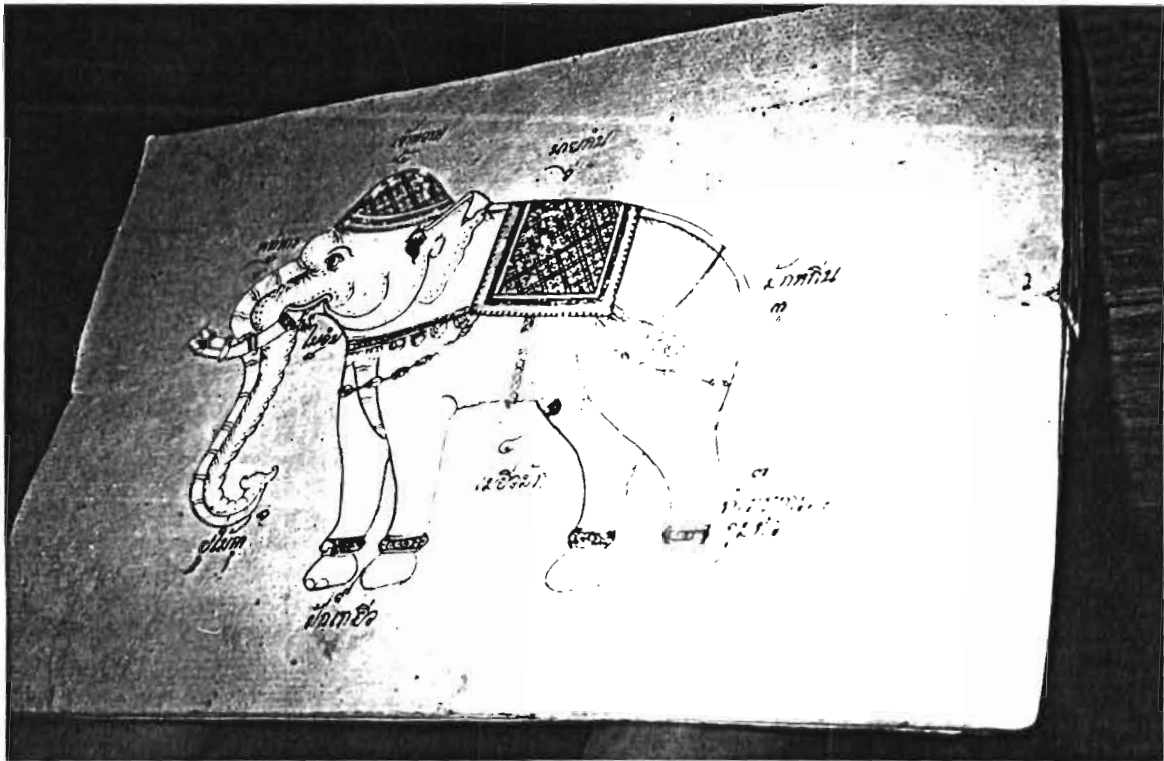

ตา

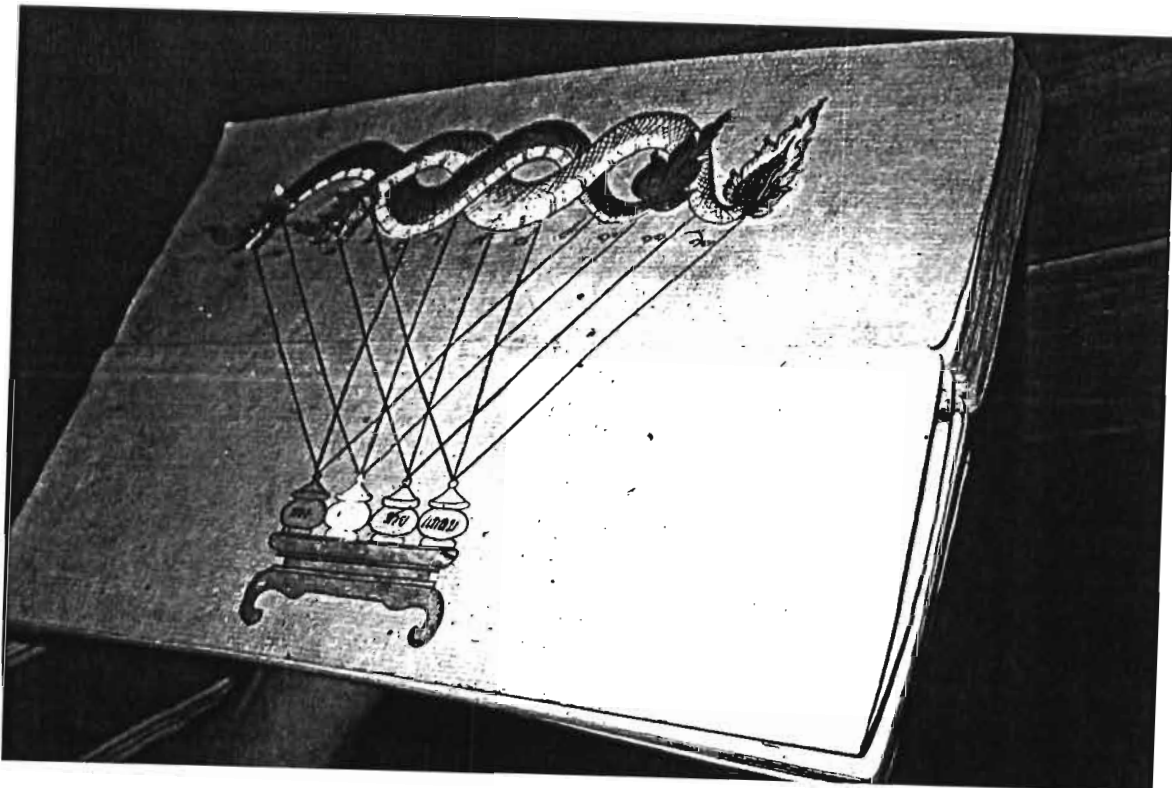

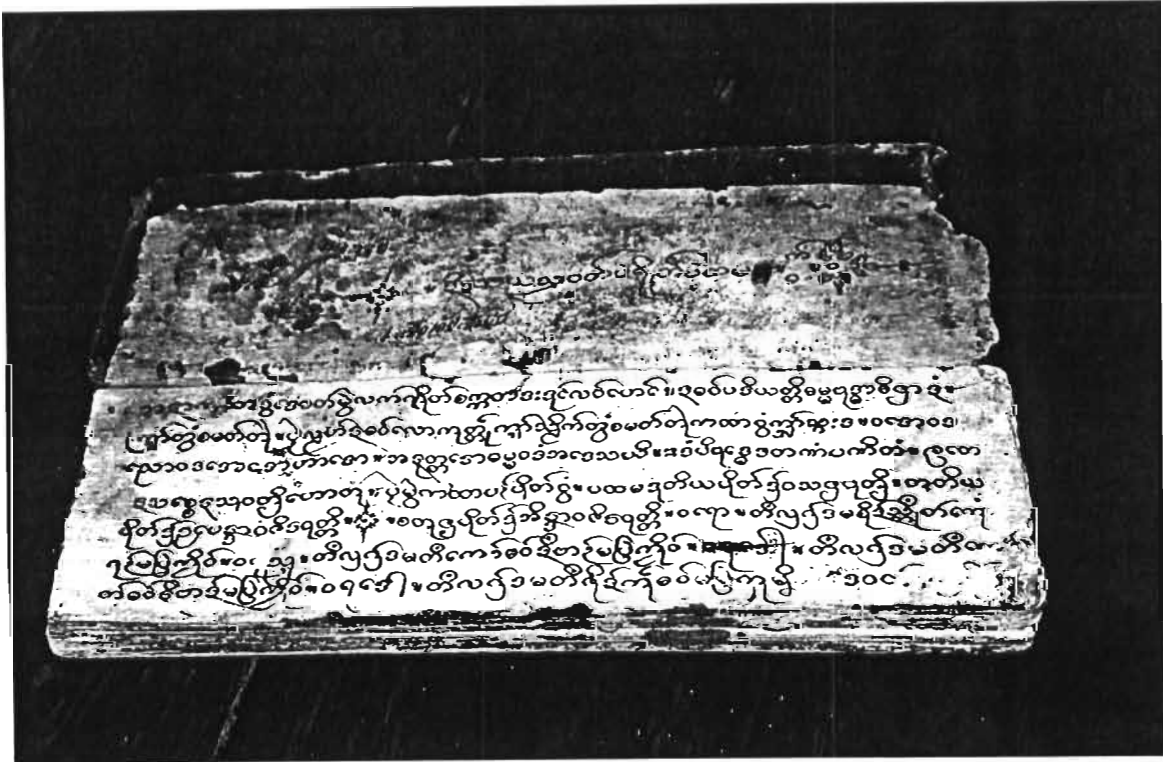

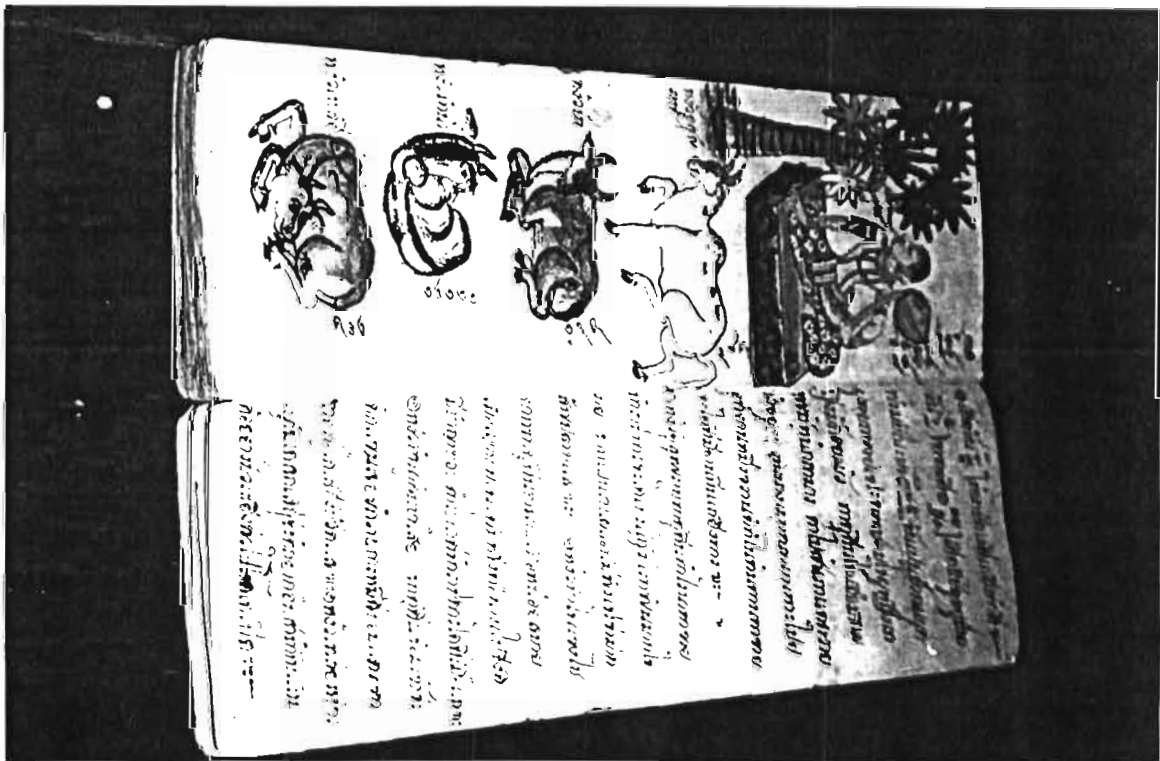
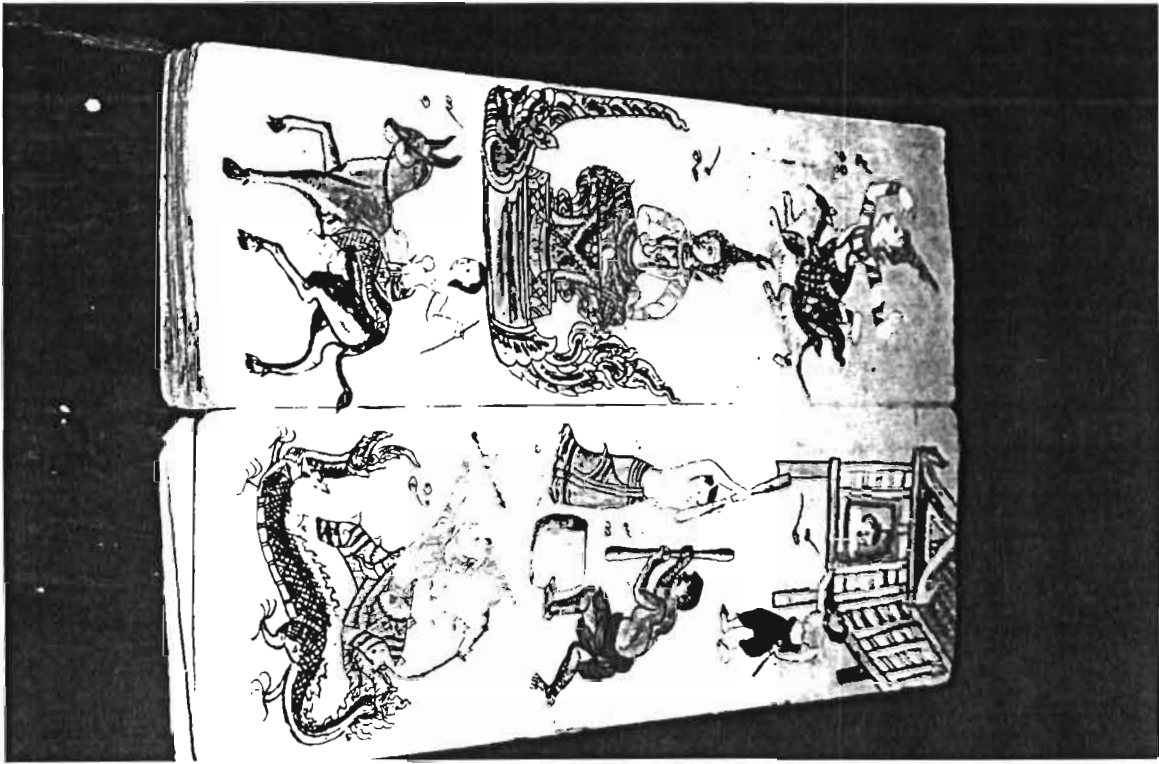

หนังสือมอญและไทยโบราณ ของตระกูลพะลายะสุด

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ สื่อส่องวัฒนธรรม กรุงเทพ ฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา 2539

ข่าวสารมอญ ปีที่ 7 ฉบับที่ 27 สิงหาคม 2544

ข่าวสารมอญ ปีที่ 7 ฉบับที่ 28 ตุลาคม 2544

จวน เครือวิชฌยาจารย์ ประเพณีมอญที่สำคัญ เอกสารทางวิชาการลำดับที่ 19 กรุงเทพ ฯ :

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร 2538

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม กรุงเทพ ฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2537

นิธิ เอียวศรีวงศ์ เอกสารประกอบการประชุมวิชาการพระปกเกล้า ครั้งที่ 2 เรื่อง "การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการประชาสังคม 3 มีนาคม 2544

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ เอกสารเรื่อง "ส่วนร่วมของพลเมืองในการเมือง : ความยั่งยืนของประชาธิปไตย" สถาบันพระปกเกล้า 2544

พิศาล บุญผูก "ชุมชนเมืองสาครบุรี" เมืองโบราณ 24 (3) กรกฎาคม - กันยายน 2541 หน้า 20 - 27

ศรีศักร วัลลิโภดม ทศณะนอกรีต สังคม - วัฒนธรรมในวิถีการอนุรักษ์ กรุงเทพ ฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์ 2543

ศรีศักร วัลลิโภดม ทศณะนอกรีต สังคม - ปัจจุบันผันแปร กรุงเทพ ฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์ 2543

ศูนย์มานุษยวิทยา เอกสารประกอบวีดีทัศน์ ขั้นตอนการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

ศูนย์มานุษยวิทยา เอกสารการสัมมนาสถานภาพของความรู้ด้านโบราณคดีของประเทศไทยใน 15 ปีที่ผ่านมา กรุงเทพ ฯ : 2538

ศูนย์มานุษยวิทยา เอกสารการสัมมนาทางวิชาการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย กรุงเทพ ฯ : 2543

ศูนย์มานุษยวิทยา , มูลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์ และชาวสามโคก เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง สามโคกกับความรู้เรื่องพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 11 มีนาคม 2543 ณ วัดสิงห์ อ.สามโคก จ.ปทุมธานี

สภาวัฒนธรรมตำบลหัวสำโรง ประชาคมตำบลหัวสำโรง กรุงเทพ ฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) 2542

สภาวัฒนธรรมอำเภอสามโคก อาหารพื้นบ้านเมืองสามโคก ปทุมธานี อยุธา : โรงพิมพ์เทียน
วัฒนา 2543

สมคิด มากผาสุข เรื่องเล่าชาวรามัญ กรุงเทพ ฯ : พิมพ์ ครั้งที่ 3 สำนักพิมพ์ธารอักษร 2544

สุภรณ์ โอเจริญ มอญในเมืองไทย กรุงเทพ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2541

เสียงผู้นำปทุม ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 เมษายน 2544

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี รายงานเบื้องต้นการขุดค้น

ศึกษาทางโบราณคดีแหล่งเตาโถ่งอ่าง ต.สามโคก อ.สามโคก จ.ปทุมธานี 2543

สำนักงานศึกษาธิการอำเภอสามโคก การประชุมก่อตั้งสภาวัฒนธรรมตำบลสามโคก อ.สามโคก
จ.ปทุมธานี 2540

สำนักงานศึกษาธิการอำเภอสามโคก เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาองค์กรอนุรักษ์พัฒนา

เตาโถ่งอ่างสามโคก อ.สามโคก จ.ปทุมธานี 2543

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นางชื่น พะลายะสุด กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย 2536

อระระโท โอชิมา ชีวิต พิธีกรรมและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนมอญในเมืองไทย กรณีศึกษา

ในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและ

มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2536

ภาษาอังกฤษ

Heelas , P. , Lash , S. and Morris , P (ed.) Detraditionalization , Massachusetts :

Blackwell Published Inc. ,1996